

Φύλο και ΜΜΕ
Μελέτη Επισκόπησης

Κρίνη Καφίρη
Για το ΚΕΘΙ
8-1-2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.0 Εισαγωγή	1
2.0 Σκοπός της Μελέτης	3
3.0 Στόχοι της Μελέτης	4
4.0 Μεθοδολογία	5
4.1. Ο προσδιορισμός του θέματος	5
4.2 Η βιβλιογραφία	7
4.3 Η διαμόρφωση των επισκοπήσεων	10
4.4 Η διαμόρφωση προτάσεων για μελλοντική έρευνα	11
4.5 Προβλήματα στην εκπόνηση της μελέτης	12
5.0 Φύλο και MME: Εξελίξεις στη Θεωρία και Έρευνα	
5.0 Η αναπαράσταση των γυναικών στα MME και η προσέγγιση της μαζικής επικοινωνίας	13
5.1 Η αναπαράσταση των γυναικών στα MME και η ιδεολογική ανάλυση	16
5.2 Ψυχανάλυση και η σχέση θεατή-οθόνης	19
5.3 Νεότερες εξελίξεις	22
5.4 Η κυριαρχία των πολιτισμικών σπουδών (<i>cultural studies</i>)	23
5.5 Αναθεωρήσεις της έννοιας του φύλου	25
5.6 Σώμα, σεξουαλικότητα και φύλο	26
5.7 Μη-ετεροφυλόφιλη σεξουαλικότητα	28
5.8 Αναθεωρήσεις για τη σχέση των θεατών/MME	31
5.9 Η κυριαρχία της μελέτης των νέων τεχνολογιών στα πλαίσια των σπουδών MME (<i>media studies</i>)	33
5.10 Φύλο και νέες τεχνολογίες	35
5.11 Φύλο και χρήση των νέων τεχνολογιών	36
5.12 Σώμα και νέες τεχνολογίες	39
5.13 Σεξουαλικότητα και νέες τεχνολογίες	41
5.14 Φύλο, τεχνολογία και πολιτική: <i>cyberfeminism</i>	47
6.0 Επισκόπηση των τάσεων στην ελληνική μελέτη του φύλου και των MME	50
6.1 Δημοσιογραφικά άρθρα και μελέτες	51
6.2 Εισηγήσεις συνεδρίων	53

6.3 Ακαδημαϊκή μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ	54
6.4 Ερευνητικό έργο άλλων φορέων	55
6.5 Ο λόγος για το φύλο και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα	56
6.6 Κριτική	60
6.7 Για τις προτάσεις	62
6.8 Πρόταση για τρεις ερευνητικές κατευθύνσεις	63
6.9 Ερευνητική κατεύθυνση: Η διερεύνηση της κατασκευής του φύλου και της σεξουαλικότητας στα ελληνικά ΜΜΕ	65
6.10 Ερευνητική κατεύθυνση: Φύλο και θεατές/ακροατές των ΜΜΕ	67
6.11 Ερευνητική κατεύθυνση: Φύλο και νέες τεχνολογίες	70
7.0 Συμπεράσματα	75
8.0 Βιβλιογραφία	77
9.0 Παράρτημα Α	
Περίληψεις ελληνικών μελετών για το φύλο και τα ΜΜΕ	86
10.0 Παράρτημα Β	
Περίληψη της μελέτης επισκόπησης στα ελληνικά	96
Περίληψη της μελέτης επισκόπησης στα αγγλικά	113
Βιβλιογραφία παραρτήματος	127

1.0 Εισαγωγή

Ο προβληματισμός για το θέμα του φύλου και των ΜΜΕ πρώτο-εμφανίστηκε στην δεκαετία του '70 κατά την διάρκεια του «δεύτερου κύματος» του φεμινιστικού κινήματος της Αμερικής και της Αγγλίας, όπου ήταν στην «καρδιά της φεμινιστικής κριτικής (van Zoanen, 1993:11) και θεωρίας. Από τότε όμως το θεματικό πεδίο αυτό προσδιορίζεται και παίρνει μορφή μέσα από μια τεράστια γκάμα ετερόκλητης θεωρητικής και εμπειρικής έρευνας, η οποία προέρχεται από διαφορετικές επιστήμες και διαφορετικούς διεπιστημονικούς χώρους (όπως η κοινωνιολογία, η μαζική επικοινωνία, η μαρξιστική θεωρία, οι σπουδές των ΜΜΕ, η ψυχανάλυση, η φιλοσοφία, οι πολιτισμικές σπουδές (cultural studies)). Συμπεριλαμβάνει την μελέτη των διαφορετικών μέσων μαζικής επικοινωνίας (ο τύπος, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος, αλλά και οι νέες τεχνολογίες) και μεγάλη ποικιλία θεμάτων και ζητημάτων που συσχετίζονται με το θέμα του φύλου.

Ετσι, είναι δύσκολο να παρουσιαστεί μια επισκόπηση που να καλύπτει επαρκώς αυτό το θεματικό πεδίο όπως έχει εξελιχθεί μέχρι σήμερα και ειδικά στα πλαίσια αυτής της περιορισμένης μελέτης. Εντούτοις, μπορούμε να εντοπίσουμε τις κυρίαρχες τάσεις που έχουν διαμορφωθεί στα πλαίσια της μελέτης του φύλου και των ΜΜΕ από την δεκαετία του '70 μέχρι σήμερα οι οποίες προσδιορίζουν και αναπροσδιορίζουν συνεχώς αυτό το πεδίο με νέες ιδέες, θεωρίες, ζητήματα και μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

Στην Ελλάδα, παρόλο που μαίνεται η συζήτηση για τα ΜΜΕ από την δεκαετία του '80, δεν έχει αναπτυχθεί η μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ. Υπάρχει περιορισμένος αριθμός άρθρων, μελετών, και ερευνών για το θέμα αυτό, και σε μεγάλο βαθμό, ο

προβληματισμός και ο κυρίαρχος λόγος που έχουν διαμορφωθεί για το φύλο και τα ΜΜΕ δεν βασίζονται ούτε σε σύγχρονες προσεγγίσεις, ούτε σε σημαντικές εξελίξεις σχετικά με αυτό το ζήτημα στην Ελλάδα.

Ο σκόπος αυτής της μελέτης είναι να συμβάλλει στην ανάπτυξη του προβληματισμού για το θέμα του φύλου και των ΜΜΕ με το να εισάγει πρόσφατες προσεγγίσεις (ιδέες, θεωρίες, ζητήματα, μεθοδολογίες) που χρησιμοποιούνται διεθνώς στην διερεύνηση του, και με το να παρουσιάσει μια σειρά προτάσεων για την μελλοντική έρευνα και προβληματισμό σε αυτό το χώρο. Αυτό γίνεται όχι μόνο με την ελπίδα ότι θα δημιουργηθεί νέο ενδιαφέρον για αυτό το θεματικό πεδίο και για να εμπλουτιστεί το ελληνικό ερευνητικό έργο από σύγχρονους προβληματισμούς, αλλά επίσης για να μπορέσει μελλοντικά η ελληνική έρευνα να παίξει ένα ρόλο στις εξελίξεις αυτού του χώρου σε διεθνές επίπεδο.

Στο πρώτο μέρος αυτής της μελέτης εμφανίζεται μια ιστορική, κριτική επισκόπηση των κυρίαρχων τάσεων στο χώρο του φύλου και των ΜΜΕ όπως εμφανίζονται μέσα από την διεθνή βιβλιογραφία. Ακολουθεί παρουσίαση των κυρίαρχων τάσεων στον προβληματισμό και στην έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα, και συζήτηση για τον κυρίαρχο λόγο (discourse) για το φύλο και τα ΜΜΕ που διαμορφώνεται στα πλαίσια αυτά.

Παρουσιάζεται κριτική αυτών των τάσεων και προτείνονται κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα και προβληματισμό στα πλαίσια αυτού του θεματικού πεδίου που βασίζονται σε σύγχρονες προσεγγίσεις αλλά και σε ζητήματα και φαινόμενα με ιδιαίτερη σημασία για την ελληνική κοινωνία. Συμπεριλαμβάνονται επίσης περιλήψεις των πιο συστηματικών και ανεπτυγμένων ελληνικών έργων με θέμα το φύλο και τα ΜΜΕ.

2.0 Σκοπός της Μελέτης

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι η παρουσίαση νέων προσεγγίσεων και προτάσεων για μελλοντικό προβληματισμό και μελέτη στα πλαίσια του θεματικού πεδίου «φύλο και ΜΜΕ». Οι προτάσεις που παρουσιάζονται βασίζονται σε πρόσφατες θεωρητικές και ερευνητικές εξελίξεις οι οποίες συζητιούνται στα πλαίσια αυτής της μελέτης, αλλά επίσης καλύπτουν ζητήματα και φαινόμενα σχετικά με το φύλο και τα ΜΜΕ που συσχετίζονται άμεσα με εξελίξεις στην ελληνική κοινωνία.

3.0 Στόχοι της Μελέτης

- Η δημιουργία νέου ενδιαφέροντος για την μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ με την παρουσίαση πρόσφατων προσεγγίσεων και ζητημάτων.
- Η χρήση αυτής της μελέτης από μελλοντικούς ερευνητριες/τες ως εισαγωγή στην θεωρία και έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ.
- Η χρήση των προτάσεων αυτής της μελέτης για τον προβληματισμό και την έρευνα με θέμα το φύλο και τα ΜΜΕ.
- Η ένταξη της ελληνικής έρευνας στα πλαίσια του διεθνούς προβληματισμού για το φύλο και τα ΜΜΕ, και η συμμετοχή της στον συνεχιζόμενο αναπροσδιορισμό αυτού του ερευνητικού πεδίου.

4.0 Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για αυτή την μελέτη θα συζητηθεί με βάση πέντε ζητήματα :

- Ο προσδιορισμός του θέματος
- Η δημιουργία της βιβλιογραφίας (αγγλόφωνη και ελληνική)
- Η διαμόρφωση των επισκοπήσεων (αγγλόφωνη και ελληνική)
- Η διαμόρφωση των προτάσεων
- Προβλήματα στην εκπόνηση της μελέτης

4.1 Ο προσδιορισμός του θέματος

Στα πλαίσια του προσδιορισμού του θέματος «φύλο και ΜΜΕ» για τους σκοπούς αυτής της μελέτης, η έννοια του «φύλου» αναφέρεται σε λόγους, χαρακτηριστικά, συμπεριφορές, πρακτικές, και διαφορετικούς σεξουαλικούς προσανατολισμούς που συσχετίζονται με τα ανατομικά αναπαραγωγικά χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με τις συμβάσεις στην ακαδημαϊκή μελέτη των ΜΜΕ και στις πολιτισμικές σπουδές (media and cultural studies) στον όρο «ΜΜΕ» (μέσα μαζικής επικοινωνίας) συμπεριλαμβάνονται τα ακόλουθα:

- Ο τύπος
- Το ραδιόφωνο
- Η τηλεόραση

- Ο κινηματογράφος
- Οι νέες τεχνολογίες

Ο όρος νέες τεχνολογίες αναφέρεται στις τεχνολογίες της επικοινωνίας και της πληροφόρησης, αλλά και στα δίκτυα και στους φανταστικούς χώρους που δημιουργούνται μέσα από την λειτουργία τους (όπως το διαδίκτυο και ο κυβερνοχώρος--cyberspace). Επίσης, στον όρο «νέες τεχνολογίες» συμπεριλαμβάνονται οι βιοτεχνολογίες και οι «τεχνολογίες του σώματος»¹ που έχουν γίνει αντικείμενο συστηματικής μελέτης στα πλαίσια των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies) ειδικά σε σχέση με το θέμα του φύλου.

Η μελέτη αυτή καλύπτει επίσης τέσσερις διαφορετικές διαστάσεις των ΜΜΕ και της λειτουργίας τους:

- Η θεσμική διάσταση και λειτουργία των ΜΜΕ
- Τα προϊόντα/τα«κείμενα» των ΜΜΕ
- Το κοινό/οι χρήστες των ΜΜΕ
- Οι ρόλοι των ΜΜΕ σε διάφορες πτυχές της δημόσιας και της ιδιωτικής ζωής

¹ Η πλαστική χειρουργική, τα τατουάζ, τα τρυπήματα/σκουλαρίκια, τα καλλυντικά, τα ρούχα/η μόδα.

4.2 Η βιβλιογραφία

Για τους σκοπούς αυτής της μελέτης, έχουν δημιουργηθεί δύο βιβλιογραφίες---μία αγγλόφωνη και μία ελληνική. Στην ελληνική βιβλιογραφία συμπεριλαμβάνεται έρευνα που έχει γίνει για το φύλο και τα ελληνικά ΜΜΕ, αλλά στα αγγλικά. Η δημιουργία της αγγλόφωνης βιβλιογραφίας, η οποία πηγάζει σχεδόν αποκλειστικά από τον ακαδημαϊκό χώρο, βασίστηκε σε έρευνα που έγινε:

- Στην Βρετανική Βιβλιοθήκη (British Library) όπου έγινε αναζήτηση:
Στον κατάλογο των βιβλίων
Σε database με επιστημονικά άρθρα από τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες
Σε database με διδακτορικές διατριβές από πανεπιστήμια της Αγγλίας και της Β. Αμερικής
- Στην βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου του Sussex όπου έγινε αναζήτηση:
Σε βιβλία
Σε επιστημονικά άρθρα
- Στο διαδίκτυο όπου έγινε αναζήτηση:
Σε websites για τα ΜΜΕ, τις πολιτισμικές σπουδές, το φύλο, τον φεμινισμό, την σεξουαλικότητα, τις νέες τεχνολογίες

Επίσης υπήρχε επικοινωνία με πανεπιστημιακά τμήματα της Αγγλίας στα οποία γίνεται έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ και συγκεκριμένα με το:

- Πανεπιστήμιο του Sussex
- Πανεπιστήμιο του Westminster

- Πανεπιστήμιο του East London

Η δημιουργία της ελληνικής βιβλιογραφίας για το φύλο και ΜΜΕ βασίστηκε σε έρευνα που έγινε στους ακόλουθους χώρους: ²

- Ε.Κ.Κ.Ε.
- Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας
- Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
- Ινστιτούτο Οπτικο-Ακουστικών Μέσων (Ι.Ο.Μ.)
- Βιβλιοθήκη του Πάντειου Πανεπιστήμιου
- Βιβλιοθήκη του Τμήματος Επικοινωνία και ΜΜΕ, Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Βιβλιοθήκη της Γενικής Γραμματείας Ισότητας
- Κέντρο Ερευνών για τις Γυναίκες της Μεσογείου
- Εθνικό Κεντρο Τεκμηρίωσης
- Ίδρυμα Βότση
- Διάφορα Αθηναϊκά βιβλιοπωλεία
- Στο διαδίκτυο

Χρησιμοποιήθηκε και το προσωπικό αρχείο το δικό μου για τα ΜΜΕ στην Ελλάδα που συμπεριλαμβάνει (κυρίως από 1993 μέχρι σήμερα):

- Βιβλία

² Αναζητήθηκε και υλικό μέσα από επαφή/επικοινωνία με εταιρείες διαφημιστικές και δημοσίων σχέσεων αλλά δεν ήταν δυνατή η πρόσβαση σε υλικό με θέμα το φύλο και τα ΜΜΕ από αυτούς τους χώρους.

- Άρθρα από τον ημερήσιο τύπο
- Άρθρα από τα περιοδικά Αντί, Σχολιαστής, Nitro, 01, Marie-Claire, Elle
- Υλικό από πολιτικά κόμματα και γυναικείες οργανώσεις

Η ελληνική βιβλιογραφία πηγάζει από:

- Τον χώρο της δημοσιογραφίας
- Τον χώρο της πολιτικής
- Τον ακαδημαϊκό χώρο
- Άλλους φορείς

Αποτελείται από:

- Δημοσιογραφικά άρθρα και μελέτες
- Εισηγήσεις/πρακτικά συνεδρίων
- Μικρές έρευνες από γυναικείες/φεμινιστικές/πολιτικές/επαγγελματικές οργανώσεις και φορείς
- Έρευνες/διατριβές/εργασίες από τον ακαδημαϊκό χώρο

Οι λέξεις-κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν στην αναζήτηση της αγγλόφωνης και της ελληνικής βιβλιογραφίας ήταν:

- Φύλο, γυναίκα, γυναίκες, γυναικείο, θηλυκό, θηλυκότητα, σεξουαλικότητα, σεξ, άνδρας, ανδρικό, άνδρες, αρρενωπότητα, ομοφυλοφιλία/οι, λεσβία/ες, γκεϊ
- MME ³, μέσα μαζικής επικοινωνίας (mass media), τύπος, εφημερίδα, περιοδικά, ραδιόφωνο, τηλεόραση, κινηματογράφος, νέες τεχνολογίες, τεχνολογία, διαδίκτυο, κυβερνοχώρος, κυβερνοκουλτούρα, ψηφιακή τεχνολογία, εικονική πραγματικότητα, τεχνολογία της πληροφόρησης, τεχνολογία της πληροφορικής, τεχνολογίες της επικοινωνίας, βιοτεχνολογίες, τεχνολογίες του σώματος.

4.3 Η διαμόρφωση επισκοπήσεων

Η ιστορική επισκόπηση των διεθνών εξελίξεων στην μελέτη του φύλου και των MME, βασίζεται στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία που διαμορφώθηκε στα πλαίσια αυτής της μελέτης η οποία πηγάζει σχεδόν αποκλειστικά από ακαδημαϊκή έρευνα και σε μεγάλο βαθμό από διεπιστημονικούς χώρους όπως είναι ο χώρος της μελέτης των MME (media studies) και οι πολιτισμικές σπουδές (cultural studies).

Η επισκόπηση του ελληνικού έργου χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος περιγράφονται οι τάσεις στην έρευνα με βάση τον χώρο προέλευσης της μελέτης, την θεματολογία, και την μεθοδολογία. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται ο κυρίαρχος λόγος (discourse) με τον οποίο κατανοείται, ερμηνεύεται και συζητείται το θεματικό πεδίο του φύλου και των MME στα πλαίσια της ελληνικής έρευνας, αλλά και στα πλαίσια του

³ Στα ελληνικά μόνο.

δημοσίου διαλόγου γενικότερα.⁴ Η ανάλυση αυτού του λόγου βασίστηκε στον εντοπισμό βασικών υποθέσεων ως προς:

- Τον τρόπο που συλλαμβάνεται και ερμηνεύεται το φύλο
- Την σχέση των θεατών με τα ΜΜΕ
- Τους υπαρκτούς και ιδεατούς κοινωνικούς, πολιτικούς, και πολιτισμικούς ρόλους των ΜΜΕ

4.4 Η διαμόρφωση προτάσεων για μελλοντική έρευνα

Οι προτάσεις που παρουσιάζονται παίρνουν την μορφή γενικών κατευθύνσεων ως προς την θεματολογία και την μεθοδολογία, αλλά γίνονται και συγκεκριμένες προτάσεις στα πλαίσια αυτών των κατευθύνσεων. Καλύπτουν μια μεγάλη γκάμα ζητημάτων που συσχετίζονται με το θεματικό πεδίο του φύλου και των ΜΜΕ. Συσχετίζονται με τις εξελίξεις της ελληνικής κοινωνίας, αλλά ταυτόχρονα και σε με τις σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις που παρουσιάζονται στα πλαίσια αυτής της μελέτης.

⁴ Μια που το μεγαλύτερο μέρος του έργου με θέμα φύλο και ΜΜΕ στην Ελλάδα απευθύνεται σ' ένα γενικό κοινό και σε μεγάλο βαθμό πραγματοποιείται μέσω της δημοσιογραφίας, μπορούμε να το δούμε ως μια διάσταση της δημόσιας συζήτησης και του δημοσίου διαλόγου για το θέμα αυτό.

4.5 Προβλήματα στη εκπόνηση της μελέτης

Τα πιο σημαντικό προβλήματα στην εκπόνηση αυτής της μελέτης ήταν ο εντοπισμός του υλικού (της βιβλιογραφίας) και η πρόσβαση σε αυτό το υλικό. Ο εντοπισμός του υλικού και οι διαδικασίες που χρειαστήκανε για να εξασφαλιστεί η ελεύθερη πρόσβαση σε αυτό θέλαν πιο πολύ χρόνο απ'ότι είχε προβλεφθεί. Επίσης, παρ'όλο που σκοπός της μελέτης αυτής ⁵ ήταν να συμπεριληφθούν και μελέτες από τους χώρους της διαφήμισης, των δημοσίων σχέσεων και του marketing, δεν ήταν δυνατόν η πρόσβαση στο ζητούμενο υλικό.

⁵ Οπως διατυπώθηκε στην πρόταση για αυτή τη μελέτη που έγινε στο ΚΕΘΙ το 2000.

5.0 Φύλο και ΜΜΕ: Εξελίξεις στη Θεωρία και Έρευνα

Η αναπαράσταση των γυναικών στα ΜΜΕ και η προσέγγιση της μαζικής επικοινωνίας

Ο προβληματισμός για το φύλο και τα ΜΜΕ ξεκίνησε με τον προβληματισμό για την αναπαράσταση των γυναικών στα ΜΜΕ ο οποίος πηγάζει από το θεωρητικό έργο του φεμινιστικού κινήματος της δεκαετίας του '70. Αυτός ο προβληματισμός πήρε διαφορετικές μορφές εξ' αιτίας των διαφορετικών πολιτικών και ιδεολογικών θέσεων και θεωριών αυτού του ετερόκλητου κινήματος και της υιοθέτησης διαφορετικών προσεγγίσεων ως προς την μελέτη της επικοινωνίας και των ΜΜΕ.⁶ Μία σημαντική προσέγγιση για την αναπαράσταση των γυναικών στα πλαίσια του φεμινιστικού προβληματισμού, ήταν αυτή της σχολής της μαζικής επικοινωνίας, κυρίαρχη τότε (κυρίως στην Αμερική) στην μελέτη των ΜΜΕ. Αυτή η προσέγγιση δίνει έμφαση στα στερεότυπα των γυναικών που εμφανίζονται στα ΜΜΕ (και κυρίως την τηλεόραση) και στις επιδράσεις αυτών των στερεότυπων στο τηλεοπτικό κοινό.

Οι έρευνες που έγιναν για την αναπαράσταση των γυναικών στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης δείξαν πως τα ΜΜΕ (και κυρίως η τηλεόραση) υποβαθμίζουν τις γυναίκες συστηματικά: από τη μία δεν εμφανίζονται όσο οι άντρες, και από την άλλη όταν εμφανίζονται οι εικόνες τους δεν είναι ρεαλιστικές αλλά στερεοτυπικές---προωθούν πατριαρχικές αντιλήψεις και αξίες. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες εμφανίζονται συνήθως ως

⁶ Στο παρελθόν αυτός ο προβληματισμός είχε χωριστεί σε τρεις προσεγγίσεις: στην φιλελεύθερη, ριζοσπαστική, και μαρξιστική/σοσιαλιστική. Αυτός ο διαχωρισμός δεν θεωρείται πια σκόπιμος γιατί δεν αναγνωρίζει την πολύ πιο μεγάλη διάσπαση που υπήρχε, (και υπάρχει), στην φεμινιστική σκέψη για τα ΜΜΕ, ούτε το γεγονός ότι τα όρια ανάμεσα στις διάφορες θέσεις δεν ήταν (και δεν είναι) ευδιάκριτα και δεδομένα (van Zoanen, 1993:13).

νέες, όμορφες μ'εναν συμβατικό τρόπο, ορίζονται σε σχέση με κάποιον άνδρα, είναι παθητικές, αναποφάσιστες, εξαρτημένες, υποταγμένες, νοικοκυρές, η/και και σεξουαλικά αντικείμενα⁷ (van Zoonen, 1991). Αυτό συμβαίνει, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, διότι τα MME αντικατοπτρίζουν τις κυρίαρχες, πατριαρχικές ιδέες και αξίες της κοινωνίας.

Η επίδραση της μετάδοσης αυτών των στερεότυπων θεωρείται «βλαβερή» γιατί περνάνε λανθασμένα μηνύματα για τις γυναίκες τα οποία επηρεάζουν με αρνητικό τρόπο: το πως σκέφτονται και φέρονται οι άντρες στις γυναίκες, το πως σκέφτονται οι γυναίκες για τους εαυτούς τους, και γενικότερα, το ζήτημα της απελευθέρωσης και χειραφέτισης των γυναικών. Υποστηρίζετε ότι η επίδραση των στερεότυπων στους θεατές και ειδικά στους νέους και τα παιδιά, λαμβάνει χώρα μέσα από την διαδικασία της κοινωνικοποίησης---δηλαδή η μετάδοση των κυρίαρχων ιδεών και αξιών από τα MME προσδιορίζει κοινωνικές νόρμες και απαιτούμενες συμπεριφορές.

Η υπόθεση ότι τα MME έχουν τεράστια δύναμη στα πλαίσια αυτής της διαδικασίας ως προς τον καθορισμό της σκέψης και τις συμπεριφορές των θεατών πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από την γραμμική θεωρία της επικοινωνίας στην οποία βασίζεται αυτή η προσέγγιση.⁸ Με βάση αυτό το μοντέλο η επικοινωνιακή διαδικασία ερμηνεύεται ως διαδικασία κατά την οποία μεταβιβάζεται ένα μήνυμα από έναν πομπό σ'έναν παθητικό δέκτη, και θεωρείται πετυχημένη και αποτελεσματική όταν και εάν επέλθει κάποια «μετρήσιμη» αλλαγή στον δέκτη---στην συμπεριφορά του, στον τρόπο που σκέφτεται, η στα αισθήματα του. Έτσι, με δεδομένες αυτές τις υποθέσεις για την επικοινωνιακή διαδικασία και την δύναμη των MME στην μεταβίβαση του μηνύματος, η

⁷ Δες Margaret Gallagher (1980, 1985).

⁸ Η αλλιώς η θεωρία της μεταβίβασης (transmission model of communication).

έρευνα αυτής της προσέγγισης χαρακτηρίζεται από μια προσπάθεια να εντοπιστούν τα χαρακτηριστικά των στερεοτυπων-μηνυμάτων που «στέλνονται» με θέμα τις γυναίκες--- κυρίως μέσα από την ανάλυση περιεχομένου ⁹---όσο και οι επιδράσεις αυτών των μηνυμάτων στο κοινό. ¹⁰

Όμως, η προσέγγιση αυτή δεν επιτρέπει πιο σύνθετες αναλύσεις των εκπομπών πέρα από την περιγραφή επιφανειακών και εμφανών χαρακτηριστικών, ούτε αναγνωρίζει την ενεργή συμμετοχή των θεατών στην παραγωγή νοήματος των εκπομπών. Επίσης, η μελέτη των επιδράσεων (των στερεότυπων) είναι προβληματική διότι είναι πολύ δύσκολο να ξεχωριστεί η επίδραση των MME στην διαμόρφωση αντιλήψεων για το φύλο από άλλους σημαντικούς παράγοντες. ¹¹

Προβληματική είναι και η υπόθεση ότι οι πατριαρχικοί λόγοι και αναπαραστάσεις οφείλονται στην κυριαρχία των ανδρών-εργαζομένων στους θεσμούς των MME---στον έλεγχο και στην λειτουργία τους. Σύμφωνα με αυτή την λογική, η ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στα MME---σε όλα τα επίπεδα---θα περιορίσει η θα εξαλείψει την πατριαρχική εικόνα των γυναικών στα MME. Και όμως έρευνες από πολλές διαφορετικές χώρες του κόσμου ¹² έχουν δείξει ότι η παρουσία γυναικών στα MME, από μόνη της, δεν μπορεί να θεωρηθεί παράγοντας ο οποίος οδηγεί σε ουσιαστικές αλλαγές στις εικόνες των γυναικών που μεταδίδονται, ούτε στην αύξηση φεμινιστικών αναπαραστάσεων, στάσεων, και θέσεων.

⁹ Μέθοδος με την οποία εντοπίζεται η συχνότητα εμφάνισης συγκεκριμένων χαρακτηριστικών---όπως λέξεις, εικόνες κτλ.

¹⁰ Οι επιδράσεις σύμφωνα με την σχολή η προσέγγιση της μαζικής επικοινωνίας μετριούνται είτε μέσα από ψυχολογικές εξετάσεις, είτε με βάση κοινωνικών μεθόδων που βασίζονται κυρίως σε ερωτηματολόγια η συνεντεύξεις για την διαπίστωση αλλαγών στις αντιλήψεις και στην συμπεριφορά των θεατών.

¹¹ Όπως λ.χ. η οικογένεια, το σχολείο, η εκκλησία, η τοπική κοινωνία και κουλτούρα κτλ.

¹² Δες van Zoanen (1994).

Αυτό συμβαίνει για δύο λόγους κατά την van Zoonen (1994): πρώτον, η ύπαρξη των γυναικών στα ΜΜΕ από μόνη της δεν συνεπάγεται ούτε ένα συγκεκριμένο «γυναικείο» δημοσιογραφικό στυλ, ούτε στόχους «γυναικείους» ή «φεμινιστικούς» ως προς την λειτουργία και το πρόγραμμα των ΜΜΕ---δεν υπάρχει ένα «γυναικείο» ή «φεμινιστικό» δημοσιογραφικό στυλ, ούτε μόνο ένας φεμινισμός. Και η «γυναικεία εμπειρία» δεν μπορεί να καθοριστεί αποκλειστικά με βάση το φύλο---αλλά με βάση της συσχέτισης του φύλου με άλλους κρίσιμους παράγοντες όπως η τάξη, η εθνικότητα, η φυλή, το κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο, η ιστορική εποχή. Δεύτερον, η παραγωγική διαδικασία των ΜΜΕ είναι μια κοινωνική και συλλογική δραστηριότητα η οποία επηρεάζεται από πολλαπλούς παράγοντες και δεν εξαρτάται από τις αντιλήψεις, πρακτικές και στόχους ενός ατόμου, αλλά από ένα πλήθος κανόνων, ρόλων, σχέσεων, πρακτικών και διαδικασιών.

5.1 Η αναπαράσταση των γυναικών στα ΜΜΕ και η ιδεολογική ανάλυση

Μια άλλη σημαντική, και κυρίαρχη προσέγγιση κυρίως κατά την δεκαετία του '70 και '80 για την αναπαράσταση των γυναικών στα ΜΜΕ είναι η ιδεολογική ανάλυση.¹³ Η λέξη ιδεολογία έχει μια μεγάλη ιστορία και μπορεί να προσδιοριστεί με πολλαπλούς τρόπους. Ο Raymond Williams (1977) έχει εντόπισει τρεις συνηθισμένες σημασίες που δίνονται σε αυτό τον όρο:

- Σύστημα ιδεών στην οποία πιστεύει μια συγκεκριμένη τάξη ή ομάδα

¹³ Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει μόνο ένα είδος ιδεολογικής ανάλυσης---παίρνει διαφορετικές μορφές στην πράξη αλλά και μέσα στο χρόνο.

- Σύστημα απατηλών ιδεών (που έρχεται σε αντίθεση με την «αληθινή» η επιστημονική γνώση
- Γενική διαδικασία της παραγωγής νοήματος

Δεν είναι πάντα εύκολο να καταχωριστεί μια συγκεκριμένη ερμηνεία της ιδεολογίας σε μία και μοναδική κατηγορία, και η μία κατηγορία δεν αποκλείει την άλλη. Η ιδεολογία πάντως όπως χρησιμοποιείται στις αναλύσεις των αναπαράστασεων των ΜΜΕ, και συγκεκριμένα των αναπαράστασης γυναικών, έχει στοιχεία και από τις τρεις κατηγορίες (Fiske, 1989). Πηγάζει σε μεγάλο βαθμό όμως από την δουλειά του Althusser (1971) ο οποίος συνδύασε την μαρξιστική σκέψη για την ιδεολογία με την σημειωτική¹⁴ και τις ιδέες του Freud για το ασυνείδητο, για να συλλάβει την ιδεολογία ως μια σειρά πρακτικών. Η ιδεολογία ως πρακτική (η ως σειρά πρακτικών) παράγει νοήματα και ιδέες που υποστηρίζουν άνισες σχέσεις εξουσίας (η την κυρίαρχη εξουσία) αλλά ταυτόχρονα φαίνονται «αληθινές» και «φυσικές».

Σύμφωνα με αυτή τη προσέγγιση, ο αναγνώστης «καλείται» από τα «κείμενα» των ΜΜΕ να αναλάβει μια κοινωνική κατηγορία η θέση μέσω της οποίας παράγει νοήματα για το νόημα του κειμένου, αλλά και για τον εαυτό του και τη σχέση του με την κοινωνία. Το κείμενο μπορεί να «καλεί» τους αναγνώστες έτσι ώστε να αναλάβουν μια κοινωνική κατηγορία η θέση μέσω της οποίας παράγουν νοήματα διαφορετικά από αυτά που αντιστοιχούν στην πραγματική κοινωνική τους θέση---που υποστηρίζουν άλλες ομάδες η τάξεις (και όχι την δική τους) και άνισες σχέσεις εξουσίας. (Fiske, 1982:175-176)

¹⁴ ¹⁵ Δες π.χ. Johnston (1973), Pollock (1977) Winship (1987), Allen (1992) και Baehr & Gray (1996).

Το γεγονός όμως ότι αυτά τα νοήματα φαίνονται πάντα «φυσικά» και «φυσιολογικά», εξηγείται με την έννοια της «κοινής λογικής» (Gramsci,1970). Η κοινή λογική συντελείται από καθημερινούς λόγους-- ιδέες, αξίες, λογικές κτλ.---που θεωρούνται φυσικές και αληθινές αλλά βασίζονται σε άνισες σχέσεις εξουσίας τις οποίες και αποκρύπτουν. Με την αποδοχή της κοινής λογικής, κερδίζεται η συναίνεση απέναντι στην εξουσία, η αλλιώς η «ηγεμονία». Η ηγεμονία όμως είναι πάντα προσωρινή κατά τον Gramsci, υπάρχει πάντα αμφισβήτηση, αντίσταση και ανατροπές, κι'έτσι χρειάζεται συνεχώς να «κερδίζεται».

Οι ιδεολογικές αναλύσεις έχουν σκοπό να δείξουν πως παράγονται νοήματα (μέσα από το «κάλεσμα» του κειμένου) που υποστηρίζουν την κυρίαρχη εξουσία, και το πως τα χαρακτηριστικά του κειμένου συντελούν στο να φαίνονται αυτά τα νοήματα φυσικά και αληθινά. Μια άλλη μορφή ιδεολογικής ανάλυσης ασχολείται κυρίως με τον «σημειωτικό αγώνα» ενάντια στην «ηγεμονία»---δηλαδή με τις αντιστάσεις που δημιουργούνται απέναντι στην κυρίαρχη ιδεολογία με βάση τα αντιφατικά στοιχεία στο κείμενο.

Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της αναπαράστασης των γυναικών στα ΜΜΕ οι ιδεολογικές αναλύσεις ασχολούνται με το πως το κείμενο---οι εικόνες, ο λόγος, οι κωδικές, ο τρόπος που λειτουργούν όλα τα στοιχεία του κειμένου μαζί---παράγει νόημα για το γυναικείο φύλο, με το πως και γιατί αυτά τα νοήματα παρουσιάζονται ως φυσικά και φυσιολογικά, και με το εάν και πως το κείμενο προσφέρει στοιχεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την δημιουργία νοημάτων για το γυναικείο φύλο που «αντιστέκονται» σε αυτά της κυρίαρχης, πατριαρχικής ιδεολογίας. Διάφορες ιδεολογικές αναλύσεις για την αναπαράσταση των γυναικών στα ΜΜΕ έχουν δείξει ότι στα κείμενα των ΜΜΕ, οι γυναίκες παρουσιάζονται με βάση αυτά που αναπαριστούν για τους άνδρες

και όχι με βάση τίω πραγματικές τους ζωές---καλούνται να δουν και να κρίνουν τους εαυτούς τους μέσα από τα μάτια και τις επιθυμίες των ανδρών. Ταυτόχρονα όμως υπάρχουν πάντα εσωτερικές αντιφάσεις στα κείμενα των ΜΜΕ τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δημιουργηθούν νοήματα τα οποία αντιτίθενται με την κυρίαρχη και πατριαρχική ιδεολογία.¹⁵

5.2 Ψυχανάλυση και η σχέση θεατή-οθόνης

Η χρήση της ψυχανάλυσης στην δεκαετία του '70 και του '80 ήταν κυρίαρχη στην μελέτη του κινηματογράφου---και ειδικά στην μελέτη της αναπαράστασης του φύλου---αργότερα χρησιμοποιήθηκε και στην μελέτη της τηλεόρασης, των περιοδικών, και άλλων «προϊόντων» της μαζικής, «ποπ» κουλτούρας. Αυτή η προσέγγιση έχει ως στόχο την κατανόηση του πως οι εικόνες μεταφέρουν νοήματα μέσα από την διαδικασία της δημιουργίας «θέσεων υποκειμένου» από ψυχαναλυτική σκοπιά---δηλαδή του πως τα κινηματογραφικά κείμενα καλούν τους θεατές να αναλάβουν θέσεις-υποκειμένου με βάση το φύλο οι οποίες καθοδηγούν την διαδικασία παραγωγής νοήματος.¹⁶ Αναλαμβάνοντας αυτές τις θέσεις, οι θεατές μπαίνουν σε διαδικασίες κατά τις οποίες ταυτίζονται με τους πρωταγωνιστές με βάση το φύλο. Αυτή η ταύτιση προσφέρει κάποιες συγκεκριμένες «οπτικές απολαύσεις», και είναι επίσης μέρος των διαδικασιών δόμησης της προσωπικής ταυτότητας.¹⁷ Όμως κατά την Mulvey (1989) η ταύτιση που επιτρέπουν οι κλασσικές, αφηγηματικές ταινίες¹⁸ είναι μόνο με το αρσενικό βλέμμα και τον άνδρα

¹⁶ Με το να θέτουν τα πλαίσια μέσα στα οποία παράγεται το νόημα. Έτσι επιτρέπουν την παραγωγή κάποιων νοημάτων, περιορίζουν η και αποκλείουν άλλα.

¹⁷ Οι διαδικασίες αυτές βρίσκονται συνεχώς σε εξέλιξη.

¹⁸ Όπως οι κλασσικές ταινίες του Hollywood.

πρωταγωνιστή,¹⁹ και γι'αυτό για την Mulvey η οπτική απόλαυση προσέφευρεται μόνο στους άνδρες-θεατές.

Η οπτική απόλαυση έχει δύο διαστάσεις: από τη μία είναι ναρκισσιστική---οι άνδρες-θεατές ταυτίζονται με τον πρωταγωνιστή ο οποίος είναι μια πιο τέλεια εικόνα των εαυτών τους, και βλέπουν τις γυναίκες μέσα από τα μάτια του, έτσι εκπληρώνουν την ανάγκη τους για παντοδυναμία. Από την άλλη υπάρχει και η «σκοποφιλική» οπτική απόλαυση η οποία προσφέυρεται από την αναπαράσταση των γυναικών ως ερωτικά αντικείμενα²⁰ ---αυτό επιτρέπει την παρακολούθηση του θηλυκού και την δημιουργία και ικανοποίηση της επιθυμίας σε οπτικό επίπεδο.

Ομως η παρουσία των γυναικών στο πατριαρχικό υποσυνείδητο θεωρείται αίνιγμα και απειλή (Doane, 1991) γιατί σηματοδοτεί την έλλειψη του φαλλού, και το φόβο του ευνουχισμού. Η απειλή και φόβος του ευνουχισμού αντιμετωπίζονται στα κείμενα του κινηματογράφου με το να ελέγχεται οπτικά και αφηγηματικά το γυναικείο σώμα²¹ και με το να αντικαθίστατε η έλλειψη (του φαλλού στις γυναίκες) με αντικείμενα φετίχ.²² Η διαδικασία της ταύτισης και η οπτική απόλαυση για τις γυναίκες όμως, είναι προβληματική σύμφωνα με αυτή τη προσέγγιση---η οπτική απόλαυση όπως έχει οριστεί δεν προσφέυρεται στις γυναίκες---η Mulvey (1989) προτείνει για αυτό το λόγο ότι πρέπει να καταστραφεί.²³

¹⁹ Μέσα από την αφήγηση, αλλά και τις κινήσεις της κάμερας, την σκηνοθεσία.

²⁰ Οι γυναίκες παρουσιάζονται σαν ερωτικά αντικείμενα και μέσα από την διήγηση και μέσα από τις την σκηνοθεσία (και τις κινήσεις τις κάμερας) όπου τα σώματα τους ερωτικοποιούνται και «τεμαχίζονται» για το αρσενικό βλέμμα.

²¹ Π.χ. να «τεμαχίζεται» οπτικά, η να δίνεται υπερβολική έμφαση σε κάποιο σημείου του γυναικείου σώματος.

²² Όπως ψηλά παπούτσια, μακριά μαλλιά, υπερβολή σε κάποια στοιχεία της ομορφιάς η στο «στυλάρισμα» της γυναικείας εικόνας.

²³ Αυτή η άποψη εν μέρει ήταν η βάση για τον φεμινιστικό αντι-ρεαλιστικό, αντι-πατριαρχικό, αντι-κινηματογράφο της δεκαετίας του '70.

Οι κριτικές αυτής της προσέγγισης τονίσανε ότι ενώ είναι χρήσιμη για την ανάλυση της πατριαρχίας και τους άνδρες-θεατές, δεν λέει πολλά για τις γυναίκες-θεατές και την σχέση τους με τον κινηματογράφο, για τις διαδικασίες ταύτισης και οπτικές απολαύσεις τους. Οι κριτικές αυτές οδήγησαν σε μια στροφή στις ταινίες που αποτελούσαν το αντικείμενο μελέτης---στις ταινίες που απευθύνονταν ειδικά στις γυναίκες (Thornham, 1998).²⁴

Αυτές οι ταινίες κατά την Doane (1984) χαρακτηρίζονται από εσωτερικές αντιθέσεις και αστάθεια ως προς τα νοήματα τους, και αυτό αναγκαστικά, διότι από τη μία είναι αφηγηματικές ταινίες (κυρίως) της δεκαετίας του '40 και '50 αλλά από την άλλη, βασίζονται σε γυναίκα πρωταγωνίστρια, η οποία «κινεί» την ιστορία της ταινίας και παρουσιάζει δραστηριότητες, προσεγγίσεις, στάσεις, και ζητήματα που θεωρούνται θηλυκές. Στο τέλος αυτών των ταινιών, οι αντιφάσεις αυτές «λύνονται» με την τιμωρία των γυναικών για το γεγονός ότι είναι δραστήριες και έχουν επιθυμίες, (παραβάσεις σύμφωνα με την πατριαρχική κουλτούρα) και τελειώνουν σχεδόν πάντα στην θέση του θύματος (ibid.).

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση στην μελέτη της αναπαράστασης των γυναικών στα ΜΜΕ είχε αποτέλεσμα μια πολύ περιορισμένη αντίληψη για τις εμπειρίες των γυναικών-θεατών, και δεν αναγνώριζε τις πραγματικές και πολύπλοκες διαστάσεις αυτής της σχέσης. Αυτό οφείλεται σε κάποιες κρίσιμες και προβληματικές θέσεις και υποθέσεις.

Ενα τέτοιο πρόβλημα σε αυτές τις αναλύσεις, είναι το γεγονός ότι η θέση-υποκειμένου στο κείμενο (αρσενική η θηλυκή) συγχέεται με τους πραγματικούς, υπαρκτούς θεατές. Η έλλειψη αυτού του διαχωρισμού οδηγεί στην κρίσιμη υπόθεση ότι η εμπειρία των πραγματικών ανδρών και γυναικών θεατών δεν ξεφεύγει από τα πλαίσια

²⁴ Που και πάλι όμως είναι αφηγηματικές. Δες Kuhn (1985).

που θέτουν οι θέσεις-υποκειμένου του κειμένου (της ταινίας). Αλλά αυτή είναι μια υπόθεση, και υπόθεση που δεν διερευνάται στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης εφ' όσον ασχολείται με τα κείμενα του κινηματογράφου, και όχι με τους πραγματικούς, υπάρχτους θεατές.

Επίσης σημαντικό πρόβλημα αυτής της προσέγγισης είναι το γεγονός ότι συλλαμβάνεται το φύλο σαν μια ουσία δεδομένη η οποία συνεπάγεται κοινές εμπειρίες, διαδικασίες ταύτισης, και απολαύσεις για όλες τις γυναίκες-θεατές. Δεν αναγνωρίζεται το γεγονός ότι άλλοι παράγοντες (π.χ. η φυλή, η τάξη, η εθνικότητα, προσωπικά χαρακτηριστικά και ικανότητες, ο χώρος και οι κοινωνικές σχέσεις κατά την διάρκεια της παρακολούθησης του κινηματογράφου) επηρεάζουν επίσης τους τρόπους με τους οποίους παρακολουθείται, ερμηνεύεται, και απολαμβάνεται ένα κινηματογραφικό η τηλεοπτικό έργο.

5.3 Νεότερες εξελίξεις

Η αμφισβήτηση των υποθέσεων της ψυχαναλυτικής προσέγγισης (στην μελέτη της αναπαράστασης των γυναικών στα MME), μαζί με την συνεχιζόμενη αμφισβήτηση (η και απόρριψη) των θέσεων και υποθέσεων της μετα-Διαφωτισμού μοντέρνας σκέψης εξ' αιτίας της μεγάλης επιρροής του μετα-δομισμού στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες,²⁵ έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στις κυρίαρχες τάσεις στην μελέτη του φύλου και των MME που ακολουθούν.

Συγκεκριμένα, η αμφισβήτηση η και απόρριψη των «ολικών» θεωριών καθολικής ισχύος και του εκλογικευμένου και σταθερού υποκειμένου, η ερμηνεία της κοινωνικής

²⁵ Δες π.χ. Doherty, Graham & Malek (1992), Culler (1982).

πραγματικότητας ως κατασκευασμένη μέσα από τον λόγο, και η «πολιτισμική στροφή» στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, έχουν φέρει δραματικές αλλαγές στους τρόπους με τους οποίους κατανοείται και διερευνάται το ζήτημα του φύλου και των ΜΜΕ (van Zoonen, 1994). Οι πιο σημαντικές απ'αυτές τις αλλαγές είναι:

- Η κυριαρχία της προσέγγισης των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies) στην μελέτη των ΜΜΕ
- Οι αναθεωρήσεις για την έννοια του φύλου
- Οι αναθεωρήσεις για την σχέση των θεατών με τα ΜΜΕ

5.4 Η κυριαρχία των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies)

Η κυριαρχία της προσέγγισης των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies) στην μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ ²⁶ συσχετίζεται με μια στροφή από την μελέτη των μακρο-κοινωνικών και οικονομικών δομών και δυνάμεων, στην μελέτη των «ρηματικών διαδικασιών» ²⁷ (discursive processes) στο μικρο-επίπεδο της καθημερινής ζωής και σε συσχέτιση με αυτές τις μακρο-δομές και δυνάμεις. Αρα αυτή η στροφή, και το αντικείμενο των πολιτισμικών σπουδών, συνεπάγεται την μελέτη του πώς τα νοήματα, δημιουργούνται και ανταλλάσσονται σε συγκεκριμένα ιστορικά, κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά και γεωγραφικά πλαίσια από διαφορετικές οντοτήτες και ομάδες, και μέσα από άνισες σχέσεις εξουσίας. Έτσι, τα ΜΜΕ---τα οποία κυριαρχούν στην παραγωγή και διανομή νοημάτων, λόγων και αναπαραστάσεων σε σύγχρονες κοινωνίες---βρίσκονται

²⁶ Όπως και στην μελέτη των ΜΜΕ γενικότερα.

²⁷ Η των «διαλογικών διαδικασιών»

στην καρδιά των πολιτισμικών σπουδών.²⁸ Οι κύριες κατευθύνσεις και τα κύρια ζητήματα που πηγάζουν από την προσέγγιση των πολιτισμικών σπουδών στην μελέτη των ΜΜΕ συμπεριλαμβάνουν:

- Την διερεύνηση των κειμένων των ΜΜΕ σε σχέση με το «υπόβαθρο» στο οποίο είναι ενσωματωμένα---δηλαδή σε σχέση με συγκεκριμένους τόπους, χώρους, ιστορικές εποχές, οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές, πολιτισμικές δυνάμεις, δομές, λόγους, αναπαραστάσεις και πρακτικές. Η σχέση των ΜΜΕ με το υπόβαθρο αυτό είναι διαλεκτική---από την μία το υπόβαθρο διαμορφώνει τα ΜΜΕ (τους στόχους, λόγους, πρακτικές, τα προϊόντα) από την άλλη τα ΜΜΕ επηρεάζουν και διαμορφώνουν το υπόβαθρο.
- Την διερεύνηση των διαφορετικών νοημάτων που παράγονται από τα κείμενα των ΜΜΕ, μέσω διαφορετικών ρηματικών διαδικασιών (π.χ. ενσωμάτωση, διαπραγμάτευση, αμφισβήτηση, αναπαραγωγή) από διαφορετικές η και αντίπαλες ομάδες.
- Την διερεύνηση του πως τα νοήματα που παράγονται με βάση τα κείμενα των ΜΜΕ αλλά και η χρήση των ΜΜΕ (ειδικά των νέων τεχνολογιών) στην καθημερινή ζωή συσχετίζονται με τις διαδικασίες της ρηματικής (discursive) κατασκευής του τόπου, της κουλτούρας, της υποκουλτούρας, του φύλου, της

²⁸ Για τις πολιτισμικές σπουδές (cultural studies): Grossberg (1997), Hall (1992), Morley, (1992) Steinberg (1996).

σεξουαλικότητας, της ταυτότητας, της κοινότητας, και της συλλογικής πολιτικής δράσης.

5.5 Αναθεωρήσεις της έννοιας του φύλου

Η επιρροή του μετα-δομισμού έχει οδηγήσει σε σημαντικές αλλαγές στον τρόπο που συλλαμβάνεται το φύλο στα πλαίσια της μελέτης του φύλου και των ΜΜΕ, όπως και σε άλλους ακαδημαϊκούς χώρους. Αντί να θεωρείται μια σταθερή και φυσική ουσία, η οποία προ-υπάρχει τις κοινωνικές και πολιτισμικές διεργασίες, το φύλο συλλαμβάνεται ρηματικά (*discursively*) ως μια ευμετάβλητη, ιστορική, κοινωνική, και πολιτισμική εννοιολογική «κατασκευή» η οποία διασταυρώνεται με μια μεγάλη γκάμα άλλων παραγόντων όπως η ηλικία, η φυλή, η τάξη, η εθνικότητα κτλ. σε συνεχείς διαδικασίες κατασκευής ταυτότητας. Το φύλο---από μόνο του---δεν συνεπάγεται αυτονόητα και υποχρεωτικά μια κοινή «ουσία», ούτε κοινά χαρακτηριστικά, συμπεριφορές, εμπειρίες, και σεξουαλικούς προσανατολισμούς. Έτσι, δεν μπορούμε να ανφερεόμαστε «στην γυναίκα» όταν θέλουμε να μιλήσουμε για τις γυναίκες γενικά, αλλά μόνο «στις γυναίκες».

Οι αναθεωρήσεις του φύλου συνεπάγονται και νέους προβληματισμούς για την σχέση του φύλου με το σώμα, την σεξουαλικότητα, και τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

5.6 Σώμα, σεξουαλικότητα και φύλο

Η αναθεώρηση για το φύλο έχει οδηγήσει σε νέους προβληματισμούς για την σχέση του φύλου με το σώμα και την σεξουαλικότητα. Στις πατριαρχικές κοινωνίες, από το σώμα (με τις βιολογικές διαφορές ως προς την αναπαραγωγή), θεωρείται ότι πηγάζει φυσικά και φυσιολογικά το φύλο (η ταυτότητα με βάση τις ανατομικές αναπαραγωγικές διαφορές) και η ετεροφυλόφιλη σεξουαλικότητα (ερωτικές επιθυμίες, προτιμήσεις, και πρακτικές). Ο σύγχρονος προβληματισμός για αυτά τα ζητήματα αμφισβητεί αυτές υποθέσεις και σχέσεις και θέτει τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Εάν το φύλο είναι μία ευμετάβλητη και ιστορικά προσδιορισμένη εννοιολογική κατασκευή, τότε πως επηρεάζει τον τρόπο που σκεφτόμαστε για την βιολογική διάσταση του φύλου ή τις βιολογικές διαφορές ως προς την αναπαραγωγή;
- Πως επηρεάζει το φύλο το πως σκεφτόμαστε για την σεξουαλικότητα (αν την ορίσουμε ως επιθυμίες και πρακτικές οι οποίες συσχετίζονται με, αλλά είναι και ξεχωριστές από το φύλο);
- Εάν το σώμα, η σεξουαλικότητα και το φύλο δεν υπάρχουν έξω από την διαδικασία παραγωγής νοήματος τότε με πιο τρόπο (και σε τι βαθμό) συνδέονται οι ανατομικές διαφορές με το φύλο;²⁹

²⁹ Η Delphy (1993) μεταξύ άλλων συγγραφέων ισχυρίζεται ότι οι βιολογικές, ανατομικές διαφορές δεν έχουν από μόνες τους κοινωνικές συνέπειες. Οι συνέπειες πηγάζουν από την παραγωγή και ανταλλαγή νοημάτων για αυτές τις διαφορές σε μια κοινωνία, η αλλιώς---πηγάζουν από την κουλτούρα.

Καθοριστική σημασία για αυτούς τους προβληματισμούς έχει παιξει η δουλειά της Judith Butler. Η Butler (1990,1993) θεωρεί ότι τα σώματα (ως ύλη που διαφοροποιείται μέσα από ανατομικές διαφορές) αποκτούν φύλο μέσα από ιστορικές, κοινωνικές, και πολιτισμικές διεργασίες και συγκεκριμένα μέσα από την συνεχή εκτέλεση πρακτικών που συνδέονται με το συγκεκριμένο φύλο. Αρα, κατά την Butler (1990) το φύλο κατασκευάζεται μέσα από την «παράσταση» η την «εκτέλεση»³⁰: σειρά πρακτικών που βασίζονται σε πατριαρχικούς λόγους για το φύλο και επιβεβαιώνουν τις κυρίαρχες κοινωνικές νόρμες ως προς τη φύση και την συμπεριφορά του αρσενικού και του θηλυκού. Αυτή η διαδικασία προϋποθέτει γνώση των απαραίτητων πρακτικών και κωδικών που χρειάζονται για την πραγματοποίηση της εκτέλεσης³¹ όπως και γνώσεις για το κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται.

Εάν όμως το φύλο δεν είναι αυτονόητο, δηλαδή δεν πηγάζει αυτονόητα από την φύση, αλλά κατασκευάζεται μέσα από από τέτοιες κοινωνικές πρακτικές, τότε αυτό που λέγεται «γυναίκα» είναι μια εννοιολογική κατασκευή χωρίς πραγματικότητα πέρα από αυτές τις πρακτικές (ibid.). Επίσης, επειδή αυτές οι πρακτικές διαφέρουν από ιστορική στιγμή σε ιστορική στιγμή, και σε διαφορετικούς τόπους, και συνθέτουν την ταυτότητα μαζί με άλλους παράγοντες όπως η τάξη, η φυλή, η εθνικότητα κτλ., δεν μπορεί η έννοια «γυναίκα» να χρησιμοποιηθεί για την περιγραφή κάποιας αναλλοίωτης στον χρόνο ουσία η ταυτότητα η οποία είναι κοινή η όμοια σε όλες τις γυναίκες.

Σύμφωνα με την Butler (1990) εάν παραδεχτούμε ότι το φύλο και η σεξουαλικότητα είναι κατασκευασμένα ρηματικά μέσα από κοινωνικές πρακτικές και λόγους, μέσα από την «εκτέλεση» και όχι μέσω της φυσικής αντιστοιχίας τους με

³⁰ Η λέξη στα αγγλικά είναι «performance».

³¹ Η γνώση αυτή πηγάζει από προηγούμενες εμπειρίες.

συγκεκριμένες βιολογικές και ανατομικές διαφορές, τότε ανατρέπεται από την μία η υπόθεση ότι η ετεροφυλόφιλη σεξουαλικότητα είναι «φυσική» και άρα «φυσιολογική», και από την άλλη, δεν υπάρχει λόγος να υποθέσουμε ότι υπάρχουν μόνο δύο φύλα.

5.7 Μη-ετεροφυλόφιλη σεξουαλικότητα

Οι προβληματισμοί για το φύλο, τη σεξουαλικότητα και το σώμα έχουν οδηγήσει σε ανανεωμένο ενδιαφέρον για διάφορες μορφές μη-ετεροφυλοφιλικής σεξουαλικότητας και για κριτική της ηγεμονίας και κυριαρχίας της ετεροφυλοφιλίας. Τρεις σημαντικές τάσεις στα πλαίσια αυτού του προβληματισμού είναι η λεσβιακή/γκέϊ θεωρία, η queer³² theory και η δουλειά για διάφορες μορφές «τρίτου φύλου»: π.χ. μετα-εγχειρητικές σεξουαλικές ταυτότητες, «τραβεστί», ερμαφρόδιτοι.

Είναι δύσκολο να προσδιοριστούν οι παράμετροι αυτών των τάσεων και να καταχωριστούν έργα και θεωρητικές προσεγγίσεις. Παρ'όλα αυτά, μπορούμε να πούμε ότι η θεωρητική δουλειά για την γκέϊ και λεσβιακή σεξουαλικότητα ασχολείται σε μεγάλο βαθμό με το τί είναι και το πως προσδιορίζεται η σεξουαλικότητα, και με το πως συσχετίζεται με την διαμόρφωση κοινωνικών ταυτήτων, κοινοτήτων, και διαφόρων μορφών πολιτικής δράσης. (Morton, 1999). Αλλά σημαντικά ζητήματα στα πλαίσια αυτής της θεωρητικής δουλειάς έχουν να κάνουν με την ανατροπή της ιδέας ότι η ετεροφυλοφιλία είναι η μοναδική φυσική και φυσιολογική σεξουαλικότητα, με την καταπίεση και την εκμετάλλευση των ομοφυλόφιλων και την κοινωνική δικαιοσύνη. Οι γκέϊ και λεσβιακές θεωρίες πηγάζουν κυρίως από διάφορους ακαδημαϊκούς και ειδικά

³² Η λέξη queer στα αγγλικά σημαίνει «παράξενος» αλλά επίσης είναι αρνητικός χαρακτηρισμός (αργκό) για τον «ομοφυλόφιλο».

διεπιστημονικούς χώρους, και προσδιορίζονται μέσα από τον διαχωρισμό τους από άλλα κινήματα, ταυτότητες, ομάδες (Gonda, 1998) π.χ. από τον ετεροφυλοφιλικό φεμινισμό, και την πολιτική queer.

Απ'τα λίγα πράγματα για τα οποία υπάρχει συναίνεση στον προβληματισμό για τις μη-ετεροφυλοφιλικές σεξουαλικότητες είναι το γεγονός ότι “queer definitely is not gay” (Mitchell&Olafimihan 1992:38)---η queer σεξουαλικότητα και ταυτότητα οπωσδήποτε δεν είναι το ίδιο με την γκέϊ σεξουαλικότητα και ταυτότητα. Το queer μπορεί να ερμηνευθεί με διαφορετικούς τρόπους: ως νέα ερμηνεία μιας πρώην αρνητικής και προσβλητικής λέξης, ως έννοια που καλύπτει τις ανυσυχίες των ανδρών και των γυναικών ομοφυλόφιλων, αλλά και των αμφιφυλόφιλων επίσης, ως νέα μόδα της νεότερης γενιάς στον προβληματισμό για την σεξουαλικότητα, (Morton, 1999), ως έννοια που επιτρέπει να θεωρηθούν όλες οι μη-κανονιστικές σεξουαλικότητες ως ταυτότητες και ταυτόχρονα να σβήνονται οι υποχρεωτικές (στην πατριαρχία) συνδέσεις της σεξουαλικότητας με το φύλο (Walters, 1996), η ως κάτι το οποίο είναι «παραβατικό» με πολλαπλούς τρόπους---σε σχέση με το φύλο, τη σεξουαλικότητα, τη διαστροφή (Sedgwick 1994).

Ομως για τον Morton (1999) βασικό, προσδιοριστικό χαρακτηριστικό της queer θεωρίας είναι το γεγονός ότι είναι στην ουσία ριζοσπαστική, μετα-μοντέρνα, μετα-γκέϊ, και μετα-λεσβιακή προσέγγιση η οποία απορρίπτει τις βάσεις και τις υποθέσεις της μετα-Διαφωτισμού σκέψης και συγκεκριμένα την ύπαρξη μιας σταθερής, ολικής σεξουαλικής ταυτότητας. Ο queer προβληματισμός για την σεξουαλικότητα επικεντρώνεται στην επιθυμία³³ και στην απόλαυση---δυνάμεις που θεωρούνται αυτόνομες και ανεξέλεγκτες,

³³ Η επιθυμία σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση είναι η υπερβολή---μη-ελεγχόμενη και μη πειθαρχημένη-- η οποία συνοδεύει τη παραγωγή νοήματος. (Morton, 1999:298) «Είναι αυτόνομη οντότητα έξω από την

που διαταράσσουν την κοινωνικότητα και τους συλλογικούς κώδικες και συνδέσεις (ibid.:298).

Ενώ η γκέϊ και λεσβιακή θεωρία αναγνωρίζει την ιστορία και έχει συγκεκριμένο όραμα για το μέλλον, η queer θεωρία, ως προϊόν ακραίας υιοθέτησης μετα-μοντέρνων θέσεων και υποθέσεων, προτείνει για το μέλλον μια “μη-προσδιορισμένη, μη-οργανωμένη μη-ταξινομημένη α-τοπία” (Morton, 1999:303).

Η κριτική της queer θεωρίας επικεντρώνεται στα ακόλουθα θέματα:

- Ο ορισμός του queer είναι τόσο γενικός που συμπεριλαμβάνει οτιδήποτε ξεφεύγει από το μονογαμικό-σεξ-των-λευκών-ετεροφυλόφυλων-της-μεσαίας-τάξης (Gonda, 1998:124) και τείνει εξαφανίζει την συγκεκριμένη καθημερινή εμπειρία αυτών που συμπεριλαμβάνει.
- Δεν αναφέρεται σε μεγάλο βαθμό σε ιστορικές και υλικές συνθήκες, τις αγνοεί και προσποείται ότι είτε δεν υπάρχουν, είτε δεν επηρεάζουν, είτε δεν περιορίζουν τις επιλογές περί σεξουαλικότητας (Morton, 1999).
- Συχνά οι θέσεις αυτών που χρησιμοποιούν τον προσδιορισμό queer (η προωθούν την queer θεωρία) είναι αντιφατικές---δηλαδή συχνά έχουν πολιτικές, ηθικές, και εξιδανικευμένες διάστάσεις, πράγμα που κανονικά δεν επιτρέπεται με βάση την queer λογική και θεωρία.

ιστορία, δεν είναι «εκφράσιμη» είναι αυτό που περισσεύει όταν κάποιος κοινωνικοποιείται σε αυτό που ονομάζει ο Λακάν «συμβολικό» (Morton, 1999:298)

- Η queer θεωρία παίζει σημαντικό ρόλο στην δημιουργία μιας νέας μικροαστικής ηθικής και συνείδησης η οποία αντικατοπτρίζει αλλά και επίσης έχει ανάγκη τον ύστερο, καπιταλισμό των πολυεθνικών. (ibid.)

5.8 Αναθεωρήσεις για την σχέση των θεατών με τα ΜΜΕ

Με τις προηγούμενες προσεγγίσεις για την μελέτη της αναπαραστάσης των γυναικών στα ΜΜΕ θεωρείται είτε ότι υπάρχουν νοήματα ενσωματωμένα στα κείμενα των ΜΜΕ,³⁴ είτε παράγονται με την συμμετοχή του θεατή αλλά μέσα σε πολύ περιορισμένα όρια (τα οποία θέτουν το κείμενο) τα οποία παίζουν μεγάλο ρόλο στην διαμόρφωση του τελικού νοήματος. Οι πιο πρόσφατες θεωρίες για την σχέση των θεατών με τα ΜΜΕ, βασίζονται σ'έναν πιο «ενεργό» και δυνατό θεατή ο οποίος παράγει νοήματα και απολύσεις τα οποία δεν μπορούν α priori να προβλεφθούν με βάση τα χαρακτηριστικά του κειμένου, αλλά αντικατοπτρίζουν και εκπληρώνουν προσωπικές, κοινωνικές, πολιτικές, και πολιτισμικές αναγκές. Έτσι, τα νοήματα που παράγουν οι ενεργοί θεατές από τα κείμενα των ΜΜΕ είναι εξ'ορισμού πολλαπλά και διαφορετικά.

Το υπόβαθρο στο οποίο γίνεται η επαφή με τα κείμενα των ΜΜΕ και παράγονται τα νοήματα επίσης παίζει σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση του νοήματος. Το υπόβαθρο αυτό έχει και μικρό και μεγάλο επίπεδα---συμπεριλαμβάνει τον συγκεκριμένο χώρο, τόπο, και μικρο-κοινωνικές σχέσεις του άμεσου «σημειωτικού περιβάλλοντος» αλλά και, και στο μεγάλο επίπεδο, ένα ευρύτερο πλέγμα ιστορικών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, και πολιτισμικών δυνάμεων και σχέσεων.

³⁴ Που απλώς ανακαλύπτονται η αποκαλύπτονται.

Τα αποτελέσματα αυτών των αναθεωρήσεων για την μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ συμπεριλαμβάνουν την κυριαρχία των ακόλουθων:

- Εθνογραφική μελέτη διαφορετικών θηλυκών θεατών/ακροατριών σε συγκεκριμένο υπόβαθρο και των νοημάτων και απολαύσεων που παράγουν από κείμενα των ΜΜΕ, ειδικά από εκπομπές που συσχετίζονται με γυναίκες---όπως γυναικεία περιοδικά και σαπουνόπερες. Αναγνώριση και μελέτη της παραγωγής εναλλακτικών και υπονομευτικών νοημάτων (ως προς την πατριαρχία) που προωθούν την χειραφέτηση.
- Μελέτη της αναπαράστασης των γυναικών σε συγκεκριμένα κείμενα των ΜΜΕ και τον τρόπο που συσχετίζεται διαλεκτικά με συγκεκριμένους χώρους, τόπους, ιστορικές στιγμές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, και πολιτισμικές δομές και δυνάμεις---και τοπικό επίπεδο, και σε παγκόσμιο επίπεδο.
- Μελέτη των νοημάτων που παράγουν άτομα διαφορετικού φύλου από κείμενα των ΜΜΕ και των τρόπων που χρησιμοποιούνται (τα νοήματα) στις διαδικασίες κατασκευής: του φύλου, της ταυτότητας, της σεξουαλικότητας, της πολιτικής δραστηριότητας, κοινοτήτων (τοπικών, πολιτικών, κτλ.).

Αυτά τα ζητήματα επίσης διερευνούνται σε σχέση με άτομα με μη-ετερόφυλες σεξουαλικότητες---ομοφυλόφιλοι, λεσβίες και «μετεγχειρητικές» μορφές φύλου.

5.9 Η κυριαρχία της μελέτης των νέων τεχνολογιών

Μία σημαντική και πολύ πρόσφατη εξέλιξη που έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ είναι η κυριαρχία της μελέτης των νέων τεχνολογιών στα πλαίσια της μελέτης των ΜΜΕ και των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies)³⁵. Ο όρος «νέες τεχνολογίες» εδώ συμπεριλαμβάνει αυτά που αναφέρονται ως ψηφιακή τεχνολογία, τεχνολογίες της πληροφορικής και της πληροφορίας, επικοινωνιακές τεχνολογίες, βιοτεχνολογίες, τεχνολογίες του σώματος.

Ο προβληματισμός για τις νέες τεχνολογίες καλύπτει μια μεγάλη γκάμα θεμάτων, προσεγγίσεων, και μεθοδολογιών³⁶. Οι κυρίαρχες κατευθύνσεις στην μελέτη των νέων τεχνολογιών είναι αυτή την εποχή:

- Η φύση των νέων τεχνολογιών (η ταχύτητα, η σμίκρυνση, η ψηφιακή και εικονική υπόσταση τους, η λειτουργία και η λογική της μηχανής, η ψηφιακή αισθητική, ο multi-media κυβερνοχώρος και το *hypertext*³⁷)³⁸

³⁵ Η μελέτη των νέων τεχνολογιών έγινε κυρίαρχη στις σπουδές των ΜΜΕ (θεωρείται η «τρίτη γενιά» στην μελέτη των ΜΜΕ) και επίσης στις πολιτισμικές σπουδές (όπως και το ζήτημα της τεχνολογίας γενικότερα) στα τέλη της δεκαετίας του '90.

³⁶ Το θέμα των νέων τεχνολογιών αλλά και της τεχνολογίας γενικότερα προσεγγίζεται κυρίως μέσα από τις σπουδές των ΜΜΕ και τις πολιτισμικές σπουδές, αλλά και από την ψυχανάλυση, την λογοτεχνία, την κοινωνιολογία, την φιλοσοφία. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της δουλειάς όμως είτε προέρχεται από διεπιστημονικούς χώρους (σπουδές ΜΜΕ και πολιτισμικές σπουδές) η δεν κατατάσσεται εύκολα σ'ένα μόνο χώρο. Κοινωνιολογικές μελέτες αυτών των φαινομένων, η και αυτές από τη σκοπιά της πολιτικής οικονομίας εμφανίζονται λιγότερο, λόγω του γενικότερου ακαδημαϊκού κλίματος που έχει διαμορφωθεί με την εξάπλωση του μετα-δομισμού και της πολιτισμικής «στροφής» (cultural turn).

³⁷ Το «υπερ-κείμενο» επιτρέπει την σύνδεση πολλών διαφορετικών αρχείων, ιστοσελίδων, ήχων, εικόνων και την δημιουργία ενός διαδραστικού κειμένου από την χρήση μέσα από τις επιλογές του.

³⁸ Ενώ η έμφαση δίνεται στις νέες τεχνολογίες, γίνεται έρευνα και για τις «παλιές» τεχνολογίες---όπως το βιβλίο, το τηλέφωνο, η φωτογραφική μηχανή, και η camera obscura.

- Αλλαγές στην ανθρώπινη εμπειρία εξ' αιτίας των νέων τεχνολογιών (π.χ. νέες μορφές ύπαρξης και συνύπαρξης---με άλλους ανθρώπους και με την τεχνολογία την ίδια---νέες μορφές παρουσίας, συνείδησης, μνήμης, δράσης, ηδονής, σκέψης, γραφής)
- Οι επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών στις κοινωνικές σχέσεις, και στην πολιτική δράση.
- Οι μελλοντικές επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών για την ανθρώπινη εμπειρία (η μετα-ανθρώπινη εμπειρία και σκέψη).

Στα πλαίσια αυτών των γενικών κατευθύνσεων, ³⁹ σημασία ιδιαίτερη φαίνεται να δίνεται στα ακόλουθα ζητήματα:

- Μελέτη της σχέσης του σώματος και των νέων τεχνολογιών.
- Φύλο και οι νέες τεχνολογίες στην αναπαράσταση και στην καθημερινή ζωή.
- Εικονικοί φανταστικοί χώροι και τόποι που δημιουργούνται μέσα από την λειτουργία των νέων τεχνολογιών (όπως ο κυβερνοχώρος ⁴⁰ και η εικονική

³⁹ Δες Axford & Huggins (2001), Trend (2001) και Wolmark (1999).

⁴⁰ Ο κυβερνοχώρος (cyberspace) είναι μια έννοια που πρώτο αναφέρθηκε στο βιβλίο του William Gibson (1984) «Neuromancer». Οι ψηφιακοί χώροι θεωρούνται «τέχνο-πολιτισμικές» κατασκευές: δηλαδή διαμορφώνονται μέσα από την τεχνολογία αυτή καθεαυτή αλλά παίρνουν την «μορφή» τους και από τους λόγους, τις κοινωνικές σχέσεις, και τόπους στους οποίους οι τεχνολογίες είναι ενσωματωμένες.

πραγματικότητα), οι δραστηριότητες και η κουλτούρα αυτών των χωρών---όπως η cyber-κουλτούρα

- Οι νέες τεχνολογίες και η σεξουαλικότητα---η ερωτική διάσταση της τεχνολογίας, η τεχνολογική διαμεσολάβηση της σεξουαλικής έκφρασης και πράξης.
- Η σχέση των νέων τεχνολογιών με την δυνατότητα δημιουργίας νέων μορφών πολιτικής δράσης---όπως ο cyberfeminism (κυβερνητικός φεμινισμός).
- Η διαμόρφωση εναλλακτικών κοινοτήτων/ομάδων μέσα η διαμέσου του κυβερνοχώρου με βάση το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την σεξουαλική ταυτότητα.

5.10 Φύλο και νέες τεχνολογίες

Το ερευνητικό έργο για το φύλο και τις νέες τεχνολογίες προέρχεται από διαφορετικές επιστήμες και διεπιστημονικούς χώρους, κι'ετσι είναι δύσκολο να παρουσιαστεί μια πλήρη επισκόπηση αυτού του πεδίου, ειδικά στα περιορισμένα πλαίσια αυτής της μελέτης. Παρ'όλα αυτά, μπορούμε να εντοπίσουμε τρεις κυρίαρχες κατευθύνεις σε αυτό το έργο:

- Φύλο και χρήση των νέων τεχνολογιών

- Σώμα και νέες τεχνολογίες
- Σεξουαλικότητα και νέες τεχνολογίες.

Και στις τρεις περιπτώσεις ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο διαδίκτυο και στον κυβερνοχώρο.

5.11 Φύλο και χρήση των νέων τεχνολογιών

Μία σημαντική κατεύθυνση στον προβληματισμό για το φύλο και τις νέες τεχνολογίες επικεντρώνεται στην σχέση του φύλου και της χρήσης των νέων τεχνολογιών ⁴¹. Πολλά έργα αυτής της κατεύθυνσης χαρακτηρίζουν τη τεχνολογία ως αρσενική επειδή χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό από άνδρες και η χρήση της θεωρείται κυρίως ανδρική δραστηριότητα (Stabile 1994, Ormrod, 1995, Grint and Woolgar, 1995, Terry and Calvert, 1997, Wakeford, 1999:178). Επίσης, στο επίπεδο του λόγου και της αναπαράστασης η τεχνολογία συσχετίζεται με πρακτικές ικανότητες που θεωρούνται (στις πατριαρχικές κουλτούρες) αρσενικές---όπως η επιδεξιότητα, η εκλογίκευση, ο έλεγχος.

Σε άλλες μελέτες που ασχολούνται με την σχέση του φύλου και της χρήσης των τεχνολογιών (νέων και παλιών) στο επίπεδο του λόγου και της αναπαράστασης και ειδικά στους μύθους της συλλογικής φαντασίας ⁴², η τεχνολογία---όπως ο κυβερνοχώρος αλλά και η μηχανή ταυτίζεται με το θηλυκό (Doane, 1999, Huysens 1981). Σε αυτά τα έργα, η τεχνολογία έχει θηλυκά χαρακτηριστικά και ερωτική διάσταση. Η σχέση του

⁴¹ Αλλά και της μηχανής και της τεχνολογίας γενικότερα.

⁴² Όπως κατασκευάζονται και παρουσιάζονται μέσα από την επιστημονική φαντασία και τον κινηματογράφο γενικότερα.

αρσενικού με την θηλυκή τεχνολογία αναπαραγάγει τις σχέσεις αρσενικού-θηλυκού του «πραγματικού» κόσμου---το αρσενικό προβάλλει το φόβο, το δεός και την έλξη που προκαλούν οι γυναίκες, η μητρότητα, και η δύναμη της μήτρας⁴³ στην τεχνολογία. Και στις δύο περιπτώσεις η αντίδραση του αρσενικού απέναντι σε αυτά τα συναισθήματα συνεπάγεται επιθυμία για έλεγχο, χειραγώγηση, διείσδυση, κυριαρχία (Doane, 1999).

Αλλα έργα που εξετάζουν την σχέση του φύλου με την χρήση της τεχνολογίας στο επίπεδο του λόγου και της αναπαράστασης υποστηρίζουν ότι αυτή η σχέση είναι σύνθετη, πολύπλευρη, συνήθως αντιφατική και ασαφής. Τονίζεται ότι, παρ'όλο που η ενασχόληση και η χρήση της τεχνολογίας συνδέεται με τους άνδρες με διαφορετικούς τρόπους, ταυτόχρονα, (σε συμβολικό επίπεδο) οι γυναίκες έχουν ιδιαίτερη σχέση με την τεχνολογία, και ειδικά με τους υπολογιστές---η δημιουργία του υπολογιστή βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην δομή του αργαλειού και στην υφαντική, μια παραδοσιακή γυναικεία δουλειά⁴⁴ (Plant, 1999).

Επίσης, ο χειρισμός της τεχνολογίας από γυναίκες και ειδικά η ενασχόληση τους με τον κυβερνοχώρο παρουσιάζεται ως δραστηριότητα που συνεπάγεται ιδιαίτερες απελευθερωτικές προοπτικές στο βαθμό που επιτρέπει:

- Την υπέρβαση των ορίων και των περιορισμών του πραγματικού, «υλικού» κόσμου
- Την κατασκευή ή την υιοθέτηση διαφορετικών ταυτοτήτων και ρόλων

⁴³ Η λέξη matrix που χρησιμοποιείται για τον κυβερνοχώρο προέρχεται από την ίδια ρίζα με τη λέξη για την μήτρα στα λατινικά.

⁴⁴ Και σύμφωνα με τον Freud, η μόνη ουσιαστική συνεισφορά των γυναικών στον πολιτισμό (Wolmark, 1999:17).

- Το παιχνίδι, την διερεύνηση, αναζήτηση και δημιουργία νέων απολαύσεων και ταυτοτήτων.
- Την συμμετοχή σε ψηφιακές κοινότητες όπου επιτρέπεται η συστηματική «επαφή» και επικοινωνία με άλλους, η οποία υπερβαίνει τους περιορισμούς του χώρου, του χρόνου και του σώματος

Για άλλους συγγραφείς όμως, οι προοπτικές αυτές για τις γυναίκες είναι περιορισμένες λόγω της «αρσενικής» φύσης της τεχνολογίας (νέας και παλιάς). Η «αρσενική» αυτή φύση πηγάζει από την διαλεκτική σχέση της τεχνολογίας με πολλαπλές διαστάσεις της κοινωνικής και πολιτισμικής πραγματικότητας στην οποία είναι ενσωματωμένη ⁴⁵. Συγκεκριμένα, η τεχνολογία έχει διαμορφωθεί σε μεγάλο βαθμό σ' ένα υπόβαθρο στρατιωτικό, καπιταλιστικό, και επιστημονικό το οποίο υποστηρίζεται από και υποστηρίζει την αρσενική ηγεμονία (Sofia, 1999). Ετσι, υπάρχουν περιορισμοί στους τρόπους με τους οποίους μπορεί να χρησιμοποιηθεί, αντιθέσεις και αντιφάσεις στις εμπειρίες που προσφέρει (σε αυτούς που την χειρίζονται) και άρα περιορισμοί στις απελευθερωτικές προοπτικές της.

⁴⁵ Ο όρος που χρησιμοποιείται για αυτή την σχέση είναι «τεχνο-κοινωνική» (techno-social) (Bingham, 1996).

5.12 Σώμα και τεχνολογία

Οι απελευθερωτικές προοπτικές της τεχνολογίας σε μεγάλο βαθμό θεωρούνται ότι βρίσκονται μέσα στους νέους φανταστικούς χώρους που δημιουργούνται από τα συστήματα και τα κυκλώματα των νέων τεχνολογιών της επικοινωνίας και της πληροφορίας---όπως ο κυβερνοχώρος και η εικονική πραγματικότητα. Για πολλούς θεωρητικούς και ερευνητές του ακαδημαϊκού χώρου αλλά και για πολλούς συγγραφείς και δημιουργούς της ποπ κουλτούρας και της επιστημονικής φαντασίας, οι απελευθερωτικές προοπτικές αυτές βασίζονται στην «α-σώματη» ύπαρξη που συνεπάγεται ο εικονικός χώρος, στο γεγονός ότι το σώμα δεν ακολουθεί την «διανοητική» διεξόδου σε τέτοιους φαντασιακούς χώρους.⁴⁶

Το σώμα σε αυτά τα έργα παρουσιάζεται ως προβληματικό, ευάλωτο στις αρρώστειες και στην φθορά, θεωρείται επίσης το τοπίο στο οποίο εμφανίζονται χαρακτηριστικά και σημάδια τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο όνομα του ρατσισμού και της καταπίεσης. Αρα η «φυγή» από το σώμα επιτρέπει νέες ελευθερίες, νέες μορφές ύπαρξης, νέες μορφές απόλαυσης (που πηγάζουν εν μέρη από τις διαδικασίες δόμησης η αποδόμησης της ταυτότητας) νέες υποκειμενικότητες, νέες μορφές αυτο-προσδιορισμού και συνείδησης που υπερβαίνουν τους περιορισμούς και τα προβλήματα της «υλικής», σωματικής ύπαρξης,⁴⁷ και για τους άνδρες, και για τις γυναίκες.⁴⁸

⁴⁶ «Leave the meat behind». Αφησε το κρέας (το σώμα) πίσω σου είναι ένα σύνθημα της cyber-κουλτούρας το οποίο πηγάζει από την cyber-επιστημονική φαντασία.

⁴⁷ Όπως η γήρανση, η αρρώστεια, ο πόνος κτλ.

⁴⁸ Και που ταιριάζουν στο «αποκεντρωμένο μεταμοντέρνο υποκείμενο» (Wolmark, 1999: 19)

Αυτή η φυγή όμως, και οι απολαύσεις που προσφέρει, έχει χαρακτηριστεί από άλλους ως επιθυμία που ταιριάζει στην αρσενική υποκειμενικότητα---συνεπάγεται την υποβάθμιση και άρνηση του σώματος, την επιθυμία για υπέρβαση, για ύπαρξη και συνείδηση «ά-υλη». Μπορεί να ερμηνευθεί ως προσπάθεια υπέρβασης της προέλευσης (της μητέρας και της φύσης) και κυριαρχίας στην φύση ⁴⁹ (Springer, 1999). Έχει τονιστεί ότι αυτή η επιθυμία για το ξεχωρισμό του σώματος από τη συνείδηση, αφήνει ανέπαφη την αρρενοπώτητα, αλλά δεν αφήνει «χώρο» για το γυναικείο σώμα---για την αναγνώριση, νομιμοποίηση, και εξερεύνηση των σχέσεων του θηλυκού σώματος με την υποκειμενικότητα, την τεχνολογία, και τις πολλαπλές και ετερόκλητες εμπειρίες υπαρκτών γυναικών στον «υλικό» κόσμο (Stone, 1992).

Κάποιες φεμινιστικές προσεγγίσεις στο ζήτημα του σώματος και της τεχνολογίας τονίζουν ότι σε αυτά τα ζητήματα ακριβώς πρέπει να επικεντρώνεται ο προβληματισμός---δεν πρέπει δηλαδή η αναγνώριση της κοινωνικής και πολιτιστικής κατασκευής του σώματος να αναιρεί το γεγονός ότι «η ζωή βιώνεται μέσα από σώματα» (Stone 1992:113) με διαφορετικούς τρόπους που πρέπει να αναγνωριστούν και να διερευνηθούν. ⁵⁰

Ενας δημοφιλής τρόπος με τον οποίο διερευνάται το ζήτημα της σχέσης του σώματος με τις νέες τεχνολογίες είναι με την χρήση της έννοιας του *cyborg*---«κυβερνητικός οργανισμός». Το *cyborg*, εφεύρημα της Donna Haraway στο πασίγνωστο και καθοριστικής σημασίας άρθρο της «Ένα Μανιφέστο του Cyborg: Οι Θετικές

⁴⁹ Και στο βαθμό που οι γυναίκες συσχετίζονται με την φύση μέσα από τον λόγο, τους μύθους και τα σύμβολα, θεωρείται και μισογυνιστική επιθυμία η πράξη.

⁵⁰ Άλλοι συγγραφείς με πιο ακραίες η ριζοσπαστικές θέσεις διαφωνούν και θεωρούν ότι η ριζοσπαστική προοπτική της «ά-σωματης», «ά-υλης» ύπαρξης μέσα στους φαντασιακούς χώρους των νέων τεχνολογιών ταιριάζει πιο πολύ στην γυναικεία υποκειμενικότητα η οποία είναι εξ ορισμού «διασπασμένη» και βασίζεται σε μεταμφίεση και μίμηση. Δες Plant (1999).

Επιστήμες, Η Τεχνολογία, και ο Σοσιαλιστικός-Φεμινισμός στα Τέλη του Εικοστού Αιώνα»⁵¹ (1987) είναι ένα υβρίδιο το οποίο δημιουργείται μέσα από την σύζευξη του ανθρώπινου και του τεχνολογικού στοιχείου. Το πλάσμα αυτό κατά την Haraway υπάρχει στην «υλική» πραγματικότητα (όλο και περισσότερο εξ' αιτίας της «τεχνολογικοποίησης» του ανθρώπου⁵² αλλά και της «ανθρωποποίησης» των μηχανημάτων και της τεχνολογίας⁵³) αλλά και σε φανταστικό και συμβολικό επίπεδο--- στην λογοτεχνία, στην τέχνη, στα πολιτιστικά προϊόντα της μαζικής και ποπ κουλτούρας και στους μύθους της σύγχρονης δυτικής κουλτούρας. Κατά την Haraway (1987) αντιπροσωπεύει την ανθρώπινη υπόσταση και εμπειρία στο τέλος του εικοστού αιώνα--- «είμαστε όλοι cyborgs».

5.13 Σεξουαλικότητα και νέες τεχνολογίες

Ενα σημαντικό θέμα στα πλαίσια της μελέτης του φύλου και των νέων τεχνολογιών είναι η σχέση της σεξουαλικότητας (ως πλέγμα ερωτικών επιθυμιών, πρακτικών, και προσανατολισμών) με τις νέες τεχνολογίες, και ειδικά με την ψηφιακή τεχνολογία και τους υπολογιστές. Οι υπολογιστές ειδικά φαίνεται να έχουν κάνει πιο έντονο το ενδιαφέρον της δυτικής κουλτούρας για την σεξουαλικότητα. (Springer, 1999:337) Μπορούμε να δούμε τα συγκεκριμένα θέματα που προσεγγίζονται μέσα από τρεις κατευθύνσεις :

⁵¹ «A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century»

⁵² Μέσα από την καθημερινή χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας, της βιοτεχνολογίας, και τις τεχνολογίες του σώματος.

⁵³ Λειτουργούν και επικοινωνούν όλο πιο αυτόνομα με ανθρώπινους όρους και ανθρώπινο στυλ.

- Η ερωτική διάσταση της τεχνολογίας
- Η τεχνολογικά διαμεσολαβημένη σεξουαλική δραστηριότητα η ερωτική έκφραση
- Οι ανατρεπτικές/υπονομευτικές μη-ετεροφυλοφιλικές σεξουαλικότητες και ο κυβερνοχώρος.

Η σχέση του ανθρώπου με τις νέες τεχνολογίες, συσχετίζεται συχνά, (στα πλαίσια θεωρητικών διερευνήσεων, αλλά και της ποπ κουλτούρας) με την σεξουαλικότητα --- οι επιθυμίες για φυγή μέσω της τεχνολογίας, η απόλαυση που προσφέρει η «βύθιση» στον κυβερνοχώρο και η υπέρβαση των ορίων του εαυτού, συσχετίζονται με την σεξουαλική ηδονή.⁵⁴ Επίσης διερευνάται η χρήση της τεχνολογίας στα πλαίσια σεξουαλικής έκφρασης και δραστηριότητας. Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι διαφορετικές μορφές διαδραστικής χρήσης της τεχνολογίας ως προς αυτούς τους σκοπούς:

- Παρακολούθηση και «οπτική απόλαυση» μέσω τεχνολογίας.
- Χρήση του διαδικτύου για το κλείσιμο των ραντεβού στον «πραγματικό» κόσμο και στον κυβερνοχώρο.
- Εικονικό σεξ (σε εικονικούς χώρους με ψηφιακές οντότητες, η με πραγματικά πρόσωπα διαμέσου της εικονικής πραγματικότητας).

⁵⁴ Π.χ. Ο Baudrillard (1988) έχει γράψει για τα στοιχεία του «αυτο-ερωτισμού» που υπάρχουν στην σχέση του ανθρώπου με τους υπολογιστές και η Springer (1999) εξετάζει διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους στην ποπ κουλτούρα και επιστημονική φαντασία η αλληλόδραση με τους υπολογιστές αντιμετωπίζεται σαν να προσφέρει κάποιο νέο είδος «ερωτικής» ηδονής. (Springer, 1999).

- Άλλες μορφές σεξουαλικής έκφρασης και ηδονής που γίνονται πραγματικότητα μέσω της χρήσης της τεχνολογίας (π.χ. η λεκτική η κειμενική ερωτική «επαφή»).

Ένα μεγάλο μέρος της δουλειάς για αυτό το θέμα εξυμνεί τις προοπτικές που ανοίγονται από την χρήση της τεχνολογίας σε αυτό τον τομέα της ζωής. Τονίζεται ότι προσφέρεται η πεμπουσία του «ασφαλού σεξ», χωρίς επαφή με μικρόβια, ιούς, και χωρίς να υπάρχει η υποχρέωση του συσχετισμού του σεξ με την κάλυψη συναισθηματικών αναγκών των άλλων. Η ανωνυμία και η μεγαλύτερη ελευθερία (σε σχέση με επιλογές που παρέχονται, και με την αποφυγή των κινδύνων και των περιορισμών των υπαρκτών, υλικών σχέσεων) που πηγάζει από το τεχνολογικά διαμεσολαβημένο σεξ, σύμφωνα με αυτές τις θεωρήσεις, επιτρέπει το σεξ να παραμένει (η να γίνεται ακόμα πιο πολύ) ερωτικό, ερεθιστικό, συγκλονιστικό. (Plant, 2000).

Η εποχή της προσομοίωσης (simulation) του σεξ μέσω της τεχνολογίας θεωρείται από κάποιους συγγραφείς ότι οδηγεί στην κατάρρευση της μορφής που έχει πάρει μέχρι σήμερα, στην κατάρρευση δηλαδή των «τοπικών δυνατοτήτων ηδονής» (ibid.)---η στο τέλος του οργανισμού---αλλά όχι των «εντάσεων» που αναζητούνται μέσω της σεξουαλικής πράξης και έκφρασης. Απεναντίας, θεωρείται ότι οι εξελίξεις αυτές οδηγούν στην αποσύνδεση του σεξ από τα γεννητικά όργανα και τον οργανισμό και στον αναπροσδιορισμό του ως φαινόμενο ηδονής και έκστασης σε όλο το σώμα και το μυαλό

⁵⁵ η στο μυαλό/την συνείδηση μόνο. ⁵⁶

⁵⁵ Και όχι μόνο μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας, αλλά και μέσα από την «υψηλή τεχνολογία» του σαδομαζοχισμού, των ναρκωτικών, και της έκτασης που προκαλείται από το χωρό κατά την Plant (1999:460-461).

⁵⁶ Δες Springer (1999:39-45)

Μία επίσης σημαντική τάση στην μελέτη της σεξουαλικότητας και της τεχνολογίας είναι η μελέτη του φαινομένου που ονομάζεται cyberqueer. Το φαινόμενο αυτό παίρνει μορφή μέσα από την δημιουργία, την προώθηση και την μελέτη των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας από ανθρώπους που υπονομεύουν τους κανόνες της ετεροφυλίας ⁵⁷ (Wakeford, 1997). Η Wakeford (2000) σε πρόσφατο άρθρο της χωρίζει την μελέτη και έρευνα του cyberqueer φαινομένου σε τρεις κατηγορίες:

- Έρευνα που ασχολείται με τα χαρακτηριστικά του queer, γκεϊ, η λεσβιακού κυβερνοχώρου
- Έρευνα που ασχολείται με την κοινωνική, πολιτική και οικονομική σημασία των cyberqueer κυβερνοχώρων
- Θεωρία και κριτική των τάσεων στις cyberqueer σπουδές

Η έρευνα της πρώτης κατηγορίας ασχολείται κυρίως με :

- Χαρτογράφηση των διαφορετικών queer κυβερνοχώρων ⁵⁸ και μελέτη των χαρακτηριστικών τους, π.χ. των κανόνων και κωδικών που διέπουν την

⁵⁷ Οι έρευνα σε αυτό το χώρο βρίσκεται στα πρώτα στάδια της εξέλιξης του. Το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς που γίνεται σε αυτό το θέμα προέρχεται έξω από το mainstream του πανεπιστημίου—κυρίως από μεταπτυχιακούς φοιτητές/τριες, και εμφανίζεται συχνά σε ιστοσελίδες στο διαδίκτυο. Η ανάλυση της λεσβιακής cyberqueer πρακτικής είναι κυρίαρχη (Wakeford, 2000).

⁵⁸ Και συγκεκριμένα των newsgroups (κυβερνοχώρος όπου μηνύματα τοποθετούνται σε δημόσιους, ηλεκτρονικούς «πίνακες» ανακοινώσεων) electronic mail discussion lists (όπου τα μηνύματα του πίνακα ανακοινώσεων στέλνονται μέσω e-mail σε συνδρομητές) chat rooms (κυβερνοχώροι όπου η αλληλόδραση μεταξύ αυτών που συμμετέχουν γίνεται σε πραγματικό χρόνο) και websites η ιστοσελίδες (χώροι που

λειτουργία τους, την μορφή της επικοινωνίας που λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της λειτουργίας τους, τις μορφές συμμετοχής που επιτρέπουν.

Στην δεύτερη κατηγορία βρίσκονται οι μελέτες που ασχολούνται με θέματα όπως:

- Η επιρροή των cyberqueer κυβερνοχώρων στην αντίληψη του εαυτού και στην ταυτότητα.
- Ο αγώνας ενάντια στην ομοφυλο-φοβία.
- Οι αγώνες για τον έλεγχο συγκεκριμένων κυβερνοχώρων.
- Η προκατάληψη ενάντια σε σεξουαλικές μειονότητες στον κυβερνοχώρο και στον «πραγματικό» κόσμο.
- Η λειτουργία των κυβερνοχώρων ως χώροι που αντιστέκονται στην κυρίαρχη υπόθεση ότι μόνο η ετεροφυλοφιλία είναι «νορμάλ».
- Το ζήτημα του cyberqueer σε σχέση με τον αναπροσδιορισμό του «πολίτη» στα πλαίσια της cyber-κουλτούρας---δηλαδή σε σχέση με την αυξανόμενη συμμετοχή του σε κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες μέσω του διαδικτύου και μέσα στον κυβερνοχώρο.

χρησιμοποιούνται όχι μόνο για την επικοινωνία αλλά και για να παρουσιάζονται και να αποθηκεύονται κείμενα, εικόνες, ψηφιακή τέχνη, και ήχους)

- Προσπάθειες να δημιουργηθούν κερδοσκοπικοί κυβερνοχώροι για λεσβίες, γκέϊ, και queer.

Επίσης ένα σημαντικό θέμα σε αυτό το νέο πεδίο έρευνας είναι η έννοια του cyberqueer. Οι προβληματισμοί για το cyberqueer επικεντρώνονται στην προσπάθεια να αποσαφηνιστεί αυτός ο όρος⁵⁹ και να προσδιοριστεί σε σχέση με:

- Την σεξουαλικότητα.
- Τις νέες δυνατότητες για υπέρβαση των γεωγραφικών και κοινωνικών περιορισμών που προσφέρει ο κυβερνοχώρος.
- Την λειτουργία του κυβερνοχώρου ως κοινωνικός χώρος και ως καταφύγιο.
- Τον τρόπο που τα χαρακτηριστικά των διάφορων κυβερνοχώρων τείνουν να ενθαρρύνουν την συμμετοχή ή να την αποκλείουν.

Οι cyberqueer σπουδές ασχολούνται επίσης με το θέμα της κατασκευής της ταυτότητας στον κυβερνοχώρο, και με την κατασκευή/αναπαράσταση των σωματικών χαρακτηριστικών στον κυβερνοχώρο.⁶⁰

⁵⁹ Η οποία προέρχεται από δύο λέξεις για τις οποίες δεν υπάρχει συναίνεση ως προς το νόημα τους. Επίσης συζητείται το εάν το “cyber” προσθέτει κάτι το ουσιαστικό στο queer έτσι ώστε να διαφοροποιείται ουσιαστικά η έννοια cyberqueer από το queer.

⁶⁰ Δες Wakeford (2000), Woodland (2000), Balsamo (2000), Gonzalez (2000).

5.14 Φύλο, τεχνολογία και πολιτική

Ενα μεγάλο μέρος της μελέτης των νέων τεχνολογιών επικεντρώνεται στις νέες δυνατότητες για πολιτική δραστηριότητα που προσφέρονται μέσω των νέων τεχνολογιών---και κυρίως μέσω του διαδικτύου---και στις γενικότερες μεταμορφώσεις της πολιτικής και του πολιτικού χώρου λόγω αυτών των εξελίξεων. Τα θέματα που συζητιούνται ιδιαίτερα αυτή την εποχή είναι:

- Οι αλλαγές στην φύση της πολιτικής και της δημόσιας σφαίρας λόγω της χρήσης των νέων τεχνολογιών και συγκεκριμένα η δυνατότητα ύπαρξης μιας παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας.
- Προοπτικές για τον πολίτη και την δημοκρατία που ανοίγονται με την χρήση του διαδικτύου.
- Η δημιουργία νέων πολιτικών και κοινωνικών κινημάτων μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών.
- Ο κυβερ-φεμινισμός (cyberfeminism)

Όλα αυτά τα ζητήματα συσχετίζονται και με το ζήτημα του φύλου---συγκεκριμένα με γυναίκες και σεξουαλικές μειονότητες. Αλλά η πιο σημαντική εξέλιξη στα πλαίσια του προβληματισμού για την τεχνολογία, την πολιτική, και το φύλο είναι ο κυβερ-φεμινισμός

(cyberfeminism). Ο κυβερ-φεμινισμός έχει αφετηρία το πασίγνωστο άρθρο της Haraway (1987) «Ένα Μανιφέστο του Cyborg: Οι Θετικές Επιστήμες, Η Τεχνολογία, και ο Σοσιαλιστικός-Φεμινισμός στα Τέλη του Εικοστού Αιώνα» και την έννοια του cyborg (κυβερνητικός οργανισμός).

Η θεωρία για το cyborg χρησιμοποιείται για να συλληφθούν και να συζητηθούν με νέους τρόπους οι εμπειρίες των γυναικών στο τέλος του 20^{ου} αιώνα και σαν αφετηρία για μια νέα φεμινιστική, πολιτική συλλογική δράση. Επίσης εισάγει νέους τρόπους αντίληψης, σκέψης και ανάλυσης που αμφισβητούν τις παραδοσιακές θεωρητικές και ερευνητικές διαδικασίες και λογικές του ακαδημαϊκού χώρου (Kennedy 1999).⁶¹

Το cyborg είναι ένα πλάσμα-υβρίδιο το οποίο υπάρχει και στην πραγματικότητα και στο πεδίο της αναπαράστασης. Η μία λειτουργία της έννοιας του cyborg, όπως έχει ήδη συζητηθεί, είναι να επιτρέπει την διερεύνηση της σύγχρονης σύζευξης του ανθρώπου και της τεχνολογίας όπου τα όρια ανάμεσα στο ανθρώπινο και το τεχνολογικό στοιχείο δεν είναι πια ευδιάκριτα.

Η Haraway (1987) προτείνει την μεταφορική χρήση της έννοιας του cyborg αντί για τη «γυναίκα» για την σύλληψη και συζήτηση των πολλαπλών, διαφορετικών εμπειριών γυναικών στο τέλος του 20^{ου} αιώνα---εμπειρίες αντιφατικές, ετερόκλητες, εμπειρίες-υβρίδια---που δεν αναγνωρίζονται μέσα από την χρήση της κατηγορίας «γυναίκα». Η κατηγορία «γυναίκα», βασίζεται στην πίστη σε μια αναλλοίωτη ουσία που υπάρχει σε όλες τις γυναίκες και έχει αποτέλεσμα να θεωρείται ότι όλες οι γυναίκες βιώνουν ίδιες η όμοιες «γυναικείες» εμπειρίες. Αυτό δεν επιτρέπει την αναγνώριση του γεγονότος ότι η «γυναίκα» είναι μια ιστορικά, κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά κατασκευασμένη

⁶¹ Έχουν αρχίσει επίσης να χρησιμοποιούνται και σε άλλους χώρους όπως στην μελέτη της λογοτεχνίας, του κινηματογράφου και των άλλων ΜΜΕ.

εννοιολογική κατασκευή η οποία βασίζεται σε σχέσεις εξουσίας και καταπίεσης και δεν επιτρέπει αναγνώριση και των πολλών διαφορετικών και ουσιαστικών διαφορών των γυναικών---όπως αυτές που πηγάζουν από την φυλή, την τάξη, τον σεξουαλικό προσανατολισμό---ούτε την αναγνώριση ειδικών εμπειριών, προβλημάτων και αγώνων τους.⁶²

Το cyborg λειτουργεί επίσης ως «μοντέλο» για την συλλογική, φεμινιστική, πολιτική δράση--για την δημιουργία ανοιχτών, επιμέρους, και προσωρινών συνασπισμών, ανάμεσα σε διαφορετικές οντότητες με τρόπο που να επιτρέπει την αναγνώριση και την συνύπαρξη διάφορων αντιθέσεων. Το cyborg ως μοντέλο για την συλλογική πολιτική δράση είναι ουσιαστικά μια «τεχνολογικοποιημένη» μορφή του συνασπισμού στον οποίο βασίζεται ο «τρίτοκοσμικός φεμινισμός των Η.Π.Α.» (Sandoval, 1995): ετερόκλητα (όχι όμοια) στοιχεία συνδέονται (όχι ταυτίζονται) δημιουργώντας ένα κίνημα-υβρίδιο, και συνεργάζονται μ'έναν επιμέρους, ευμετάβλητο αλλά ουσιαστικό τρόπο.

Η θεωρία για το cyborg επίσης προωθεί νέους τρόπους σκέψης, διερεύνησης και ανάλυσης που μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της απελευθέρωσης των γυναικών, γιατί επιτρέπουν την διαμόρφωση νέων ιδεών, νέων αντιλήψεων και νεών στόχων. Συγκεκριμένα, η χρήση αυτής της έννοιας αμφισβητεί και υπονομεύει τους δυαδισμούς στην σύγχρονη δυτική κουλτούρα οι οποίοι έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην καταπίεση των γυναικών: ανθρωπος/μηχανή, εαυτός/άλλος, εσωτερικό/εξωτερικό, φύση/κουλτούρα, άνδρας/γυναίκα κτλ. Η «σκέψη του cyborg», δεν έχει στόχο τις ολικές, γενικευμένες ερμηνείες και θεωρήσεις γενικής ισχύος, αλλά επικεντρώνεται στις

⁶² Η αναζήτηση της ενότητας των γυναικών μια βάση κάποια κοινή «ουσία» και η προσπάθεια να προσδιοριστεί αυτή η ουσία στα πλαίσια του φεμινιστικού κινήματος της δεκαετίας του '70 (στην Αμερική και στην Αγγλία) είχε αποτέλεσμα την κυριαρχία των λευκών γυναικών της μεσαίας τάξης εις βάρος όλων των άλλων, και οδήγησε σε πολλές διασπάσεις στο φεμινιστικό κίνημα με βάση τις ουσιαστικές διαφορές των γυναικών (φυλή, τάξη, σεξουαλικό προσανατολισμό, πολιτική τοποθέτηση) Haraway (1987).

συνυφασμένες διαφορές, στις διασταυρώσεις, στην φύση του υβριδίου, στα σύνορα, στα όρια και στην υλική, συμβολική και ρηματική διάσχιση τους.

6.0 Επισκόπηση των τάσεων στην ελληνική μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ

Παρ'όλο που ο προβληματισμός και η μελέτη για το φύλο και τα ΜΜΕ ξεκινάει στην Ελλάδα κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '70 στα πλαίσια των φεμινιστικών και πολιτικών οργανώσεων της αριστεράς⁶³ από τότε μέχρι σήμερα δεν έχει αναπτυχθεί ούτε στα πλαίσια συστηματικής έρευνας ούτε στα πλαίσια του δημοσίου διαλόγου---υπάρχουν ελάχιστα θεωρητικά και ερευνητικά έργα αλλά έχει γίνει και περιορισμένη δημόσια συζήτηση για θέματα που συσχετίζονται με το φύλο και τα ΜΜΕ⁶⁴---πράγμα ίσως εντυπωσιακό εάν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι τα ΜΜΕ γενικά βρίσκονται στο επίκεντρο του δημοσίου διαλόγου από τα τέλη της δεκαετίας του '80 με την άρση του κρατικού μονοπωλίου στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση.

Ο πολύ περιορισμένος δημόσιος προβληματισμός και η μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ στην Ελλάδα διαμορφώνεται μέσα από:

- Δημοσιογραφικά άρθρα και μελέτες
- Εισηγήσεις/πρακτικά συνεδρίων⁶⁵
- Μικρές έρευνες από γυναικείες/πολιτικές/φεμινιστικές/επαγγελματικές οργανώσεις και φορείς.

⁶³ Το πρώτο βιβλίο που εκδόθηκε με αυτό το θέμα, «Η Γυναίκα & Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», ήταν έργο της Δημοκρατικής Ένωσης Νέων Γυναίκων, εκδ. Πύλη, Αθήνα, 1979.

⁶⁴ Τα ίχνη της δημόσιας συζήτησης για το φύλο και τα ΜΜΕ εντοπίζονται κυρίως στα πλαίσια επιστημονικών και πολιτικών περιοδικών, κομματικών εντύπων, εφημερίδων και συνεδρίων.

⁶⁵ Από οντότητες και έξω και μέσα στον ακαδημαϊκό χώρο.

- Ερευνες/διατριβές/εργασίες από τον ακαδημαϊκό χώρο

6.1 Δημοσιογραφικά άρθρα και μελέτες

Η συντριπτική πλειοψηφία της δημοσιογραφικής δουλειάς με θέμα το φύλο και τα ΜΜΕ έχει εμφανιστεί την εποχή της αποκρατικοποίησης των ΜΜΕ στην Ελλάδα και στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας των ιδιωτικών σταθμών ⁶⁶. Δίνετε έμφαση σε θέματα που συσχετίζονται με σκηνές σεξουαλικού περιεχομένου στην τηλεόραση και το «γυμνό» στα ιδιωτικά ΜΜΕ, όπως και σε θέματα που συσχετίζονται με το σεξ και την τεχνολογία (παλιά και νέα).

Συγκεκριμένα, η θεματολογία αυτών των άρθρων συμπεριλαμβάνει:

- Συζητήσεις που έγιναν για το σεξ σε talk shows (συγκεκριμένα στις εκπομπές της Κάραλη, του Μαστοράκη, και του Μυλωνά)
- Τα ροζ τηλέφωνα
- Οι ροζ αγγελίες στον τύπο και στην τηλεόραση
- Οι ερωτικές σκηνές και το σεξ στην τηλεόραση
- Το «γυμνό» στην τηλεόραση (κυρίως το γυμνό γυναικείο σώμα)
- Το ελληνικό πορνό (του κινηματογράφου)
- Τα «σύμβολα του σεξ» στα τηλεοπτικά σήριαλ
- Η πορνογραφία στο διαδίκτυο

⁶⁶ Δηλαδή από το 1989-1993.

Μία άλλη σημαντική κατεύθυνση στο δημοσιογραφικό έργο για το φύλο και τα ΜΜΕ είναι τα κείμενα που ασχολούνται με το θέμα της συμμετοχής των γυναικών στα ΜΜΕ--- οι θέσεις, οι ρόλοι και προβλήματα τους. Συγκεκριμένα, στα πλαίσια αυτών των άρθρων εμφανίζονται:

- Συνεντεύξεις με γυναίκες δημοσιογράφοι (όπου συζητείται η φύση της δημοσιογραφική δουλειάς, οι συνθήκες εργασίας, προβλήματα που συσχετίζονται με την συνεργασία των γυναικών δημοσιογράφων με άνδρες συναδέλφους αλλά και προσωπικά ζητήματα)
- Γυναίκες αθλητογράφοι
- Στατιστικές για την συμμετοχή των γυναικών στα ΜΜΕ

Εμφανίζεται στα πλαίσια του δημοσιογραφικού έργου για το φύλο και τα ΜΜΕ κατεύθυνση με θέμα την εικόνα των γυναικών στην τηλεόραση. Αυτή η κατεύθυνση συμπεριλαμβάνει κείμενα για:

- Τους ρόλους/χαρακτήρες γυναικών στα τηλεοπτικά σήριαλ
- Την εικόνα της σύγχρονης γυναίκας στην τηλεόραση
- Το φαινόμενο της «γλάστρας»

Το θέμα της σχέσης των γυναικών με τις νέες τεχνολογίες επίσης εμφανίζεται μέσα από την δημοσιογραφία. Ετσι υπάρχουν άρθρα με τα ακόλουθα θέματα:

- Η πληροφορική ως «γένος θηλυκού»⁶⁷
- Η «γυναικεία» φοβία των υπολογιστών
- Η μοναδική ελληνίδα χάκερ

Επίσης έχουν εμφανιστεί άρθρα με θέμα το φύλο και τα ΜΜΕ με τα ακόλουθα θέματα:

- Η στατιστική παρουσίαση των προτιμήσεων των τηλεθεατών με βάση το φύλο (και άλλων χαρακτηριστικών)
- Η αναπαράσταση των ομοφυλόφιλων στην τηλεόραση
- Συζήτηση για την ομοφυλοφιλία στην τηλεόραση⁶⁸

Τα περισσότερα από αυτά τα άρθρα παίρνουν την μορφή συνεντεύξεων και περιγραφικών ρεπορτάζ. Ένα μικρό ποσοστό παίρνει την μορφή άρθρων-μελετών.

6.2 Εισηγήσεις συνεδρίων

Μία άλλη πηγή για το θέμα του φύλου και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα αποτελούν οι εισηγήσεις (και τα πρακτικά) συνεδρίων. Στα πλαίσια συνεδρίων με θέμα το φύλο και τα ΜΜΕ έχουν παρουσιαστεί εισηγήσεις με τα ακόλουθα θέματα:

⁶⁷ Συζητείται το γεγονός ότι οι γυναίκες μαθαίνουν πιο γρήγορα και πιο αποτελεσματικά να χειρίζονται τις νέες τεχνολογίες, και προορίζονται για δουλειές που βασίζονται στις νέες τεχνολογίες από εργοδότες σε διαφορετικούς τομείς.

⁶⁸ Και συγκεκριμένα με τον δημοσιογράφο Γ. Βαλλιανάτο.

- Γυναίκες δημοσιογράφοι (ρόλοι, προβλήματα, προοπτικές)
- Γυναίκες, ΜΜΕ και ισότητα
- Εκπαίδευση και νέες τεχνολογίες
- Νέες τεχνολογίες και γυναίκες στον χώρο εργασίας
- Διαφήμιση και «η γυναίκα»
- Γυναικεία πρότυπα στην τηλεόραση

Οι πλειοψηφία των εισηγήσεων δεν βασίζεται σε μελέτες εμπειρικές η θεωρητικές, αλλά σε γενικά, η και (σε κάποιες περιπτώσεις) προσωπικά σχόλια. Στις λίγες περιπτώσεις που βασίζονται σε έρευνες, οι έρευνες είναι κυρίως ποσοτικές.

6.3 Ακαδημαϊκή μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ

Είναι εντυπωσιακή η έλλειψη εμπειρικής έρευνας για το θέμα του φύλου και των ΜΜΕ ⁶⁹ ιδιαίτερα εάν λάβουμε υπόψη τις ραγδαίες εξελίξεις στον χώρο των ελληνικών ΜΜΕ τα τελευταία δέκα χρόνια. ⁷⁰ Τα συγκεκριμένα θέματα στα οποία επικεντρώνεται το ενδιαφέρον των λίγων μελετών που υπάρχουν είναι:

- Η αναπαράσταση των ρόλων των δύο φύλων στην τηλεόραση (βιβλίο)
- Η αναπαράσταση των γυναικών στον κινηματογράφο (βιβλίο)

⁶⁹ Αλλά μπορούμε να πούμε ότι αυτό ισχύει στα πλαίσια μιας γενικότερης έλλειψης εμπειρικών ερευνών για το θέμα των ελληνικών ΜΜΕ.

⁷⁰ Αλλά και το γεγονός ότι έχουν δημιουργηθεί τέσσερα πανεπιστημιακά τμήματα για τις σπουδές και μελέτη των ΜΜΕ από το 1990 μέχρι σήμερα.

- Ο σεξισμός σε παιδικές εκπομπές (βιβλίο)
- Η χρήση/προτιμήσεις νέων κοριτσιών ως προς τα περιοδικά/τηλεόραση (στα πλαίσια μελέτης της σχέσης των νέων με τα ΜΜΕ) (κεφάλαιο σε βιβλίο)
- Η σεξουαλικότητα, ο ερωτισμός και ο κινηματογράφος (βιβλίο)
- Εικόνες της αρρενοπότητας στην διαφήμιση (άρθρο)
- Πρότυπα γυναικών σε γυναικεία περιοδικά (άρθρο)
- Έρευνα για τους τηλεθεατές (άνδρες και γυναίκες) σαπουνόπερων (ελληνικών και ξένων) (διδακτορική διατριβή)
- Έρευνα για την απασχόληση των γυναικών στον τύπο (διδακτορική διατριβή)
- Έρευνα για την απασχόληση γυναικών σε εργασία όπου χρησιμοποιούνται νέες τεχνολογίες (διδακτορική διατριβή)

Για τα έργα που ασχολούνται με την αναπαράσταση των γυναικών χρησιμοποιείται είτε η ανάλυση περιεχομένου, είτε ιδεολογική ανάλυση, είτε ένα κράμα και των δύο. Οι υπόλοιπες μελέτες χρησιμοποιούν ένα κράμα ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων στην έρευνα. Η έρευνα για τις σαπουνόπερες βασίζεται σε εθνογραφική μεθοδολογία.

6.4 Ερευνητικό έργο άλλων φορέων

Σε αυτή την κατηγορία είναι οι μελέτες/έρευνες που έχουν γίνει από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ελληνίδων Δημοσιογράφων, το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης, και την Δημοκρατική Ένωση Νέων Γυναικών. Οι έρευνες αυτές έχουν τα ακόλουθα θέματα:

- Γυναίκες δημοσιογράφοι στην Ελλάδα (ρόλοι, προβλήματα, προοπτικές)
- Τα στερεότυπα της «γυναίκας» στην τηλεόραση και η επίδραση των στερεότυπων στους θεατές---γυναίκες και άνδρες

Η έρευνα για τις γυναίκες δημοσιογράφοι βασίστηκε κυρίως σε συνεντεύξεις. Παρουσιάζονται απόψεις τους για διάφορα θέματα επαγγελματικά και στατιστικές για τους ρόλους τους, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στον εργασιακό χώρο και οι αντιλήψεις τους για διάφορα θέματα. Στα πλαίσια της έρευνητικής δουλειάς που ασχολείται με τα στερεότυπα και τις επιδράσεις τους συνήθως δεν γίνεται αναφορά σε κάποια συγκεκριμένη μεθοδολογία.

6.5 Ο λόγος για το φύλο και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα

Μέσα από την βιβλιογραφία που έχει συζητηθεί διαμορφώνεται ένας κυρίαρχος λόγος (discourse) για το φύλο και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα. Ο λόγος, όπως εννοείται εδώ, μπορεί να κατανοηθεί ως ένα είδος «ερμηνευτικού πλαισίου» το οποίο αποτελείται από κανόνες, κώδικες, υποθέσεις, αξίες, συμβάσεις οι οποίες είναι σε μεγάλο βαθμό μη-τυποποιημένες και δεδομένες (Thompson, 1990). Μέσα από τον λόγο, κατανοείται, ερμηνεύεται, και αναπαρίσταται κάποια πτυχή της πραγματικότητας. Ο κυρίαρχος λόγος για το φύλο και τα ΜΜΕ, ο οποίος αναπτύσσεται στο μεγαλύτερο μέρος των έργων για τα ΜΜΕ βασίζεται σε κάποιες κρίσιμες υποθέσεις για το φύλο, για την σχέση των θεατών με τα ΜΜΕ, και για τους κοινωνικούς και πολιτιστικούς ρόλους των ΜΜΕ.

Πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από τις υποθέσεις της προσέγγισης της μαζικής επικοινωνίας, αλλά και από έναν διαδεδομένο στην ελληνική κοινωνία πατερναλιστικό λόγο ως προς τον «λαό», το μαζικό κοινό, και τους ιδεατούς ρόλους των ΜΜΕ.⁷¹

Ο κυρίαρχος λόγος για το φύλο και τα ΜΜΕ, βασίζεται στις ακόλουθες υποθέσεις:

- Το φύλο είναι μια δεδομένη, σταθερή, αναλλοίωτη, «φυσική» ουσία, η οποία παίρνει μόνο δύο διαφορετικές μορφές---ανδρικό φύλο, γυναικείο φύλο---και συσχετίζεται φυσικά και φυσιολογικά με την ετεροφυλία. Γι'αυτό και χρησιμοποιείται συνεχώς στα πλαίσια της δουλειάς με θέμα φύλο και ΜΜΕ (αλλά και γενικότερα στον δημόσιο διάλογο στην Ελλάδα) η έκφραση «η γυναίκα»⁷² σε συζητήσεις για «τις γυναίκες»---θεωρείται ότι τα χαρακτηριστικά «της γυναίκας» πηγάζουν απ'ευθείας από την φύση, κι'έτσι υπάρχουν σε όλες τις γυναίκες, όσο διαφορετικές και αν είναι.⁷³ Αυτά τα κοινά φυσικά χαρακτηριστικά έχουν αποτέλεσμα να βιώνουν όλες οι γυναίκες κοινές, «γυναικείες» εμπειρίες.
- Τα ΜΜΕ παρουσιάζουν πατριαρχικά στερεότυπα και μηνύματα τα οποία είναι ξεπερασμένα στην ελληνική κοινωνία, έτσι οι εικόνες, στάσεις, αντιλήψεις, και

⁷¹ Αυτός ο λόγος έχει εντοπιστεί και κατά την διάρκεια εθνογραφικής έρευνας που έγινε στα πλαίσια διδακτορικής διατριβής μου με θέμα «Εμπορικό Ραδιόφωνο, Πολιτική, και Ποπ Κουλτούρα στην Αθήνα---Μια προσέγγιση μέσα από το Πρίσμα της Παγκοσμιοποίησης»το 1994-1997.

⁷² Υπάρχουν τρεις εξαιρέσεις: στο βιβλίο για τον ερωτισμό/σεξουαλικότητα στον κινηματογράφο χρησιμοποιείται ο όρος «οι γυναίκες» και δίνεται και εξήγηση για τους λόγους που δεν χρησιμοποιείται «η γυναίκα». Επίσης στην έρευνα για τους θεατές των σαπουνόπερων χρησιμοποιείται ο όρος «οι γυναίκες», και στο άρθρο για την αναπαράσταση των γυναικών, η έκφραση «η γυναίκα» εμφανίζεται εντός εισαγωγικά, χωρίς όμως να εξηγείται ο λόγος για αυτή την διατύπωση.

⁷³ Χρησιμοποιείται με τον ίδιο τρόπο και για τους ίδιους λόγους και η έκφραση «ο άνδρας».

πρακτικές που προωθούν τα ΜΜΕ δεν είναι ρεαλιστικές. Η υπόθεση αυτή βασίζεται στην ιδέα ότι ενώ υπάρχει πρόοδος στην κοινωνία σχετικά με την θέση, τους ρόλους, και την αντιμετώπιση των γυναικών, αυτό δεν αντικατοπτρίζεται στα ΜΜΕ και άρα τα ΜΜΕ πρέπει να «εκσυγχρονιστούν» ως προς την αναπαράσταση των γυναικών έτσι ώστε να αντικατοπτρίζουν τις θετικές εξελίξεις ως προς την ισότητα.

- Η ύπαρξη των πατριαρχικών στερεότυπων οφείλεται στον έλεγχο των ΜΜΕ και της δημιουργικής παραγωγής των προϊόντων των ΜΜΕ από άνδρες. Υποτίθεται ότι με την αύξηση της απασχόλησης «της γυναίκας» στα ΜΜΕ, η γυναικεία φύση της (που την κάνουν να διαφέρει από «τον άνδρα») θα οδηγήσουν στην παραγωγή εκπομπών όπου θα περιοριστούν η και θα εξαλειφθούν τα πατριαρχικά στερεότυπα των γυναικών που εμφανίζονται σήμερα.
- Οι θεατές είναι παθητικοί δέκτες των μηνυμάτων και των αναπαραστάσεων των ΜΜΕ. Θεωρείται ουσιαστικά ότι η παρακολούθηση εκπομπών που προβάλλουν πατριαρχικές, εικόνες και αντιλήψεις, συνεπάγεται την αποδοχή η υιοθέτηση αυτών των αντιλήψεων. Δεν αναγνωρίζεται το γεγονός ότι οι θεατές μπορούν να παρακολουθούν και να ερμηνεύουν αυτά που βλέπουν με πολλαπλούς, διαφορετικούς τρόπους.
- Η μεγάλη πλειοψηφία των εκπομπών στα ΜΜΕ είναι προϊόντα (δημοσιογραφικά και πολιτιστικά) «χαμηλής ποιότητας»---ιδιαίτερα αυτά που ταυτίζονται με

γυναίκες θεατές όπως οι σαπουνόπερες και οι πρωϊνές εκπομπές---αλλά έχουν μεγάλη ακροαματικότητα γιατί το κοινό σε γενικές γραμμές, και ειδικά οι γυναίκες, δέχονται παθητικά τα μηνύματα και τις αναπαραστάσεις των ΜΜΕ κι έτσι παραμένουν σε «χαμηλό επίπεδο» πολιτιστικό και πολιτικό.

- Τα ΜΜΕ έχουν τεράστια εξουσία και δύναμη στην διαμόρφωση συνειδήσεων, στάσεων, αντιλήψεων, πρακτικών λόγω της παθητικότητας των θεατών-δεκτών. Έτσι, πρέπει να χρησιμοποιούνται για την διαπαιδαγώγηση, διαφώτιση και καλλιέργεια του κοινού γενικά, και συγκεκριμένα, για την ισότητα των δύο φύλων.
- Τα ΜΜΕ μπορούν να παίξουν ένα τεράστιο ρόλο στην προώθηση της ισότητας των δύο φύλων.
- Τα ΜΜΕ πρέπει να ελέγχονται ως προς τα μηνύματα που περνάνε σε σχέση με το φύλο, και να «πιέζονται» ή να «πειθονται» οι υπεύθυνοι των ΜΜΕ να προβάλλουν λιγότερο στερεοτυπικές εικόνες γυναικών για το καλό της ισότητας και στο όνομα του εκσυγχρονισμού ⁷⁴.

⁷⁴ Δεν εξηγείται το πως πρέπει να γίνει αυτό στα πλαίσια ενός ραδιοτηλεοπτικού συστήματος που κυριαρχείται από ιδιωτικά, εμπορικά ΜΜΕ.

6.6 Κριτική

Η κριτική στις τάσεις της ελληνικής μελέτης και του προβληματισμού για το φύλο και των ΜΜΕ, έχει τέσσερις διαστάσεις. Πρώτα απ' όλα, δεν φαίνεται να υπάρχει συστηματική και διαχρονική αντιμετώπιση του ζητήματος από κανένα χώρο. Δεν προσδιορίζονται τα περισσότερα άρθρα/μελέτες σε σχέση με τις προηγούμενες,⁷⁵ δεν υπάρχει συνέχεια στην μελέτη του ζητήματος από διαφορετικούς ερευνητές/συγγραφείς.

Με ελάχιστες εξαιρέσεις, η μελέτη για το φύλο και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα δεν συσχετίζεται με πρόσφατους προβληματισμούς όπως διαμορφώνονται μέσα από την διεθνή βιβλιογραφία⁷⁶. Δεν συσχετίζεται δηλαδή με τις πρόσφατες τάσεις ούτε στην θεωρία ούτε στην θεματολογία ούτε ως προς την μεθοδολογία.⁷⁷ Η κυρίαρχη προσέγγιση της ελληνικής βιβλιογραφίας βασίζεται στις ιδέες και στις υποθέσεις της προσέγγισης της μαζικής επικοινωνίας⁷⁸ η οποία ήταν κυρίαρχη στην μελέτη των ΜΜΕ στην δεκαετία του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80. Αρα, επικεντρώνεται το ενδιαφέρον αυτού του έργου σε μεγάλο βαθμό στα στερεότυπα των γυναικών, αλλά και στην συμμετοχή των γυναικών στους θεσμούς και στην παραγωγική και καλλιτεχνική διαδικασία των ΜΜΕ. Οι υποθέσεις όμως στις οποίες βασίζεται η προσέγγιση της μαζικής επικοινωνίας

⁷⁵ Δεν αναφέρεται καν η μία στην άλλη.

⁷⁶ Εξαιρέση αποτελεί η δουλειά για τον κινηματογράφο, τα άρθρα για τις εικόνες τις αρρενοπότητας/θηλυκότητας και η διδακτορική διατριβή με θέμα τους θεατές των σαπουνόπερων.

⁷⁷ Και συγκεκριμένα δεν φαίνεται να έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από τις εξελίξεις στην θεωρία και στην μεθοδολογία που οφείλονται στον μετα-δομισμό και στην «πολιτιστική στροφή». Δεν υπάρχει μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ σε σχέση με άλλες μορφές φύλου (μόνο ελάχιστα δημοσιογραφικά άρθρα αντιμετωπίζουν κάποιες πτυχές αυτού του ζητήματος) υπάρχει ελάχιστη μελέτη των εκπομπών/προγραμμάτων που συσχετίζονται με γυναίκες, (όπως οι σαπουνόπερες), και δεν δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην μελέτη του φύλου και των νέων τεχνολογιών, παρά μόνο σε σχέση με το ποσοστό γυναικών που εργάζεται σε θέσεις όπου χρησιμοποιούνται νέες τεχνολογίες.

⁷⁸ Χωρίς πάντα να χρησιμοποιείται αυστηρά η μεθοδολογία αυτής της προσέγγισης.

⁷⁹ έχουν αμφισβητηθεί και ξεπεραστεί για λόγους που έχουν ήδη συζητηθεί, στα πλαίσια των σπουδών των ΜΜΕ (van Zoonen, 1993).

Δεύτερον, η ελληνική έρευνα δεν βασίζεται σε καθημερινές εξελίξεις στην Ελλάδα στο χώρο των ΜΜΕ και των νέων τεχνολογιών. Κι'ετσι ενώ στον τύπο έχουν εμφανιστεί π.χ. άρθρα για το φαινόμενο της «γλάστρας» στην τηλεόραση, για την μοναδική ελληνίδα «χάκερ» στον κυβερνοχώρο, και για τα «ροζ» τηλέφωνα, τέτοια θέματα δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο πιο συστηματικής έρευνας η προβληματισμού από τον ακαδημαϊκό χώρο η από άλλους ερευνητικούς χώρους.

Τρίτον, η έρευνα για το συγκεκριμένο θέμα συχνά δεν εφαρμόζει αυστηρά κάποια συγκεκριμένη μεθοδολογία αλλά δηλώνουν οι συγγραφείς ότι βασίζεται σε «γενικά σχόλια», «ιμπρεσιονιστικά σχόλια», «πρώτες εντυπώσεις», «προσωπικά σχόλια» κτλ. Τέτοιες αναλύσεις παραπέμπουν πιο πολύ στο δοκίμιο παρά σε συστηματική έρευνα και ανάλυση που βασίζεται σε σύγχρονες και προσδιορισμένες θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

Τέταρτον, η μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ δεν δίνει «φωνή» σε γυναίκες και σε ανθρώπους με διαφορετικούς σεξουαλικούς προσανατολισμούς, και με άλλες μορφές φύλου. Δηλαδή, δεν γίνεται αντικείμενο μελέτης το πως κατανοούν, ερμηνεύουν και απολαμβάνουν τα προϊόντα των ΜΜΕ, το εάν και πως αυτές οι διαδικασίες μπορούν να επιτρέπουν στην καθημερινή ζωή «αντιστάσεις» στην πατριαρχία, προώθηση της χειραφέτησης, και να παίζουν ρόλο στην κατασκευή του φύλου, της σεξουαλικότητας, της ταυτότητας, των κοινοτήτων, και της συλλογικής πολιτικής δράσης.

⁷⁹ Όπως: η υπόθεση ότι η «γυναίκα» είναι μια σταθερή, αναλλοίωτη ουσία που υπάρχει σε όλες τις γυναίκες, η υπόθεση ότι τα στερεότυπα των ΜΜΕ έχουν μεγάλη επίδραση στους (παθητικούς) δέκτες, και η υπόθεση ότι η ισότιμη παρουσία των γυναικών στα ΜΜΕ θα φέρει θετικό αποτέλεσμα στο πως απεικονίζονται οι γυναίκες στην τηλεόραση.

6.7 Για τις προτάσεις

- Για την μελλοντική μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ προτείνεται πρώτον, να συσχετιστεί η θεωρητική και η εμπειρική έρευνα με τον διεθνή προβληματισμό--- όχι μόνο για να εμπλουτιστεί με σύγχρονες ιδέες και προσεγγίσεις, αλλά και για να μπορέσει μελλοντικά να παίξει ένα ρόλο στον συνεχιζόμενο αναπροσδιορισμό του θεματικού πεδίου του φύλου και των ΜΜΕ σε διεθνές επίπεδο ⁸⁰.
- Δεύτερον, προτείνεται η μελλοντική μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ να συμπεριλάβει προβληματισμό για το φύλο και διερεύνηση του φύλου ως μια ιστορικά, κοινωνικά, πολιτικά, και πολιτισμικά προσδιορισμένη και κατασκευασμένη έννοια. Να εξετάζεται το φύλο πάντα σε συνάρτηση με άλλους παράγοντες όπως π.χ. : η ηλικία, η τάξη, η φυλή, η εθνικότητα, η θρησκεία, η τοπική κουλτούρα κτλ.
- Τρίτον, προτείνεται να δημιουργηθούν ερευνητικές κατευθύνσεις για την διερεύνηση του φύλου σε σχέση με όλα τα διαφορετικά είδη των ΜΜΕ: τον τύπο, (τον ημερήσιο τύπο και τα περιοδικά) την τηλεόραση, το ραδιόφωνο, τον κινηματογράφο, και ειδικά σε σχέση με τις νέες τεχνολογίες, αλλά συγκεκριμένα και με διαστάσεις η/και εκπομπές των ΜΜΕ και των νέων τεχνολογιών στα οποία δεν έχει δοθεί ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον μέχρι σήμερα---όπως,

⁸⁰ Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για ένα πεδίο που συχνά τείνει σε εθνοκεντρικές προσεγγίσεις

γενικά, τα προϊόντα της ποπ κουλτούρας, (βιβλία, κινηματογράφος κτλ.) οι σαπουνόπερες, οι πρωϊνές εκπομπές, ο κυβερνοχώρος, τα lifestyle περιοδικά, ο τύπος/κυβερνοχώρος των σεξουαλικών και εθνικών/θρησκευτικών μειονοτήτων, τα ΜΜΕ/ο κυβερνοχώρος της ελληνικής διασποράς.

- Τέταρτον, προτείνεται η δημιουργία κατευθύνσεων που θα επιτρέπουν την αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών από νέες διεπιστημονικές προσεγγίσεις, πολλαπλές επιστήμες και μεθοδολογίες.
- Πέμπτον, μέσα από την μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ, προτείνεται να αναγνωρίζεται και να νομιμοποιείται η φωνή και οι εμπειρίες διαφορετικών γυναικών και ειδικά μειονοτήτων (ως προς την ηλικία, την τάξη, την φυλή, την εθνικότητα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό κτλ.) όπως και άτομα με μη-ετεροφυλοφιλικό σεξουαλικό προσανατολισμό.

6.8 Πρόταση για τρεις ερευνητικές κατευθύνσεις

Στα πλαίσια που έχουν ήδη συζητηθεί, προτείνονται τρεις κατευθύνσεις για την μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ:

- Η διερεύνηση της κατασκευής του φύλου και της σεξουαλικότητας στα ΜΜΕ (στο επίπεδο του λόγου και της αναπαράστασης)

- Η διερεύνηση των θεατών και ακροατών των ΜΜΕ με βάση το φύλο και άλλα χαρακτηριστικά (όπως η ταξική προέλευση, η φυλή, η εθνικότητα, η ηλικία, κτλ.) και των διαδικασιών μέσω των οποίων παράγουν νοήματα και απολαύσεις.
- Η διερεύνηση των νέων τεχνολογιών και του φύλου (πάντα σε συνάρτηση με άλλους παράγοντες όπως ηλικία, τάξη, εθνικότητα, θρησκεία, φυλή κτλ.)

--Η χρήση των νέων τεχνολογιών στην καθημερινή ζωή, από ανθρώπους διαφορετικού φύλου και διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού, και ειδικά στα πλαίσια των διαδικασιών κατασκευής του φύλου, της σεξουαλικότητας, της ταυτότητας, των κοινοτήτων, της συλλογικής δράσης.

--Το φύλο και η σεξουαλικότητα στον λόγο, στην αναπαράσταση και στις πρακτικές του κυβερνοχώρου.

--Το φύλο, η σεξουαλικότητα και η τεχνολογία στην αναπαράσταση (ειδικά στα ΜΜΕ και στην ποπ κουλτούρα).

--Η σχέση του φύλου, του σώματος και των βιοτεχνολογιών.

--Η σχέση του φύλου, του σώματος και των τεχνολογιών του σώματος⁸¹ στην αναπαράσταση και στα πλαίσια κοινωνικών σχέσεων.

⁸¹ Όπως τα τρυπήματα, τα τατουάζ, η πλαστική χειρουργική, τα καλλυντικά, τα ρούχα/η μόδα.

6.9 Ερευνητική κατεύθυνση: Η διερεύνηση της κατασκευής του φύλου και της σεξουαλικότητας στα ελληνικά ΜΜΕ

Προτείνεται η διερεύνηση της κατασκευής του φύλου και της σεξουαλικότητας (διαφορετικών μορφών) μέσα από τον λόγο και την αναπαράσταση σε συγκεκριμένα ΜΜΕ---ειδικά σε αυτά στα οποία δεν έχει δοθεί ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον μέχρι σήμερα---και η συσχέτιση τους με το γενικότερο ιστορικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό υπόβαθρο. Συγκεκριμένα, προτείνεται να διερευνηθεί η κατασκευή του φύλου και των διαφόρων μορφών σεξουαλικοτήτων μέσα από τον λόγο και την αναπαράσταση σε συγκεκριμένα ΜΜΕ/νέες τεχνολογίες/εκπομπές στα οποία δεν έχει δοθεί ερευνητικό ενδιαφέρον μέχρι σήμερα:

Ραδιόφωνο

Διαδίκτυο

Σαπουνόπερες

Πρωϊνές εκπομπές

Γυναικεία περιοδικά

Lifestyle περιοδικά

Περιοδικά κοριτσιών/teenager

ΜΜΕ των ομοφυλόφιλων (περιοδικά, ιστοσελίδες κτλ.)

ΜΜΕ των μεταναστριών/μειονοτήτων (εφημερίδες, περιοδικά, ιστοσελίδες κτλ.)

Πρόσφατος εμπορικός ελληνικός κινηματογράφος

Σύγχρονη διαφήμιση

Να συσχετιστεί η κατασκευή του φύλου και της σεξουαλικότητας σε συγκεκριμένα ΜΜΕ/νέες τεχνολογίες/εκπομπές με το οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, και πολιτιστικό υπόβαθρο, και κρίσιμες πτυχές του για την Ελλάδα ειδικά όπως:

- Η παγκοσμιοποίηση
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση
- Η ιδιωτικοποίηση των ΜΜΕ
- Το φαινόμενο του lifestyle στα ΜΜΕ
- Ο λόγος και οι πρακτικές του «εκσυγχρονισμού»
- Η κρίση της συλλογικής πολιτικής και φεμινιστικής δράσης
- Το μεγάλο ποσοστό ηλικιωμένων
- Οι αστικές υποκουλτούρες
- Ο εθνικισμός
- Η θρησκεία

Ζητήματα που συσχετίζονται με αυτή την κατεύθυνση και προτείνονται ενδεικτικά για μελλοντική έρευνα στα πλαίσια αυτής της κατεύθυνσης:

- Τα πρότυπα της γυναικείας ομορφιάς στα ελληνικά ΜΜΕ πριν και μετά το φαινόμενο των lifestyle περιοδικών (το σώμα, η μόδα, το βάψιμο, το styling κτλ.)
- Το φαινόμενο της «γλάστρας» στην ιδιωτική τηλεόραση
- Ιστορική επισκόπηση της αναπαράστασης του βιασμού στον ελληνικό κινηματογράφο και στην τηλεόραση

- Ιστορική επισκόπηση της σεξουαλικότητας των εφήβων στην τηλεόραση και στον κινηματογράφο
- Η κατασκευή του φύλου στο ραδιόφωνο μέσα από την φωνή και τον ήχο
- Η κατασκευή του φύλου και της σεξουαλικότητας στον ελληνικό κυβερνοχώρο
- Η εμφάνιση του άνδρα ομοφυλόφιλου στην ελληνική τηλεόραση (κυρίως σε κωμωδίες και talk-show) στην δεκαετία του '90
- Η αναπαράσταση των μεταναστριών και γυναικών άλλης φυλής/εθνικότητας στην ελληνική τηλεόραση
- Η αναπαράσταση των ηλικιωμένων γυναικών στην τηλεόραση
- Ο λόγος για την μητρότητα στις πρωινές εκπομπές και στις ειδήσεις
- Ο λόγος για τις σχέσεις γυναικών-ανδρών σε πρωινές εκπομπές, σε talk-show, σε σήριαλ

6.10 Ερευνητική κατεύθυνση: Φύλο και θεατές/ακροατές των ΜΜΕ

Η δεύτερη ερευνητική κατεύθυνση που προτείνεται για μελλοντική έρευνα στο πεδίο του φύλου και ΜΜΕ αφορά την μελέτη των θεατών---δηλαδή την εθνογραφική διερεύνηση του πως άτομα/ομάδες διαφορετικού φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού παράγουν νοήματα και απολαύσεις με βάση συγκεκριμένες εκπομπές η άλλα «προϊόντα» των ΜΜΕ. Η μελέτη αυτή όμως πρέπει να αναγνωρίζει και άλλους παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις διαδικασίες---όπως η ταξική προέλευση, η

εθνικότητα, η θρησκεία, η εκπαίδευση, η τοπική κουλτούρα των τηλεθεατών, αλλά και το ευρύτερο «σημειωτικό περιβάλλον» στο οποίο λαμβάνουν χώρα αυτές οι διεργασίες: π.χ. (στο μικρο-επίπεδο)---ο χώρος της τηλεθέασης/ακρόασης και οι κοινωνικές σχέσεις αυτού του χώρου, και (στο μάκρο-επίπεδο), η ιστορική εποχή και οι κοινωνικοί, πολιτικοί, και πολιτιστικοί λόγοι, κοινωνικές σχέσεις και πρακτικές που την χαρακτηρίζουν.

Διερευνάται σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση το πως τα νοήματα και οι απολαύσεις που παράγονται χρησιμοποιούνται στην κατασκευή του φύλου, της σεξουαλικότητας, της ταυτότητας γενικότερα, αλλά και των κοινοτήτων (γεωγραφικές κοινότητες, και κοινότητες που βασίζονται σε κοινές αντιλήψεις, ενδιαφέροντα, δραστηριότητες, πρακτικές και όχι συνύπαρξη σ'ενα συγκεκριμένο γεωγραφικό μέρος). Επίσης εξετάζεται το εάν τα νοήματα και οι απολαύσεις που παράγονται αποτελούν η υποστηρίζουν «αντιστάσεις» (στο επίπεδο του λόγου και της πρακτικής) απέναντι στην πατριαρχική ιδεολογία και το εάν προωθούν την χειραφέτηση των θεατών/ακροατών---συγκεκριμένα, των γυναικών και των σεξουαλικών μειονοτήτων.

Συγκεκριμένα ζητήματα που συσχετίζονται με αυτή την κατεύθυνση και προτείνονται για μελλοντική έρευνα:

- Γυναίκες τηλεθεατές πρωϊνών εκπομπών
- Γυναίκες και άνδρες τηλεθεατές σαπουνόπερων
- Γυναίκες αναγνώστριες γυναικείων περιοδικών
- Γυναίκες και άνδρες αναγνώστες lifestyle περιοδικών
- Αναγνώστες διαφορετικού φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού των περιοδικών που απευθύνονται ειδικά σε αυτούς

- Γυναίκες ακροάτριες του ραδιοφώνου

Προτείνεται να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε αυτές τις μελέτες σε γυναίκες τηλεθεατές/αναγνώστες/ακροάτριες οι οποίες είναι

- Ηλικιωμένες
- Μειονότητες/μετανάστριες
- Διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού
- Διαφορετικής κοινωνικο-οικονομικής ταξικής προέλευσης
- Ελληνίδες της διασποράς

Προτείνονται επίσης κάποιες συγκεκριμένες προτάσεις στα πλαίσια αυτά:

- Ηλικιωμένες γυναίκες τηλεθεατές και η παρακολούθηση ξένων και ελληνικών σαπουνόπερων και σήριαλ---η παραγωγή νοημάτων και απολάυσεων
- Γυναίκες και άνδρες αναγνώστες των lifestyle περιοδικών, τα νοήματα και οι απολαύσεις που παράγονται και η κατασκευή του φύλου
- Ατομα διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού και η παρακολούθηση ξένων και ελληνικών σήριαλ---η παραγωγή νοημάτων και απολάυσεων

- Γυναίκες τηλεθεατές των πρωϊνών εκπομπών---νοήματα και απολαύσεις που παράγονται στα πλαίσια της οικιακής πρωϊνής ρουτίνας.
- Γυναίκες και άνδρες τηλεθεατές ελληνικής τηλεόρασης μέσω δορυφόρου και ο ρόλος του στην κατασκευή της ταυτότητας και της κοινότητας.

6.11 Ερευνητική κατεύθυνση: Φύλο και νέες τεχνολογίες

Η τρίτη ερευνητική κατεύθυνση που προτείνεται για μελλοντική μελέτη έχει θέμα το φύλο και τις νέες τεχνολογίες. Στον όρο «νέες τεχνολογίες» συμπεριλαμβάνονται αυτά που αναφέρονται ως τεχνολογίες της πληροφορικής, της πληροφόρησης, η ψηφιακή τεχνολογία, οι βιοτεχνολογίες, οι «τεχνολογίες του σώματος»⁸², αλλά και οι φανταστικοί χώροι που δημιουργούνται μέσα από την λειτουργία των νέων τεχνολογιών (όπως ο κυβερνοχώρος). Συγκεκριμένα συμπεριλαμβάνονται:

- Υπολογιστές
- Το διαδίκτυο
- Η εικονική πραγματικότητα
- Ο κυβερνοχώρος
- Ηλεκτρονικά παιχνίδια
- Κινητά
- FAX

⁸² Πλαστική χειρουργική, καλλυντικά, θεραπείες αισθητικές, τρύπηματα/σκουλαρίκια στο σώμα, ρούχα/μόδα.

- Βίντεο
- Remote control
- Τηλεπικοινωνίες
- Βιοτεχνολογίες (χρήση της τεχνολογίας για ιατρικές επεμβάσεις και προσθήκες στο σώμα)
- Τεχνολογίες του σώματος (πλαστική χειρουργική, καλλυντικά, θεραπείες αισθητικές, τρύπηματα/σκουλαρίκια στο σώμα κτλ.)

Η κατεύθυνση αυτή προτείνει την μελέτη τριών διαστάσεων της σχέσης του φύλου με τις νέες τεχνολογίες:

- Η αναπαράσταση του φύλου στους φανταστικούς χώρους που δημιουργούνται μέσα από τις νέες τεχνολογίες---π.χ. στον (ελληνικό και μη) κυβερνοχώρο (cyberspace), και ειδικά στις στοσελίδες για και από γυναίκες, και άτομα διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού.
- Η σχέση του σώματος και της τεχνολογίας (παλιάς και νέας) στην ελληνική κοινωνία και κουλτούρα----στην αναπαράσταση (στα προϊόντα της υψηλής και της μαζικής κουλτούρας) αλλά και στην «υλική», «ιστορική» «πραγματικότητα».
- Η χρήση των νέων τεχνολογιών στην καθημερινή ζωή από ανθρώπους με διαφορετικό φύλο και διαφορετικούς σεξουαλικούς προσανατολισμούς, και οι τρόποι με τους οποίους συσχετίζεται αυτή η χρήση με την κατασκευή των ακόλουθων:

Φύλο

Σεξουαλικότητα

Ταυτότητα

Κοινωνικές σχέσεις

Πολιτικές δραστηριότητες

Κοινότητες

Αυτά τα θέματα πρέπει να συσχετίζονται με το συγκεκριμένο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό υπόβαθρο (στο μικρό και στο μακρο επίπεδο) και με σημαντικές πτυχές της ελληνικής πραγματικότητας όπως

- Η παγκοσμιοποίηση
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση
- Η ιδιωτικοποίηση των ΜΜΕ
- Το φαινόμενο του lifestyle στα ΜΜΕ
- Ο λόγος και οι πρακτικές του «εκσυγχρονισμού»
- Η κρίση της συλλογικής πολιτικής και φεμινιστικής δράσης
- Το μεγάλο ποσοστό ηλικιωμένων
- Οι αστικές υποκουλτούρες
- Τον εθνικισμό
- Τη θρησκεία

Συγκεκριμένα θέματα που συσχετίζονται με αυτή την κατεύθυνση και προτείνονται ως θέματα μελέτης είναι:

- Η χρήση της τεχνολογίας (παλιάς και νέας) στην καθημερινή ζωή (π.χ. στο σπίτι, στη δουλειά, στην εκπαίδευση, στη τοπική κοινωνία, στη διασκέδαση, στα πλαίσια προσωπικών/κοινωνικών σχέσεων) και η κατασκευή του φύλου.
- Η σχέση του φύλου, του σώματος και των τεχνολογιών---παλιών και νέων---στην αναπαράσταση: στον ημερήσιο τύπο, στην υψηλή τέχνη/κουλτούρα, και στα προϊόντα της ποπ κουλτούρας (μυθιστορήματα, επιστημονική φαντασία, περιοδικά lifestyle, νέος κινηματογράφος) και ο τρόπος που συνδέεται με την παγκοσμιοποίηση και τον εκσυγχρονισμό.
- Η σχέση του φύλου και της τεχνολογίας στην αναπαράσταση του ελληνικού κυβερνοχώρου (σε ιστοσελίδες διαφορετικών ομάδων---πολιτικών, κοινωνικών, θρησκευτικών, πολιτιστικών)
- Οι δραστηριότητες διαφορετικών γυναικών και ανδρών στον κυβερνοχώρο (διαφορετικής ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, εθνικότητας, υποκουλτούρας, επαγγέλματος κτλ.) και ο ρόλος που παίζουν αυτές οι δραστηριότητες στην κατασκευή του φύλου και της ταυτότητας---και μέσα και έξω από τον κυβερνοχώρο.
- Η χρήση της τεχνολογίας από μειονότητες και η κατασκευή του φύλου, της ταυτότητας, και της κοινότητας.
- Οι δραστηριότητες των ελλήνων και ελληνίδων της διασποράς στον κυβερνοχώρο.

- Κοινωνικές και πολιτικές δραστηριότητες ομοφυλόφιλων και λεσβίων στον κυβερνοχώρο, ο ρόλος αυτών των δραστηριοτήτων στην κατασκευή ταυτοτήτων και κοινοτήτων.
- Η χρήση των νέων τεχνολογιών (όπως π.χ. τα κινητά, οι υπολογιστές) από άνδρες και γυναίκες στην καθημερινή ζωή και ο τρόπος που αυτό συσχετίζεται με το κοινωνικό κύρος και το lifestyle.
- Τα internet cafe: ο χώρος και η κουλτούρα τους (λόγοι, πρακτικές, κοινωνικές σχέσεις) με έμφαση στο φύλο.
- Τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και η κουλτούρα τους (λόγοι, πρακτικές, κοινωνικές σχέσεις) με έμφαση στο φύλο.
- Πρότυπα γυναικείας ομορφιάς και πλαστικές εγχειρήσεις/χειρουργική.
- Η υψηλή τεχνολογία στην περιποίηση του σώματος (καλλυντικά, θεραπείες κτλ.) στον λόγο, στην αναπαράσταση---σε περιοδικά και διαφημίσεις---και στην κοινωνία.
- Το φαινόμενο των τρυπημάτων (σκουλαρίκια σε διάφορα σημεία του σώματος) και τα τατουάζ---οι ρόλοι που παίζουν στην κατασκευή της ταυτότητας, της κοινότητας, η σχέση τους με τοπικές υποκουλτούρες και παγκόσμιες κουλτούρες των νέων (global youth cultures).

7.0 Συμπεράσματα

Οι εξελίξεις στον διεθνή προβληματισμό και μελέτη για το φύλο και τα ΜΜΕ από την δεκαετία του '70 μέχρι σήμερα είναι σημαντικές. Σε μεγάλο βαθμό οφείλονται στην επίδραση του μετα-δομισμού, στην «πολιτιστική στροφή», στην αντιμετώπιση του θέματος μέσα από διεπιστημονικές προσεγγίσεις και χώρους,⁸³ και στην κυριαρχία της μελέτης των νέων τεχνολογιών στα πλαίσια της μελέτης των ΜΜΕ. Κατά συνέπεια η μελέτη και ο προβληματισμός για το φύλο και τα ΜΜΕ βασίζεται πλέον σε σχετικά «νέους» προβληματισμούς και υποθέσεις για το φύλο, για την σχέση του θεατή με τα ΜΜΕ, για τον ρόλο των ΜΜΕ στην καθημερινή ζωή. Επικεντρώνεται σε μεγάλο βαθμό στο ζήτημα του φύλου και της τεχνολογίας (παλιάς και νέας), και στην εθνογραφική μελέτη του κοινού/των χρηστών των ΜΜΕ και των νέων τεχνολογιών, αλλά συμπεριλαμβάνει μια μεγάλη γκάμα θεμάτων, προσεγγίσεων, και μεθοδολογιών.

Η μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ στην Ελλάδα όμως, δεν έχει αναπτυχθεί συστηματικά. Είναι λίγα τα έργα που αντιμετωπίζουν αυτό το ζήτημα, δεν συσχετίζονται μεταξύ τους, σε γενικές γραμμές δεν βασίζονται σε σύγχρονες προσεγγίσεις, (όπως έχουν διαμορφωθεί στα πλαίσια της αγγλόφωνης βιβλιογραφίας) και δεν συμπεριλαμβάνουν την μελέτη πολλών σημαντικών πτυχών αυτού του ζητήματος που πηγάζουν από την ελληνική καθημερινότητα.

⁸³ Όπως είναι οι σπουδές των ΜΜΕ (media studies) και οι πολιτισμικές σπουδές (cultural studies).

Οι προτάσεις για τον προβληματισμό και την μελλοντική μελέτη του θέματος έχουν στόχο την συσχέτιση του ελληνικού έργου με την διεθνή βιβλιογραφία και την μελέτη ζητημάτων που έχουν άμεση σχέση με την ελληνική πραγματικότητα. Στις προτάσεις, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην μελέτη του φύλου και νέων τεχνολογιών αλλά και σε άλλα ζητήματα στα οποία δεν έχει δοθεί μέχρι σήμερα ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον.

Επίσης, στοχεύουν στην αναγνώριση και διερεύνηση των εμπειριών των γυναικών στην Ελλάδα (και ειδικά των γυναικών που είναι και για άλλους λόγους μειονότητες--λόγω ηλικίας, φυλής, τάξης, θρησκείας, εθνικότητας η σεξουαλικού προσανατολισμού) όπως και των ατόμων με διαφορετικούς, μη-ετεροφυλοφιλικούς σεξουαλικούς προσανατολισμούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στα αγγλικά

Althusser, L. (1977). *For Marx*. London: New Left Books.

Axford, B. and Huggins, R. (2001). *New Media and Politics*, London, Thousand Oaks, New Delhi:Sage.

Baehr H. and Gray, A. (1996). *Turning It On: A Reader in Women and Media*, London: Arnold.

Baudrillard, J. (1988). *The ecstasy of communication*, New York: Semiotext(e).

Baudrillard, J. (1988). *Xerox and Infinity*, Paris:Toucheepas.

Bingham, N. (1996). “Unthinkable complexity? Cyberspace otherwise”, in Crang, M., Crang, P. and May, J. (1999). (eds) *Virtual Geographies:Bodies, Space and Relations*, London and New York:Routledge, 244-260.

Butler, J. (1993). *Bodies That Matter*, New York:Routledge.

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*.

Crang, M., Crang, P. and May, J. (1999). (eds) *Virtual Geographies:Bodies, Space and Relations*, London and New York:Routledge.

Delphy, C. (1984). *Close to Home: A Materialist Analysis of Women's Oppression*. (trans.& ed.) Diana Leonard, London:Hutchinson.

Delphy, C. (1977).*The Main Enemy*. London:Women's Research and Resources Centre.

Doane, M. (1999). “Technophilia: Technology, Representation and the Feminine” in *Cybersexualities: A Reader on Feminist Theory, Cyborgs, and Cyberspace*, (ed) J.Wolmark, Edinburgh:Edinburgh Univ. Press, 20-33.

Doane, M. (1991). “Dark continents: epistemologies of racial and sexual difference in psychoanalysis and the cinema” in *Femmes Fatales: Feminism, Film Theory, Psychoanalysis*. London:Routledge, 209-48.

Doane, M. (1987). *The Desire to Desire: The Woman's Film of the 1940s*. London: Macmillan.

- Doane, M. (1982). "Film and the masquerade: theorizing the female spectator", *Screen* 23(3-4), 74-87.
- Fiske, J. (1982). *Introduction to communication studies*, London:Methuen, 1982.
- Fiske, J. (1987). *Television Culture*, London and New York:Methuen.
- Fiske, J. (1989). *Understanding Popular Culture*, Boston:Unwin Hyman.
- Fiske, J. (1989). *Reading the Popular*, Boston:Unwin Hyman.
- Frangou, J. (forthcoming in 2001) *Greek soap opera audiences: pleasure and resistance in everyday life*. Doctoral thesis, Goldsmith's College, University of London.
- Gallagher, M.(1995). *Women and the media*, New York: United Nations.
- Gibson, William (1986). *Neuromancer*, London: Grafton.
- Gledhill, C. (1988). "Pleasurable Negotiations" in E.D.Pribram (ed) *Female Spectators: Looking at Film and Television*, London and New York:Verso. 64-89.
- Gramsci, A. (1971). Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci, ed. Q. Hoare and G.N.Smith, London:Lawrence.
- Grint K. and Woolgar (1997). *The Machine at Work. Technology, Work and Organisation*, Cambridge:Polity Press.
- Gonda, C. (1998). "Lesbian Theory" in *Contemporary Feminist Theories*, (eds) S. Jackson & J. Jones, Edinburgh: Edinburgh University Press
- Grossberg, L. (1997). *Bringing it all back home: essays on cultural studies*, Durham, NC:Duke University Press.
- Hall, S. (1992). "Cultural studies and its theoretical legacies", in L.Grossberg, C. Nelson, and P. Treichler (eds) *Cultural Studies*. London:Routledge, 277-94.
- Hall, S. (1973). "Encoding and decoding in the television message" in S. Hall, D. Hobson, A. Lowe, and P. Willis (eds) (1980) *Culture, Media, Language*, London:Hutchinson.
- Haraway, D. (1985). "A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s" in *Feminism/Postmodernism*, (ed) L.J.Nicholson London:Routledge, 190-233.
- Huysens, A. (1981). "The vamp and the machine: technology and sexuality in Fritz Lang's *Metropolis*", *New German Critique*, nos. 24-25 (1981-2), 221-37.

Johnston, C. (1973). "Women's cinema as counter-cinema" in *Notes on Women's Cinema*, (ed) C. Johnston, London: SEFT, 24-31.

Kennedy, B. (1999). "Post-feminist futures in film noir", in M. Aaron (ed) *The Body's Perilous Pleasures: Dangerous Desire and Contemporary Culture*, Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.

Kuhn, A. (1985). *Women's Pictures: Feminism and Cinema*, London: Routledge & Kegan Paul.

Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*, London: Harvester Wheatsheaf.

Latour, B. (1991). Technology is society made durable, in J. Law (ed) *A Sociology of Monsters*, London: Routledge, 103-132.

Mitchell, H. and K. Olafimihan (1992). "A Queer View", *Living Marxism*, Nov., 38-39.

Morley, D. (1992) *Television Audiences and Cultural Studies*, London: Routledge.

Morton, D. (1999). "Birth of the Cyberqueer" in *Cybersexualities: A Reader on Feminist Theory, Cyborgs and Cyberspace*, (ed) J. Wolmark, Edinburgh: Edinburgh Univ. Press, 295-313.

Mulvey, L. (1975). "Visual Pleasure and Narrative Cinema" in *Visual and Other Pleasures*, (1989) (ed) L. Mulvey, London: Macmillan, 14-26.

Ormrod, S. (1995). "Feminist Sociology and Methodology: Leaky Black Boxes in Gender/Technology Relations in Grint, K. and Gill, R. (eds) *The Gender-Technology Relation: Contemporary Theory and Research*, London: Taylor Francis.

Plant, S. (1999). "On the matrix: cyberfeminist solutions", in *The Cybercultures Reader*, D. Bell and B.M. Kennedy, London and New York: Routledge, 325-336.

Pollock, G. (1977). "What's wrong with images of women?" in *Looking On: Images of Femininity in the Visual Arts and Media*, (1987), Betterton, R. (ed), London: Pandora, 40-48.

Radway, J. (1984). *Reading the Romance*, London: Verso.

Sandoval, C. (1999). "New Sciences: Cyborg Feminism and the Methodology of the Oppressed" in *Cybersexualities: A Reader on Feminist Theory, Cyborgs and Cyberspace*. (ed) J. Wolmark, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Sedgwick, Eve Kosofsky. (1990) *Epistemology of the Closet*. Berkeley: Univ. of California Press.

Serres, M. with Latour, B. (1995), *Conversations on Science, Culture, and Time*, Michigan:Michigan University Press.

Sofia, Z. (1999). "Virtual Corporeality: A Feminist View" in *Cybersexualities: A Reader on Feminist Theory, Cyborgs and Cyberspace*. (ed) J.Wolmark, Edinburgh: Edinburgh University Press, 55-68.

Springer, C. (1999). "The Pleasure of the Interface", in *Cybersexualities: A Reader on Feminist Theory, Cyborgs and Cyberspace*. (ed) J.Wolmark, Edinburgh: Edinburgh University Press, 34-54.

Stabile, C.A. (1994). *Feminism and the Technological Fix*, Manchester:Manchester University Press

Steinberg, M.P. (1996). Cultural history and cultural studies. In C. Nelson and D.P.Gaonkar (eds) *Disciplinary and dissent in cultural studies*, New York:Routledge.103-129.

Stone, A.R. (1992). "Will the Real Body Please Stand Up? Boundary Stories about Virtual Cultures" in *Cybersexualities: A Reader on Feminist Theory, Cyborgs and Cyberspace*. (ed) J.Wolmark, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Terry, J. and Calvert, M. (1997) *Processed Lives:Gender and Technology in Everyday Life*, London:Routledge.

Trend, D. (2001) (ed) *Reading Digital Culture*, Massachusetts and Oxford:Blackwell.

Thornham, S. (2000). *Feminist Theory and Cultural Studies*, London, N.Y.:Arnold.

Turkle, S. (1984). *The Second Self:Computers and the Human Spirit*, New York: Simon and Shuster.

Turkle, S. (1996). *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*, London: Weidenfeld & Nicholson.

Wakeford, N. (2000). Networking Women and Grrrls with Information/Communication Technology:Surfing Tales of the World Wide Web in *The Cybercultures Reader*, D.Bell and B.M. Kennedy (eds). 350-359.

Wakeford, N. (1999). "Cyberqueer" in A.Medhurst and S.R.Munt, *Lesbian and Gay Studies:A Critical Introduction*, London:Cassell.

Walters, S.D. (1996). "From here to queer: radical feminism, postmodernism, and the lesbian menace (or why can't a woman be more like a fag?)" *Signs*, vol.21, no.4, 830-49.

Williams, R. (1977). *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Winship, J. (1980). "Sexuality for sale" in *Culture, Media, Language*, (eds) Hall, S., Hobson, D., Lowe, A. & Willis, P. London: Hutchinson, 217-223.

Winship, J. (1978). "A woman's world: Woman--an ideology of femininity" in *Women Take Issue: Aspects of Women's Subordination*, Women's Studies Group CCCS, London: Hutchinson, 133-154.

Winship, J. (1987). *Inside Women's Magazines*, London: Pandora Press.

Wolmark, J. (1999) (ed) *Cybersexualities: A Reader on Feminist Theory, Cyborgs, and Cyberspace*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Zoonen, van Liesbet (1994). *Feminist Media Studies*. London: Sage.

Ιστοσελίδες στα αγγλικά

Amy Goodloe
www.lesbian.org

Cybergrrl
www.cybergrrl.com

Gender and Computing Papers
www.cpsr.org/program/gender/papers.htm

Gender Equality and New Technologies
<http://www.awid.org/index.pl?section=gentech>

Genders OnLine Journal
www.gender.org/link.html

Gender, Race and Ethnicity in Media: Cyberspace
www.uiowa.edu/~commstud/resources/GenderMedia/cyber.html

Gender, Race and Ethnicity in Media: Feminist Media
www.uiowa.edu/~commstud/resources/GenderMedia/femmedia.html

Queer Theory Resources
www.theory.org.uk

Στα ελληνικά

Αντύπα, Α. (1986) «Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης: Τηλεόραση και Γυναίκα», 5 Ιουλίου 1986.

Γαβαλά, Μ. (1983) (επιμ.). *Κινηματογράφος και Σεξουαλικότητα-Ερωτισμός*, Αθήνα:Αιγόκερως.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (?) «Οι Νέοι Κοινωνικοί Ρόλοι των Δύο Φύλων στη Διαφήμιση: οι ενέργειες της Γ.Γ.Ι. για τη δημιουργία νέας αντίληψης στον τομέα της διαφήμισης σε σχέση με την ισότητα.»

Δημοκρατική Ένωση Νεων Γυναικών (1979). *Η Γυναίκα και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, Αθήνα: Πύλη.

Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης Ελληνικό Τμήμα (1994). «Μορφές βίας που ασκούνται στις γυναίκες από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης» Αθήνα.

Διοικητικό Συμβούλιο Ε.Γ.Ε. (1986) Γυναίκα και Μέσα Ενημέρωσης, Αριθ.Πρωτ. 366

Δουλκέρη, Τ. (?). *Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ισότητα των Δύο Φύλων*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Δουλκέρη, Τ. (1994). *Παιδικά Μέσα Επικοινωνίας και Σεξισμός*, Αθήνα: Παπζήσης ΑΕΒΕ.

Δρακοπούλου, Σ. (1998). «Τηλεόραση και Ρόλοι των Φύλων» στο *Τηλεόραση και Επικοινωνία*, επιμ.Κ. Ναυρίδης, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ελληνίδων Δημοσιογράφων (1998). *Η Ελληνίδα Δημοσιογράφος Σήμερα*, Αθήνα: ΕΔΕΔ-ΙΟΜ.

Ζέλμου, Λ. (?) «Το Νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας των ΜΜΕ»

Κορωναίου, Α. (1992) *Νέοι και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Οδυσσεάς

Μπακούρου, Α. (?) «Γυναίκες-δημοσιογράφοι στα Μέσα Ενημέρωσης: Θέσεις, προβλήματα και προοπτικές στην Ελλάδα.

Νούλα, Κ. Το ερωτικό στον κινηματογράφο (οι εκφράσεις του έρωτα, του ερωτισμού και της σεξουαλικότητας στον κινηματογράφο), εκδ. Αιγόκερως, Αθήνα, 1998.

Παϊδούση, Χ. (1991). «Σtereότυπα και Γυναικεία Περιοδικά», *Νέα Κοινωνιολογία*, (?)

Παϊδούση, Χ. (1994). «Εικόνες Αρρενωπότητας στις Διαφημίσεις», Media View, τεύχος 8, έτος Ε, 1995 43-49.

Ρεντζής, Θ. (1979) (επιμ.) Φιλμ: Περιοδική έκδοση ανάλυσης και θεώρησης του κινηματογράφου, Αθήνα: Καστανιώτης.

Σαρρής, Ν. (1992) «Η Εικόνα της Ελληνίδας στη Τηλεόραση», Ελληνική Κοινωνία και Τηλεόραση: Σειρά Δοκιμίων Για το Πλατύτερο Κοινό, Αθήνα: Γόρδιος. 185-192

Χειρδάρη, Ε. ? «Ελληνικό Πορνό: Η τσόντα στο πανί» (κείμενο άγνωστης προέλευσης)

Δημοσιογραφικά άρθρα

Ανδροκρατούνται τα ΜΜΕ. *Κυριακάτικη Βήμα*, 21 Ιουνίου 1992.

Αρέσουν, παιδί μου αρέσουν! *Ελευθεροτυπία*, 9 Ιουλίου 1993.

Βλέπουν, ακούν και δεν μιλούν. Ποιες πραγματικά είναι, τι όνειρα κάνουν και γιατί εκτίθενται πανελληνίως οι αποκαλούμενες «γλάστρες» των τηλεοπτικών εκπομπών; *Βήμα*, 30 Οκτωβρίου 1994.

Γυναίκα και πληροφορική. Θέμα αντιπαράθεσης με τον άντρα η διπλή πρόκληση. *Αυγή*, 18 Μαΐου 1986.

Ερευνα για τις γυναίκες αθλητικογράφους. *Απογευματινή*, 13 Φεβρουαρίου 1993.

Ερευνα για την εξοικίωση των γυναικών στις νέες τεχνολογίες. Στοιχεία για την Ελλάδα και τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, *Εθνος*, 28 Σεπτεμβρίου 1996.

Ερευνα για το ελληνικό πορνό στην τηλεόραση. *Κυριακάτικη Απογευματινή*, 25 Μαρτίου 1995.

Ερευνα για τη θέση της γυναίκας στα ΜΜΕ. *Πιζοσπάστης*, 24 Ιουνίου 1992.

Ερευνα για το σεξ μέσω της υψηλής τεχνολογίας-αυτοικανοποίηση μέσω κομπιούτερ--τι λένε οι κοινωνιολόγοι. *Ελευθεροτυπία*, 2 Νοεμβρίου 1993.

Ερευνα για το σεξ: Το σεξ στην καθημερινή ζωή (πορνό, φωτογραφίες, βίντεο, τηλεφωνήματα, περιοδικά, μικρές αγγελίες, κέντρα). *Ελευθεροτυπία*, 3 Σεπτεμβρίου 1992.

Ερευνα για τις σχέσεις ανθρώπων-κομπιούτερ-σύγκριση των δύο φύλων-συμπέρασμα. *Καθημερινή*, 10 Μαρτίου 1994.

Ερευνα για την τηλεοπτική χρήση του γυμνού γυναικείου σώματος, *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 8 Ιανουαρίου 1995.

Ερευνα για τις τολμηρές διαφημίσεις. *Ελευθεροτυπία*, 14 Σεπτεμβρίου 1991.

Η αυτού εξοχότης η διαφήμιση. *Ελευθεροτυπία*, 14 Σεπτεμβρίου 1991.

Η θέση της γυναίκας στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Στοιχεία για την ΕΡΤ και για άλλες ευρωπαϊκές χώρες. *Καθημερινή*, 15 Φεβρουαρίου 1992.

Η θέση της γυναίκας στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, στοιχεία για την ΕΡΤ και για άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. *Καθημερινή*, 15 Φεβρουαρίου 1995.

Η πληροφορική είναι γένους θηλυκού—οι γυναίκες εξοικειώθηκαν γρήγορα με τη νέα τεχνολογία. *Εθνος*, 28 Σεπτεμβρίου 1996.

Η σύγχρονη γυναίκα στη τηλεόραση, *Καθημερινή*, Κυριακή 5 Ιανουαρίου 1992.

Η συζήτηση ερώτηση στη Βουλή για τα ροζ τηλέφωνα αναφορά στην εκπομπή του Κώστα Μυλωνά για το θέμα. *Απογευματινή*, 2 Νοεμβρίου 1994.

Να σε πιάσουν για χάκιν και να δικαστής για τρομοκρατία. *Ελευθεροτυπία*, 11 Αυγούστου 1995.

Οι γυναίκες αθλητικογράφοι στην τηλεόραση η στα άλλα μέσα επικοινωνίας *Ελευθεροτυπία*. 24 Ιουνίου 1992.

Πορνό και τηλεοπτικοί σταθμοί με σεξ στη Βρετανία. *Ελευθεροτυπία*, 4 Δεκεμβρίου 1995.

Προστατέψτε τα παιδιά απ'τα ροζ τηλέφωνα. *Απογευματινή* 2 Νοεμβρίου 1994.

Πως παρουσιάζεται η σύγχρονη γυναίκα από την ελληνική τηλεόραση. *Κυριακάτικη Καθημερινή*, 27 Μαρτίου 1994.

Σύμβολα του σεξ όπως παρουσιάζονται μέσα από την ελληνική τηλεόραση. *Ελευθεροτυπία*, 9 Ιουλίου 1993.

Συνέντευξη με το Γρηγόρη Βαλλιανάτο (για την ελληνική τηλεόραση, τη στάση της απέναντι στους ομοφυλόφιλους, η τηλεοπτική του δουλειά). *Μεσημβρινή*, 7 Μαρτίου 1994.

Το σεξ στην τηλεόραση και ο ανηλεής πόλεμος για την αύξηση της θεαματικότητας-τα νυχτερινά talk-show. *Τα Νέα*, 9 Δεκεμβρίου 1990.

Χαρακτηρες γυναικών: πως εμφανίζονται οι σύγχρονες γυναίκες στον τηλεοπτικό μας κόσμο, *Καθημερινή* 27 Μαρτίου 1994.

Πρακτικά συνεδρίων

Γυναίκες, Εργασία, Νέες Τεχνολογίες: Ελλάδα-ΕΟΚ
Επιμ. Μ. Μαρματάκη, Ξ. Πετρινωτάκη
Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας 1988

Εκπαίδευση και Φύλο: Νέες Τεχνολογίες
Θεσσαλονίκη: Γ.Γ.Ι., 28-29 Μαρτίου 1998

Οι Γυναίκες στα ΜΜΕ
Ζάππειο: Ένωση Γυναικών Ελλάδος, 18 Σεπτεμβρίου 2000

Διεθνείς Συνάντηση: Γυναίκα και Μέσα Ενημέρωσης
Ζάππειο, Γ.Γ.Ι./Γ.Γ. Τύπου και Πληροφορικής, 20-21-22 Νοέμβρης 1985

Ιστοσελίδες στα ελληνικά

RozMov (για γκεϊ/λεσβίες)
www.qrd.org/www/world//europe/greek/roz_mov.htm

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Η Γυναίκα στον Κινηματογράφο

Νίκος Κολοβός
Αιγόκερως, Αθήνα, 1989

Το βιβλίο εξετάζει την γυναίκα ως στοιχείο στην αναπαράσταση, μυθοπλασίας και ως φορέας νοήματος στην ιστορία του κινηματογράφου. Αναφέρεται σε συγκεκριμένα είδη (genres) και ταινίες του κλασσικού, αφηγηματικού κινηματογράφου όπως και στον φεμινιστικό, πρωτοποριακό αντι-κινηματογράφο. Συγκεκριμένα ο συγγραφέας βλέπει το είδωλο της γυναίκας στον κινηματογράφο σαν κατασκευή ιστορική και ιδεολογική που δημιουργείται μέσα από λόγους και αναπαραστάσεις και σύμφωνα με τις φαντασιώσεις των ανδρών για την γυναίκα. Αρα αυτή η εικόνα δεν αντιπροσωπεύει τις πραγματικές, ιστορικές, και «υλικές» γυναίκες, αλλά τον τρόπο που αντιλαμβάνονται από τους άνδρες.

Γίνεται επισκόπηση των ρόλων των γυναικών στην ιστορία του παγκόσμιου κινηματογράφου και της συμμετοχή τους στη παραγωγή, στις τεχνικές και καλλιτεχνικές θέσεις, όπως αυτή του σκηνοθέτη. Ακολουθεί κεφάλαιο με τις ψυχαναλυτικές θεωρίες για τον κινηματογράφο και το φύλο---για τις γυναίκες ως θεατές, για την υποκειμενικότητα, την απόλαυση, το βλέμμα. Με βάση αυτών των θεωριών η οπτική απόλαυση που προσφέρεται μέσα από τις κλασσικές, αφηγηματικές ταινίες είναι ανδρική, και οι διαδικασίες ταύτισης των γυναικών με τις ταινίες είναι παθητικές, μαζοχιστικές, ναρκισσιστικές. Παρουσιάζεται επισκόπηση για τους ρόλους των γυναικών στην αφήγηση και στην αναπαράσταση διαφορετικών κινηματογραφικών ειδών: στο film poire, western, musical, στο μελόδραμα, στις ταινίες τρόμου, και στην πορνογραφία. Επίσης υπάρχει κεφάλαιο για την φεμινιστική θεωρία και τον αντι-κινηματογράφο που πηγάζει από αυτή.

Η φεμινιστική θεωρία του κινηματογράφου εξετάζει την «κειμενοποίηση» γυναικών, τους τρόπους ένταξης τους στα κινηματογραφικά κείμενα του κυρίαρχου κλασσικού κινηματογράφου κυρίως μέσα από ψυχαναλυτικές και σημειωτικές προσεγγίσεις. Η κριτική ανάλυση και ανάγνωση των έργων μέσα από αυτή την θεωρία γράφει με διαφορετικό τρόπο την ιστορία του κινηματογράφου και προτείνει έναν επαναστατικό γυναικείο αντικινηματογράφο ο οποίος είναι αντι-πατριαρχικός και αντι-αστικός. Επίσης, αυτός ο κινηματογράφος βασίζεται όχι μόνο στην διαφορετική διαπραγμάτευση ζητημάτων και σε θέματα που αγνοούνται από τον κυρίαρχο αφηγηματικό κινηματογράφο, αλλά επίσης και στην «αποδιάρθρωση» του. Αυτό γίνεται μέσα από την άρνηση της ψευδαίσθησης ότι ο κινηματογράφος αντανάκλα την πραγματικότητα-- χαρακτηριστικό του κλασσικού, αφηγηματικού κινηματογράφου—και μέσα από τον αντι-ρεαλισμό. Αυτό δημιουργεί «χώρο» στους θεατές για αμφισβήτηση και για την δημιουργία πολλαπλών νοημάτων με βάση το κινηματογραφικό κείμενο. Για αυτούς τους λόγους αυτός ο κινηματογράφος έχει χαρακτηριστεί «πρωτοποριακός».

Η Γυναίκα και Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Δημοκρατική Ένωση Νέων Γυναικών
Πύλη, Αθήνα, 1979

Το βιβλίο αυτό αντιμετωπίζει την αναπαράσταση των γυναικών στην τηλεόραση και σχολιάζει την επίδραση αυτής της αναπαράστασης στην καθημερινή ζωή τους, στις σχέσεις τους με τους άνδρες, και στον αγώνα τους για χειραφέτηση. Η έρευνα βασίστηκε στην παρακολούθηση του ημερίσιου τύπου και της τηλεόρασης από το 1975 μέχρι το 1979 από ομάδα γυναικών της Δημοκρατικής Ένωσης Νέων Γυναικών. Μέσα από κείμενα γραμμένα από δημοσιογράφους, εκπροσώπους γυναικείων φορέων, και έναν κοινωνιολόγο, συζητείται η αναπαράσταση της γυναίκας στα ΜΜΕ και συγκεκριμένα το γεγονός ότι παρουσιάζεται με τρόπους που υποστηρίζουν την πατριαρχία: ως αδύναμο πλάσμα, αντικείμενο ηδονής, και με σχεδόν αποκλειστικό προορισμό την ενασχόληση με την εμφάνιση της, τον «άνδρα», τα παιδιά, και το σπιτικό. Η επίδραση των ΜΜΕ στις προσωπικότητες και στις συνειδήσεις του κοινού, και ιδιαίτερα των γυναικών, θεωρείται ότι είναι «φθοροποιά», «αποχαυνωτική» και «καταστροφική». Οι συγγραφείς θεωρούν ότι αυτή η επιρροή είναι ακόμα χειρότερη για τις γυναίκες γιατί μένουν πιο πολύ στο σπίτι, βλέπουν πιο πολύ τηλεόραση και δεν έχουν τα απαραίτητα πολιτικά και πολιτιστικά εφόδια για να αντιδράσουν. Επίσης συγκρίνεται η αναπαράσταση των γυναικών στην τηλεόραση με τις γυναίκες στην πραγματική καθημερινή ζωή, και συζητείται το πως η τηλεόραση θα μπορούσε να παίζει θετικό ρόλο στη προώθηση της δημοκρατίας και της ισότητας.

Εικόνες Αρρενωπότητας στις Διαφημίσεις

Χρύσα Παϊδούση
Media View, 1994, 43-49.

Άρθρο/μελέτη που εξετάζει το πως η σύγχρονη διαφήμιση κατασκευάζει των άνδρα-πρότυπο και το κατά πόσο αυτό είναι βασισμένο σε παραδοσιακά στερεότυπα η σε νέες εικόνες. Η μελέτη έγινε σε διαφημίσεις της μιας σελίδας και πάνω, με καθαρά εμπορικό χαρακτήρα και με ανδρικά μοντέλα από τα περιοδικά ΚΛΙΚ και Marie Claire τον Δεκέμβριο του 1994. Χρησιμοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου και ποιοτική ανάλυση επηρεασμένη από την σημειολογική προσέγγιση.

Τα αποτελέσματα δείχναν ότι οι διαφημίσεις με ανδρικά μοντέλα προβάλλουν περισσότερα πρόσωπα και «στυλ» από πριν από μερικά χρόνια, με περισσότερη φαντασία ως προς τα ρούχα, τις στάσεις, τα βλέμματα και τις χειρονομίες. Αντι να εμφανίζονται οι άνδρες όπως παλιά---ώριμοι, ατασάλακτοι με σκληρό προστατευτικό ύφος---είναι νεότεροι, ανέμελοι, χαλαροί, και χωρίς διάθεση κυνηγού η στον ρόλο

παρατηρητή/εξεταστή μιας γυναίκας, εικόνες ανδρών που ήταν συνηθισμένες στις διαφημίσεις του παρελθόντος. Συγκεκριμένα εμφανίζονται άνδρες όχι πάντα με κλασική ομορφιά, αλλά με ενέργεια, ευεξία, φρεσκάδα. Δεν υπάρχει πια ταμπού στα κοσμήματα στους άνδρες, όπως και στην γυμνή εμφάνιση από την μέση και πάνω. Παρουσιάζονται επίσης οι άνδρες με τρόπους που στο παρελθόν ήταν μόνο για γυναίκες: π.χ. με τον τεμαχισμό του σώματος, και σε στάσεις που δείχνουν απραξία, και με τρόπους που να προβάλλουν την ανδρική ταυτότητα ως κατασκευασμένη μέσα από την κατανάλωση. Κατά την άποψη της ερευνήτριας, αυτές οι αλλαγές όμως δεν αποτελούν την δημιουργία νέα προτύπων και νέων αντιλήψεων για το ανδρικό φύλο.

Η Θέση της Ελληνίδας Δημοσιογράφου Σήμερα

ΕΔΕΔ-ΙΟΜ
Αθήνα, 1998

Η μελέτη αυτή παρουσιάζει ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία για τις ελληνίδες δημοσιογράφους. Συμπεριλαμβάνονται δημογραφικά στοιχεία, στοιχεία που συνθέτουν το επαγγελματικό προφίλ των γυναικών δημοσιογράφων, στοιχεία για το εργασιακό καθεστώς στον χώρο όπου εργάζονται, και απόψεις τους για την δημοσιογραφία, τον συνδικαλισμό, και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Βασίστηκε η μελέτη σε ερωτηματολόγια με ανοιχτές ερωτήσεις που συμπληρώσανε 252 γυναίκες και επεξεργαστήκανε τα στοιχεία με την πολλαπλή ανάλυση αντιστοιχιών σε μια πολυδιάστατη ανάλυση.

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας δείχνουν ότι ο μέσος όρος ηλικίας ήταν 38.6, 61% είναι απόφοιτοι των ΑΕΙ, αλλά όχι των τμημάτων που συσχετίζονται με την δημοσιογραφία. Ένα ποσοστό 62.1 % δεν έχει ειδικότητα (ως δημοσιογράφος), αλλά η μεγαλύτερη προτίμηση όσον αφορά την δημοσιογραφική ειδικότητα είναι στην εκφώνηση/σύνταξη δελτίου κατά 26% και με δεύτερο το ελεύθερο ρεπορτάζ κατα 25.2%. Μόνο ένα 8.5 % των γυναικών δημοσιογράφων έχει αναλάβει διευθυντική θέση παρά την μεγάλη συμμετοχή τους στην δημοσιογραφία πανελλαδικά. Το 54% των γυναικών είναι δημοσιογράφοι σε εφημερίδα, 29.5% σε τηλεόραση, το 27.7% στο ραδιόφωνο, και το 23.6% σε περιοδικό. Η πλειοψηφία των δημοσιογράφων, 56% δουλεύουν μόνο σε ένα μέσο. Οι γυναίκες δημοσιογράφοι θεωρούν σε ποσοστό 58% ότι η σεξιστική αντιμετώπιση ή συμπεριφορά από άνδρες συναδέλφους/προϊστάμενους είναι επίκαιρο θέμα, αλλά το 74.7% θεωρεί ότι έχει καλές σχέσεις με τους άνδρες συναδέλφους. Παρόλα αυτά το 76.8% θεωρεί ότι η εμφάνιση επιτρέπει την άτυπη άνοδο και το 72% πιστεύει το ίδιο και για το σεξ. Ενώ το 50.8% των γυναικών δημοσιογράφων είναι μέλη κάποιου σωματείου, το 61% δεν μετέχει σε δραστηριότητες των σωματείων ποτέ, και το 61.2% δηλώνει απογοητευμένο από τα υπάρχοντα σωματεία.

Κινηματογράφος και Σεξουαλικότητα-Ερωτισμός

Μαρία Γαβαλά (επιμ.)
Αιγόκερως, Αθήνα, 1983

Το βιβλίο αυτό ασχολείται με το θέμα της σεξουαλικότητας και του έρωτα ως θέμα στον ελληνικό κινηματογράφο και στον ξένο κινηματογράφο μέσα από μία ιστορική επισκόπηση.

Στην Ελλάδα, ο προβληματισμός για την σεξουαλικότητα και τον έρωτα στον κινηματογράφο είναι λογοκριμένο ζήτημα και παρεμποδισμένο πεδίο ανάπτυξης. Ο νέος, προοδευτικός, ελληνικός κινηματογράφος με κοινωνικοπολιτικό ή ιστορικό θέμα είναι σε γενικές γραμμές μη-ερωτικός. Συγκεκριμένα, ο έρωτας υπόκειται σε κοινωνικές απαγορεύσεις και ταμπού. Εμφανίζεται ως εξωστρακισμένο από το εσωτερικό των ταινιών και υποβαθμισμένο ως λάθος και αμαρτία, που είναι σε βάρος του πολιτικού αγώνα και της πάλης των τάξεων--- αγνοείται η δυνατότητα συσχέτισης του κοινωνικοπολιτικού κινηματογράφου με την σεξουαλικότητα, αντίθετα από τον υπόλοιπο ευρωπαϊκό σινεμά που παίρνει υπόψη το κορμί και τις δυνατότητες του. Στις ταινίες αυτές υπάρχει ένας πουριτανικός δογματισμός, όπου το σεξ είναι προνόμιο ή πολυτέλεια των αστών. Εμφανίζεται συχνά η πράξη του βιασμού ως μαζοχιστική επιθυμία αστών από αρρενωπούς αριστερούς προλετάριους, και αγωνίστριες να βιάζονται από φασίστες. Ομως κατά την άποψη του συγγραφέα, αυτές είναι ανδροκρατικές προβολές των σκηνοθετών. Σε αυτές τις ταινίες, οι άνθρωποι ως ερωτικά όντα υπάρχουν μόνο σε σχέση με την πορνεία.

Γίνεται ανάλυση στις λίγες ελληνικές ταινίες μεγάλου μήκους που ασχολούνται με τα θέματα του ερωτισμού, της σεξουαλικότητας, των ερωτικών σχέσεων και ειδικά σε ταινίες όπου ο ερωτισμός είναι όχι μόνο θέμα της ταινίας αλλά συστατικό της σκηνοθετικής ματιάς (συγκεκριμένα σε ταινίες του Κούνδουρου, Ρεντζή, Μαυρίκιου, της Γαβαλάς). Παρουσιάζεται κατάλογος ξένων σκηνοθετών που έχουν κάνει ταινίες για την σεξουαλικότητα και τον έρωτα που δεν σχολιάζονται στο βιβλίο και παρουσιάζεται κατάλογος ταινιών πορνό που παρουσιάζουν, κατά τον συγγραφέα «κάποιο ενδιαφέρον».

Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ισότητα των Δύο Φύλων

Τέσσα Δουλκέρη
Παπαζήση, Αθήνα (δεν χρονολογείται)

Η μελέτη αυτή ασχολείται κυρίως με την εικόνα και τα πρότυπα των γυναικών στα ΜΜΕ, παρουσιάζει και «μια πρώτη θεωρητική εισαγωγή» στο συγκεκριμένο θέμα, και σχολιάζει την συμμετοχή των γυναικών στα ΜΜΕ, συσχετίζοντας την με το νόμοπλαίσιο για την ισότητα για να διαπιστωθεί το κατά πόσο έχουν «εκσυγχρονισθεί» τα

MME στην πραγματικότητα. Βασίστηκε στην μελέτη πηγών, στην «άμεση παρατήρηση» εκπομπών και σε συνεντεύξεις. Γίνεται αναφορά σε κοινωνιολογικές θεωρίες για τα MME, όπως και σε ιδεολογικές αναλύσεις, αλλά η μελέτη αυτή δεν βασίζεται κατά την συγγραφέα σε αναλύσεις αλλά σε κάποιες «επισημάνσεις» για τα προγράμματα και στον σχηματισμό «προσωπικής γνώμης και αντίληψης από κοινωνιολογική σκοπιά». Οι εικόνες των γυναικών στα MME σύμφωνα με αυτή την μελέτη βασίζονται σε πατριαρχικές αντιλήψεις: οι γυναίκες εμφανίζονται κυρίως ως νοικυρές, σεξουαλικά αντικείμενα, διακοσμητικά στοιχεία και μητέρες. Ο προορισμός των γυναικών είναι ξεκάθαρη: ο γάμος, το σπίτι και η μητρότητα. Στις περιπτώσεις που εμφανίζονται γυναίκες με καριέρα ή άλλα ενδιαφέροντα έξω από το σπίτι, το τίμημα είναι η μοναξιά στην προσωπική ζωή. Προβάλλεται ως δεκτή η σεξουαλική απελευθέρωση για τις γυναίκες, μέσα από τα MME, αλλά όχι και η απελευθέρωση στα πλαίσια της οικογένειας ---δηλαδή δεν συμμετέχουν οι άνδρες στις δουλειές του σπιτιού, και δεν παίρνονται οι αποφάσεις από κοινού. Σύμφωνα με αυτή την μελέτη, τα MME χρειάζονται «εκσυγχρονισμό»---δεν υπάρχει εξέλιξη στην αναπαράσταση των γυναικών. Δεν υπάρχει μελέτη των θεατών αλλά υποθέσεις για τους λόγους που αποδέχονται τα προγράμματα των MME. Θεωρούνται οι δέκτες παθητικοί---και τονίζεται ότι δεν τους βοηθούν τα MME για να αλλάξουν αντιλήψεις.

Νέοι και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Αλεξάνδρα Κορωναίου
Οδυσσεάς, Αθήνα, 1992

Οι μελέτη αυτή ασχολείται με τις προτιμήσεις και επιλογές των νέων παιδιών ως προς τα MME. Το φύλο είναι παράγοντας καθοριστικής σημασίας για αυτές τις επιλογές. Τα αποτελέσματα δείχναν ότι τα νεαρά κορίτσια προτιμούν τα αισθηματικά εικονογραφημένα περιοδικά όπως Μανίνα και Κατερίνα και διαβάζουν επίσης και τα περιοδικά τα γυναικεία που ασχολούνται με μόδα, ομορφιά και σχέσεις αγάπης. Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις επιλογές είναι ο τόπος κατοικίας, κοινωνικούς/ατομικούς παράγοντες, κοινωνική τάξη, το σχολικό επίπεδο. Τα κορίτσια παρακολουθούν τον κινηματογράφο λιγότερο από τα αγόρια, με ένα 42% δεν πηγαίνει ποτέ στον κινηματογράφο. Αυτά που πηγαίνουν προτιμούν κωμωδίες, αισθηματικές, μουσικοχορευτικές και κοινωνικές ταινίες σε αντίθεση με τα αγόρια που προτιμούν περιπετειώδεις ταινίες. Μέσα από αυτές τις πολιτιστικές επιλογές διαμορφώνεται η ταυτότητα--- τα αγόρια προτιμούν οτιδήποτε έχει σχέση με τα ταξίδια, την περιπέτεια, την περιπλάνηση, και την φυγή σε νέους ορίζοντες, ενώ τα κορίτσια προτιμούν οτιδήποτε έχει σχέση με το γάμο, τα μικρά πράγματα της καθημερινής ζωής, την ασφάλεια και το άπιαστο όνειρο. Η επίδραση του φύλου όσον αφορά τον χρόνο παρακολούθησης της τηλεόρασης έχει αποτέλεσμα να παρακολουθούνε τα αγόρια πιο πολύ από τα κορίτσια, που παρακολουθούν μόνο ευκαιριακά μία με τρεις ώρες την ημέρα.

Παιδικά Μέσα Επικοινωνίας και Σεξισμός

Τέσσα Δουλκέρη
Παπαζήση, Αθήνα 1994

Ενα μέρος αυτής της μελέτης ασχολείται με τις προτιμήσεις αγοριών και κοριτσιών για προγράμματα στην τηλεόραση. Το δείγμα στο οποίο βασίστηκε η έρευνα ήταν τυχαίο από νηπιαγωγεία της πρώτης περιφέρειας Θεσσαλονικής, και από διαφορετικές περιοχές της πόλης. Ο αριθμός των παιδών ήταν 250 από το σύνολικό 9.408 άρα θεωρείται αντιπροσωπευτικό κατά την συγγραφέα. Από κάθε νηπιαγωγείο έγινε η επιλογή πέντε αγόριών, πέντε κοριτσιών στους οποίους έγιναν ερωτήσεις. Μια ομάδα φοιτητριών πήρε τις απαντήσεις από κάθε παιδί, και πρόσθεσε και κάποιες γενικές παρατηρήσεις.

Τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης υποστηρίζουν ότι ενώ οι ενήλικες τις τελευταίες δεκαετίες άρχισαν αν αμφισβητούν την δύναμη της εικόνας/τηλεόρασης και να μην χαρακτηρίζονται ως παθητικοί τηλεθεατές (γίνεται λόγος για αμφίδρομη πληροφόρηση), τα παιδιά δέχονται παθητικά ότι βλέπουν στην τηλεόραση.

Είναι σημαντικό να σταματήσει η προβολή στερεοτύπων και να γίνουν προσπάθειες για να αλλάξει το πρόγραμμα της τηλεόρασης έτσι ώστε να τα ανατρέψει.

Στερεότυπα και «Γυναικεία» Περιοδικά

Χρύσα Παϊδούση
Άρθρο απο τη Νέα Κοινωνιολογία (?)

Το άρθρο μελετάει την θεματολογία και το περιεχόμενο των γυναικείων περιοδικών, και των «γυναικείων μοντέλων» που προτείνουν τα περιοδικά στις αναγνώστριες τους. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η Γυναίκα, το Πάνθεον, το Cosmopolitan, το Και, το Συν, και το Ντομινό. Χρησιμοποιείται η τυπολογία των Dardigne 1978, Bonvoisin, Maguire 1986 για την ταξινόμηση των γυναικείων περιοδικών στις ακόλουθες κατηγορίες: στα περιοδικά τα λαϊκά-αισθηματικά που απευθύνονται στις γυναίκες χαμηλότερου εισοδήματος κυρίως των επαρχιακών πόλεων και στα περιοδικά υψηλής στάθμης που απευθύνονται σε γυναικές μέσης και υψηλής εισοδηματικής τάξης κυρίως των αστικών κέντρων. Όλα τα περιοδικά ασχολούνται κυρίως με τη ψυχαγωγία, την πληροφόρηση και λειτουργούν ως οδηγοί με πρακτικές λύσεις για διάφορα θέματα της καθημερινής ζωής των γυναικών--την μόδα, την ομορφιά, το σπίτι. Συγκεκριμένα, στα περιοδικά της πρώτης κατηγορίας η θεματολογία επικέντρωνεται στις οικονομικές λύσεις για τα ρούχα, το σπίτι και την ομορφιά, στα μυθιστορήματα αγάπης, τα φωτορομάντζα, και τις εξομολογήσεις αναγνώστριών είτε σε γράμματα είτε σε στήλες, και η πληροφόρηση

τίνει να περιορίζεται στην καλλιτεχνική επικαιρότητα. Σε αυτά τα περιοδικά το μοντέλο της γυναίκας που παρουσιάζεται από το περιοδικό είναι γλυκιά, όμορφη με προσιτό τρόπο, απλή, χαρούμενη, ευαίσθητη, τρυφερή, ηθική, υπομονετική, παθητική, ερωτευμένη, προσφέρει και υποστηρίζει τον αγαπημένο της, δεν εκφράζει σεξουαλικές επιθυμίες, και η ευτυχία της εξαρτάται από τον άνδρα.

Στην δεύτερη περίπτωση η ψυχαγωγία προσφέρεται από ονειρικές φωτογραφίες, μοντέλα, τοπία, και την απόκτηση ομορφιάς, γοητείας, ευζωίας, ευεξίας, μέσα από την κατανάλωση: ρούχων, καλλυντικών, ταξιδιών, και προϊόντα υψηλής κουλτούρας. Η πληροφόρηση τίνει να επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την καθημερινότητα των γυναικών όπως η αντισύλληψη, το διαζύγιο, η ανατροφή των παιδιών, η γυναικεία ψυχολογία και σε λιγότερο βαθμό η πολιτική, οικολογική και κοινωνική επικαιρότητα--- παρουσιάζονται τέτοια θέματα μόνο εάν θεωρούνται «καυτά» και έχουν ιδιαίτερη σημασία για την εποχή. Και πάλι εμφανίζονται με έμφαση σε κάποια προσωπική η ανθρώπινη διάσταση του ζητήματος. Οι πρακτικές οδηγίες σε αυτά τα περιοδικά επίσης ωθούν τις αναγνώστριες στην κατανάλωση ρούχων, καλλυντικών, και αντικειμένων για το σπίτι. Το μοντέλο της γυναίκας που παρουσιάζεται σε αυτά τα περιοδικά συνδυάζει τους παραδοσιακούς γυναικίους ρόλους (σύζηγος, μητέρα, νοικοκυριό) με την θηλυκή γοητεία και την σεξουαλική απελευθέρωση.

Τηλεθεατές των ελληνικών σαπουνόπερων: απόλαυση και αντίσταση στην καθημερινή ζωή

Jo Frangou

Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, Goldsmith's College. Ωλοκλήρωση διατριβής στο τέλος του 2001. (Διδακτορική διατριβή στα αγγλικά)

Η έρευνα αυτή τοποθετείται στα πλαίσια της έρευνας για τους τηλεθεατές και της προσέγγισης των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies). Το θέμα της έρευνας είναι η διερεύνηση των νοημάτων και των απολάυσεων που παράγονται από ελλήνες και ελληνίδες τηλεθεατές σαπουνόπερων (ελληνικών και ξένων) και οι ρόλοι της πολιτιστικής «επιδεξιότητας» και της ταυτότητας σε αυτή την διαδικασία. Διερευνάται επίσης το εάν οι λόγοι και οι πρακτικές που δημιουργούνται από τους θεατές με (βάση αυτών των εκπομπών) αμφισβητούν την ιδεολογία των εκπομπών, η και προωθούν την χειραφέτηση των τηλεθεατών. Η έρευνα βασίστηκε σε μια σειρά από (εν μέρη) δομημένες συνεντεύξεις μεγάλης διάρκειας με 37 οπαδούς σαπουνόπερων---19 άνδρες και 16 γυναίκες διαφορετικών ηλικιών και κοινωνικών στρωμάτων οι οποίοι είχαν παρακολουθήσει σαπουνόπερες για τουλάχιστον ένα χρόνο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι τηλεθεατές αναλαμβάνουν τρεις διαφορετικές θέσεις κατά την διάρκεια της τηλεθέασης: την «αισθητική» στην οποία ερμηνεύονται και απολαμβάνονται οι σαπουνόπερες με βάση αισθητικά κριτήρια, της «κοινωνικής παρατήρησης», με βάση την οποία διαμορφώνονται νοήματα και απολάυσεις που συσχετίζονται με την κριτική κοινωνικών φαινομένων και προβλημάτων, και της «ειρωνικής απόστασης», η οποία συνεπάγεται την διαμόρφωση νοημάτων και απολάυσεων που βασίζονται σε ειρωνικές

ερμηνείες και απολαύσεις. Η υιοθέτηση αυτών των θέσεων δεν είναι αποκλειστική, δηλαδή οι θεατές παρακολουθούν σαπουνόπερες από πολλαπλές θέσεις. Η παρακολούθηση των σαπουνόπερων από τις γυναίκες της έρευνας είχε αποτέλεσμα την δημιουργία «αντιστάσεων»---σε πατριαρχικές αντιλήψεις, στους απαιτούμενους ρόλους και υποχρεώσεις τους μέσα στο σπίτι---οι οποίες είναι περιορισμένες, αλλά σημαντικές για τις συγκεκριμένες γυναίκες στα πλαίσια της καθημερινής ζωής τους. Επίσης, σύμφωνα με αυτή την έρευνα, το φύλο είναι στενά συνδεδεμένο με την εθνικότητα--- κατασκευάζεται σε συσχέτιση με την εθνικότητα και την εθνική ταυτότητα.

Τηλεόραση και Ρόλοι των Φύλων

Σωτηρία Δρακοπούλου

στο βιβλίο *Τηλεόραση και Επι-κοινωνία*, επιμ. Κ. Ναυρίδης, Γ. Δημητρακόπουλος, Γ. Πασχαλίδης, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1998, 83-94.

Συζητείται η έννοια και η σημασία των «στερεότυπων» θεωρητικά, εξετάζονται τα στερεότυπα στην τηλεόραση ως προς τους ρόλους των δύο φύλων, και συζητείται η επίδραση των στερεότυπων στους θεατές. Το άρθρο βασίζεται σε «μπρεσσιονιστικές παρατηρήσεις» για τα στερεότυπα στην τηλεόραση και στην «έκφραση γνώμης» στα συμπεράσματα για την επίδραση των στερεότυπων στους θεατές. Σύμφωνα με αυτό το άρθρο, η τηλεόραση εμφανίζει στερεότυπα διότι η κοινωνία είναι ανδροκρατούμενη και αντανακλά τις αξίες της ανδροκρατούμενης κοινωνίας. Το στερεότυπο προσδιορίζεται ως «γνωστικός μηχανισμός» που όχι μόνο περιγράφει αλλά και αξιολογεί. Τα στερεότυπα (για το φύλο και για τους ρόλους των δύο φύλων) δεν δίνουν σαφή εικόνα της πραγματικής συμπεριφοράς όλων των γυναικών και όλων των ανδρών. Τα στερεότυπα των γυναικών στην τηλεόραση εμφανίζουν τις γυναίκες να έχουν μόνο ασχολίες και ενδιαφέροντα που θεωρούνται γυναικείες, είναι υποταγμένες στους άνδρες, είναι παράλογες με μειωμένες διανοητικές ικανότητες, ενώ οι άνδρες είναι ανεξάρτητοι, ικανοί, δυναμικοί, έξυπνοι και αυταρχικοί. Στην διαφήμιση, οι γυναίκες είναι εξαρτημένες, ασχολούνται με το σπίτι και τα παιδιά, η εμφανίζονται ως σεξουαλικά αντικείμενα. Από την δεκαετία του '70 και μετά οι προσπάθειες του φεμινιστικού κινήματος είχαν αποτέλεσμα την μείωση των στερεότυπων στην τηλεόραση, την αύξηση των γυναικών ως παρουσιάστριες στις ειδήσεις (κυρίως νέες και ωραίες γυναίκες) και πιο πολλές γυναίκες στις κύριους ρόλους. Αυτό όμως δεν έχει οδηγήσει στον περιορισμό των στερεοτύπων στην τηλεόραση παρόλο που υπάρχουν κάποιες σημαντικές αλλαγές. Σύμφωνα με αυτό το άρθρο, οι επιδράσεις των στερεότυπων στους τηλεθεατές θέλει επαλήθευση από εμπειρικές επιστημονικές έρευνες, αλλά δεν υπάρχουν σημαντικές έρευνες για την επίδραση των στερεότυπων για τους ρόλους των φύλων στους τηλεθεατές λόγω των δυσκολιών στην μέτρηση, στα πειράματα. Αυτό όμως, κατά την συγγραφέα, δεν θα έπρεπε να είναι εμπόδιο για την έκφραση γνώμης για το εάν επιβάλλονται τα στερεότυπα η όχι. Θεωρεί ότι παρόλο που δεν υπάρχει δυνατότητα τελικής επαλήθευσης, υπάρχουν κάποια στοιχεία η λόγους να πιστεύουμε ότι η τηλεόραση παράγει και αναπαράγει στερεοτυπικούς ρόλους. Πρώτον, οι έρευνες για την βία αποδείξανε ότι η βία επιδρά στους θεατές, άρα είναι λογικό να συμπεράνουμε ότι οι στερεοτυπικοί ρόλοι των φύλων έχουν επίσης κάποιες επιδράσεις, δεύτερον, μπορεί να

γίνει η απλή κριτική παρατήρηση ότι ανεξάρτητα από επίσημες έρευνες τα ΜΜΕ επιδρούν αιτιακά στον χώρο της μόδας. Άλλο στοιχείο που μας επιτρέπει να πιστεύουμε ότι η τηλεόραση παράγει και αναπαράγει στερεοτυπικούς ρόλους είναι το γεγονός ότι η θεωρία της κοινωνικής εκμάθησης από τον χώρο της ψυχολογίας υποστηρίζει ότι τα παιδιά υιοθετούν ρόλους μέσα από τις διαδικασίες της μίμησης και της παρακολούθησης. Εάν είναι σωστή αυτή η θεωρία, τότε ενισχύει την άποψη ότι η τηλεόραση παίζει σημαντικό ρόλο στην αναπαραγωγή των ρόλων με βάση το φύλο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Φύλο και ΜΜΕ Μελέτη Επισκόπησης

Περίληψη

Παρ'όλο που τα ΜΜΕ βρίσκονται στο προσκήνιο της δημόσιας ζωής και του δημοσίου διαλόγου από τα τέλη της δεκαετίας του '80, το ζήτημα του φύλου και των ΜΜΕ είναι σε μεγάλο βαθμό παραμελημένο. Το περιορισμένο ερευνητικό έργο που υπάρχει για το θέμα αυτό έχει διαμορφωθεί στα πλαίσια ερευνητικών προσεγγίσεων που ήταν κυρίαρχα διεθνώς στη μελέτη των ΜΜΕ στην δεκαετία του '70 και '80 και σε μεγάλο βαθμό δεν έχει επηρεαστεί από σημαντικές θεωρητικές και ερευνητικές τάσεις

και αλλαγές που έχουν εμφανιστεί από τότε. Επίσης, τείνει να καλύπτει μια περιορισμένη γκάμα θεμάτων και να μην αναγνωρίζει πολλά φαινόμενα και ζητήματα που έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία των ελληνικών ΜΜΕ και την ελληνική κοινωνία.

Ο σκοπός αυτής της μελέτης είναι να συμβάλλει στην ανάπτυξη του προβληματισμού, της συζήτησης και της έρευνας για το θέμα του φύλου και των ΜΜΕ στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, στα πλαίσια αυτής της μελέτης παρουσιάζεται:

- Κριτική επισκόπηση των κυρίαρχων τάσεων στην θεωρία και έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ με βάση τη διεθνή (κυρίως άγγλο-αμερικάνικη) βιβλιογραφία
- Επισκόπηση και κριτική αξιολόγηση των τάσεων στον προβληματισμό και στην έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα (και ειδικά σε σχέση με τα ελληνικά ΜΜΕ).
- Σειρά προτάσεων για μελλοντική έρευνα που θα έχουν στόχο την αναγνώριση και διερεύνηση σημαντικών ζητημάτων που συσχετίζονται με το φύλο και τα ΜΜΕ (ειδικά αυτά που πηγάζουν από την ελληνική καθημερινότητα) αλλά μέσα από σύγχρονες προσεγγίσεις που θα επιτρέψουν στην μελλοντική έρευνα να διαμορφωθεί και να τοποθετηθεί στα πλαίσια του σύγχρονου προβληματισμού για το θέμα αυτό. Αυτό όχι μόνο θα εμπλουτίσει την έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα επιτρέποντας την διαμόρφωση νέων προοπτικών, ζητημάτων, και προσεγγίσεων, αλλά επίσης θα δώσει την ευκαιρία στην ελληνική έρευνα να

παίζει ένα ρόλο στην ανάπτυξη του διεθνούς, αλλά συχνά εθνοκεντρικού, προβληματισμού για το φύλο και τα ΜΜΕ.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος αυτής της μελέτης παρουσιάζεται μια συνοπτική ιστορική επισκόπηση των κυρίαρχων τάσεων στην θεωρία και έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ ⁸⁴ όπως έχουν εξελιχθεί από την δεκαετία του '70 αρχικά μέσα από τις προτεραιότητες και τους σκοπούς της φεμινιστικής θεωρίας και έρευνας. Στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης αυτού του θεματικού πεδίου ήταν κυρίαρχη η προσέγγιση της σχολής της μαζικής επικοινωνίας αλλά και διάφορες ιδεολογικές και σημειωτικές αναλύσεις. Ενώ όλες αυτές οι διαφορετικές προσεγγίσεις δίνουν έμφαση κυρίως στην αναπαράσταση των γυναικών στα ΜΜΕ και δεν συμπεριλαμβάνουν προβληματισμούς για την έννοια του φύλου, ⁸⁵ συνεπάγονται διαφορετικές μεθοδολογίες, διαφορετικές θεωρίες για την σχέση των θεατών με τα ΜΜΕ, για την επικοινωνιακή διαδικασία, και για τους ευρύτερους ρόλους των ΜΜΕ---ιδεατούς και υπαρκτούς--- στην κοινωνία.

Η σχολή της μαζικής επικοινωνίας θεωρεί τις εικόνες των γυναικών στα ΜΜΕ «στερεότυπα»---εικόνες μη-ρεαλιστικές που προωθούν πατριαρχικές αντιλήψεις και στάσεις. Οι μελέτες της αναπαράστασης των γυναικών στα ΜΜΕ που πηγάζουν από αυτή την σχολή δίνουν έμφαση στην περιγραφή των χαρακτηριστικών αυτών των στερεότυπων και στην καταμέτρηση της συχνότητας εμφάνισης τους μέσω της ανάλυσης

⁸⁴ Μια επισκόπηση που να καλύπτει όλες τις σημαντικές εξελίξεις στην θεωρία και έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ είναι αδύνατη στα πλαίσια αυτής της μελέτης, γι' αυτό και περιορίζεται στην παρουσίαση των κυρίαρχων τάσεων που έχουν προσδιορίσει και αναπροσδιορίσει το θεματικό πεδίο αυτό από την δεκαετία του '70 μέχρι σήμερα.

⁸⁵ Το νόημα του φύλου και η σημασία του δεν διερευνάται, θεωρείται σε μεγάλο βαθμό δεδομένο.

περιεχομένου⁸⁶. Επίσης ασχολούνται με την επίδραση των στερεότυπων στους θεατές--- είτε με ψυχολογικές επιδράσεις, είτε με επιδράσεις στην συμπεριφορά τους.

Η επίδραση των στερεότυπων σύμφωνα με αυτή την σχολή είναι άμεση και αρνητική για το πως η κοινωνία αντιμετωπίζει τις γυναίκες, για τους κοινωνικούς ρόλους των γυναικών και τις σχέσεις τους με άνδρες, αλλά και για το πως οι γυναίκες σκέφτονται για τους εαυτούς τους, και τον αγώνα για χειραφέτηση (van Zoonen, 1994). Όμως, η προσέγγιση αυτή δεν επιτρέπει πιο σύνθετες αναλύσεις εκπομπών ούτε αναγνωρίζει την ενεργή συμμετοχή των θεατών στην παραγωγή του νοήματος με βάση τις εκπομπές των ΜΜΕ. Επίσης η μελέτη των επιδράσεων (των στερεότυπων) είναι προβληματική σε μεγάλο βαθμό, γιατί είναι δύσκολο να ξεχωριστεί η επίδραση των ΜΜΕ στην διαμόρφωση αντιλήψεων για το φύλο από άλλους σημαντικούς παράγοντες.

87

Οι ιδεολογικές αναλύσεις των ΜΜΕ⁸⁸ βασίζονται σε αναλύσεις των «κειμένων» που παράγονται μέσα από την λειτουργία τους. Τα «κείμενα» των ΜΜΕ δεν αντικατοπτρίζουν την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά αντιθέτως την κατασκευάζουν μέσα από την παραγωγή και διανομή λόγων (discourses) και αναπαραστάσεων με τα οποία η κοινωνική πραγματικότητα κατανοείται και ερμηνεύεται. Οι ιδεολογικές αναλύσεις που έχουν θέμα ειδικά την αναπαράσταση των γυναικών, ασχολούνται με το πως τα κείμενα των ΜΜΕ παράγουν νοήματα για τις γυναίκες---με το πως, (παρ'όλο την ύπαρξη αντιθέσεων) τα κείμενα οργανώνουν, καθοδηγούν, και περιορίζουν τα νοήματα

⁸⁶ Τεχνική που χρησιμοποιείται για να εντοπιστούν και να καταμετρηθούν οι συχνότητες εμφάνισης συγκεκριμένων χαρακτηριστικών στις εκπομπές των ΜΜΕ.

⁸⁷ Όπως η οικογένεια, το σχολείο, η εκκλησία, η τοπική κουλτούρα κτλ.

⁸⁸ Οι οποίες αναπτύχθηκαν θεωρητικά και μεθοδολογικά μέσα από ένα συνδυασμό του δομισμού, της σημειωτικής, της ψυχανάλυσης, και διάφορων μαρξιστικών θεωριών.

που παράγονται έτσι ώστε να υποστηρίζουν πατριαρχικές αντιλήψεις και να φαίνονται «φυσικές» και «δεδομένες».

Σύμφωνα με αυτές τις προσεγγίσεις, τα ΜΜΕ δεν παράγουν επιδράσεις στους θεατές, αντιθέτως, τα κείμενα των ΜΜΕ «καλούν» τον θεατή να συμμετάσχει στην δημιουργία του νοήματος αλλά μέσα σε τόσο δυνατούς περιορισμούς, που τα νοήματα που παράγονται συνήθως υποστηρίζουν τους κυρίαρχους και πατριαρχικούς λόγους. Οι ιδεολογικές αναλύσεις της αναπαράστασης γυναικών στα ΜΜΕ δείξαν πως οι γυναίκες στα ΜΜΕ εμφανίζονται όχι όπως είναι στην πραγματικότητα, αλλά με βάση το τι αναπαριστούν για τους άνδρες (Thornham, 2000:216).

Στα πλαίσια της επόμενης κυρίαρχης τάσης (της διερεύνησης της αναπαράστασης των γυναικών στα ΜΜΕ) αναπτύσσεται ακόμα πιο πολύ η έννοια του «δραστήριου» θεατή με το να δίνεται έμφαση όχι μόνο στο κείμενο, αλλά στην σχέση του κειμένου και του θεατή από ψυχαναλυτική σκοπιά. Αυτή η προσέγγιση ασχολείται με το πως τα κείμενα του κινηματογράφου ⁸⁹ επιτρέπουν, διαμορφώνουν και περιορίζουν νοήματα και οπτικές απολαύσεις μέσα από την δημιουργία αρσενικών και θηλυκών θέσεων υποκειμένου. Η παραγωγή νοημάτων και απολαύσεων με βάση αυτών των θέσεων στο κείμενο, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, συνεπάγεται κάποιες διαδικασίες ταύτισης που είναι μέρος των ευρύτερων διαδικασιών κατασκευής του φύλου και της ταυτότητας σε καθημερινό επίπεδο.

Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, οι οπτικές απολαύσεις που προσφέρονται από τον κλασικό, αφηγηματικό κινηματογράφο απευθύνονται κυρίως στους άνδρες (Mulvey, 1989) και τα νοήματα που παράγονται από αυτά τα κείμενα σε μεγάλο βαθμό

⁸⁹ Αυτή η προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε κυρίως στην μελέτη του κινηματογράφου και σε λιγότερο βαθμό στην μελέτη της τηλεόρασης.

υποστηρίζουν την πατριαρχία.⁹⁰ Τα νοήματα και οι απολαύσεις που δημιουργούνται από γυναίκες με βάση τα κινηματογραφικά κείμενα αυτών των ταινιών παράγονται μέσα από την ταύτιση τους με θέσεις (στο κείμενο) οι οποίες είναι---για τις γυναίκες-θεατές---μαζοχιστικές, αποξενωμένες και αποικιοκρατημένες (Gledhill, 1988:66) .

Αυτή η προσέγγιση όμως βασίστηκε στην προβληματική ταύτιση των θέσεων-υποκειμένου του κειμένου με τις γυναικές του πραγματικού «υλικού» κόσμου---στην προβληματική υπόθεση ότι τα νοήματα που παράγονται από τις τελευταίες είναι ίδια με αυτά που επιτρέπουν τα πρώτα. Αυτό δεν επέτρεψε την αναγνώριση της παραγωγής διαφορετικών η και «υπονομευτικών» (ως προς την πατριαρχία) νοημάτων με βάση τα κείμενα των MME, ούτε την δημιουργία πολύπλοκων και αντιφατικών οπτικών απολαύσεων. Έτσι αυτή η προσέγγιση, δεν μπόρεσε σε μεγάλο βαθμό να αναγνωρίσει και να διερευνήσει τις σχέσεις πραγματικών γυναικών---σε συγκεκριμένο ιστορικό και κοινωνικό υπόβαθρο--- με τον κινηματογράφο και την τηλεόραση.

Η αμφισβήτηση των υποθέσεων της ψυχαναλυτικής προσέγγισης στην μελέτη της αναπαράστασης των γυναικών στα MME, μαζί με την συνεχιζόμενη αμφισβήτηση (η και απόρριψη) των θέσεων και υποθέσεων της μετα-Διαφωτισμού μοντέρνας σκέψης μέσω του μετα-δομισμού έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στην θεωρητική και ερευνητική δουλειά για το ζήτημα του φύλου και των MME που ακολουθεί. Συγκεκριμένα, η απόρριψη των «ολικών» θεωριών καθολικής ισχύος και του εκλογικευμένου και σταθερού υποκειμένου, η ερμηνεία της κοινωνικής πραγματικότητας ως κατασκευασμένη μέσα από τον λόγο, η συσχετιζόμενη «πολιτιστική στροφή» στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, και η ανάπτυξη των πολιτισμικών σπουδών

⁹⁰ Αυτό παρ'όλο το γεγονός ότι αναγνωρίζεται η ύπαρξη αντιφάσεων και ασάφειας στο κείμενο ως προς την υποστήριξη πατριαρχικών θέσεων και αντιλήψεων.

(cultural studies) έχουν φέρει δραματικές αλλαγές στους τρόπους με τους οποίους κατανοείται και διερευνάται το ζήτημα του φύλου και των ΜΜΕ (van Zoonen, 1994).

Πρώτον, η κυριαρχία της προσέγγισης των πολιτισμικών σπουδών στην μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ ⁹¹ έχει αποτέλεσμα μια στροφή από την μελέτη των κοινωνικών δομών και των μακρο-κοινωνικών και οικονομικών δυνάμεων, στην μελέτη των «ρηματικών διαδικασιών», (διαδικασίες στο πεδίο του λόγου, discursive processes) στα μικρο-επίπεδα της καθημερινής ζωής και τη συσχέτιση τους με μακρο-δομές και δυνάμεις. Αρα, αυτή η στροφή συνεπάγεται την μελέτη του πώς τα νοήματα, ο λόγος, και οι αναπαραστάσεις (αλλά και οι απολαύσεις και η επιθυμία) δημιουργούνται και ανταλλάσσονται από διαφορετικές οντότητες σε συγκεκριμένα ιστορικά, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά και γεωγραφικά υπόβαθρα, τα οποία χαρακτηρίζονται από άνισες σχέσεις εξουσίας. Ετσι, η μελέτη των ΜΜΕ---μια κρίσιμη δύναμη στην παραγωγή και διανομή νοημάτων, λόγων και αναπαραστάσεων σε σύγχρονες κοινωνίες---βρίσκεται στην καρδιά των πολιτισμικών σπουδών.

Οι κύριες κατευθύνσεις και τα κύρια ζητήματα που πηγάζουν από την προσέγγιση των πολιτισμικών σπουδών στην μελέτη των ΜΜΕ συμπεριλαμβάνουν:

- Τη διερεύνηση των κειμένων των ΜΜΕ σε σχέση με το «υπόβαθρο» στο οποίο είναι ενσωματωμένα---δηλαδή σε σχέση με συγκεκριμένους τόπους, χώρους, ιστορικές στιγμές/εποχές, οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές, πολιτισμικές δυνάμεις, δομές, λόγους, αναπαραστάσεις και πρακτικές. Η σχέση των ΜΜΕ με το υπόβαθρο τους είναι διαλεκτική---από την μία το υπόβαθρο διαμορφώνει τα ΜΜΕ (τα θεσμικά χαρακτηριστικά, τη λειτουργία και τα προϊόντα τους) από την

⁹¹ Όπως και στην μελέτη των ΜΜΕ γενικότερα.

άλλη η λειτουργία και η κυκλοφορία των προϊόντων των ΜΜΕ φέρνουν ουσιαστικές αλλαγές στο υπόβαθρο στο οποίο είναι ενσωματωμένα.

- Τη διερεύνηση των διαφορετικών «ρηματικών διαδικασιών» (π.χ. ενσωμάτωση, διαπραγμάτευση, αμφισβήτηση, αναπαραγωγή) μέσω των οποίων παράγονται διαφορετικά νοήματα και απολαύσεις με βάση τα κείμενα των ΜΜΕ από διαφορετικές οντότητες.
- Και πιο συγκεκριμένα, τη διερεύνηση του πώς τα ΜΜΕ (ενσωματωμένα στο υπόβαθρο που έχει ήδη συζητηθεί) και η χρήση τους συσχετίζεται με τις διαδικασίες της ρηματικής κατασκευής του τόπου, της κουλτούρας, υποκουλτούρας, ταυτότητας, του φύλου, της σεξουαλικότητας, τη κοινότητα, και της συλλογικής πολιτικής δράσης.

Δεύτερον, η ερμηνεία του φύλου έχει αλλάξει σημαντικά λόγω της επίδρασης του μετα-δομισμού. Αντί να θεωρείται μια σταθερή και φυσική ουσία, η οποία προ-υπάρχει των κοινωνικών και πολιτισμικών διεργασιών, το φύλο θεωρείται μια ευμετάβλητη, ιστορική, κοινωνική, πολιτιστική, και πολιτική εννοιολογική κατασκευή, το οποίο διαμορφώνεται μέσα από την διασταύρωση του με μια μεγάλη γκάμα άλλων παραγόντων (όπως η ηλικία, η φυλή, η τάξη, η εθνικότητα) σε συνεχείς διαδικασίες κατασκευής ταυτότητας. Αυτές οι πιο πρόσφατες ερμηνείες για το φύλο επίσης συνεπάγονται προβληματισμούς για την σχέση του φύλου με το σώμα και την σεξουαλικότητα, και συγκεκριμένα, την αμφισβήτηση των υποθέσεων που θέλουν τα ανατομικά

αναπαραγωγικά χαρακτηριστικά να συσχετίζονται αναπόφευκτα, φυσικά και φυσιολογικά, με ανδρικό ή θηλυκό φύλο και με την ετεροφυλία.

Τρίτον, ο τρόπος που συλλαμβάνεται η σχέση του θεατή με το κείμενο έχει επίσης αναθεωρηθεί σημαντικά. Ενώ στο παρελθόν είχε θεωρηθεί ότι το τελικό νόημα του κειμένου βρισκόταν στο κείμενο και έπρεπε να «ανακαλυφθεί» ή «αποκαλυφθεί» η πιο πρόσφατη έρευνα στα πλαίσια της μελέτης των ΜΜΕ βασίζεται στην ιδέα του ενεργού θεατή ή κοινού που παράγει νοήματα και απολαύσεις από το κείμενο σύμφωνα με προσωπικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές απόψεις, ανάγκες, και επιθυμίες. Αυτά τα νοήματα δεν μπορούν να γνωρίζονται *a priori* αλλά είναι το ζητούμενο της έρευνας---πρέπει να διερευνούνται πάντα σε σχέση με το συγκεκριμένο υπόβαθρο ⁹² στο οποίο παράγονται.

Τα αποτελέσματα αυτών των εξελίξεων για την θεωρία και την έρευνα για το φύλο και τα ΜΜΕ είναι η κυριαρχία των ακόλουθων κατευθύνσεων:

- Εθνογραφική μελέτη θηλυκών θεατών/ακροατριών σε συγκεκριμένο υπόβαθρο ⁹³ και των νοημάτων και απολαύσεων που παράγουν από κείμενα των ΜΜΕ, ειδικά από εκπομπές που συσχετίζονται με γυναίκες---όπως γυναικεία περιοδικά και σαπουνόπερες. Αναγνώριση και μελέτη της παραγωγής εναλλακτικών και υπονομευτικών νοημάτων (ως προς την πατριαρχία) που προωθούν την χειραφέτηση.

⁹² Το υπόβαθρο στο οποίο τα νοήματα παράγονται έχει και μικρό και μεγάλο επίπεδα---συμπεριλαμβάνει τον συγκεκριμένο χώρο, τόπο, και τις μικρο-κοινωνικές σχέσεις του «σημειωτικού περιβάλλοντος» αλλά και ένα ευρύτερο πλέγμα ιστορικών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, και πολιτισμικών δυνάμεων και σχέσεων.

⁹³ Όπως ορίζεται στην υποσημείωση 9.

- Μελέτη της αναπαράστασης των γυναικών σε συγκεκριμένα κείμενα των ΜΜΕ και τον τρόπο που συσχετίζεται με συγκεκριμένους χώρους, τόπους, ιστορικές στιγμές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, και πολιτισμικές δομές και δυνάμεις--σε τοπικό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.
- Μελέτη της χρήσης των ΜΜΕ (τα νοήματα που παράγονται αλλά και η διαδραστική χρήση της επικοινωνιακής τεχνολογίας) από γυναίκες στην καθημερινή ζωή, (στις διαδικασίες της κατασκευής του φύλου, της ταυτότητας, τις σεξουαλικότητας, στην διαμόρφωση πολιτικών δραστηριοτήτων και κοινοτήτων).

Αυτά τα ζητήματα επίσης διερευνούνται σε σχέση με άτομα με άλλες μορφές φύλου και μη-ετερόφυλες σεξουαλικότητες.

Οι πιο πρόσφατες εξελίξεις στην θεωρία και έρευνα για το θέμα του φύλου και των ΜΜΕ πάντως, συσχετίζονται με την μελέτη του φύλου και των νέων τεχνολογιών.⁹⁴ Οι νέες τεχνολογίες εδώ συμπεριλαμβάνουν αυτά που αναφέρονται ως ψηφιακές τεχνολογίες, τεχνολογίες της πληροφορικής και της πληροφόρησης, τα δίκτυα που δημιουργούνται από και διαμέσου αυτών των τεχνολογιών (όπως το διαδίκτυο), οι φανταστικοί χώροι που δημιουργούνται μέσα από τη λειτουργία τους (όπως ο κυβερνοχώρος και η εικονική πραγματικότητα) οι βιοτεχνολογίες, και οι «τεχνολογίες

⁹⁴ Αυτό στα πλαίσια των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies) και ειδικά στις σπουδές των ΜΜΕ (media studies) όπου η μελέτη της τεχνολογίας έχει γίνει σχεδόν κυρίαρχη.

του σώματος»⁹⁵. Αυτή η δουλειά σε μεγάλο βαθμό επικεντρώνεται στα ακόλουθα θέματα:

- Φύλο και χρήση των νέων τεχνολογιών---ο τρόπος που χρησιμοποιούνται οι νέες τεχνολογίες από ανθρώπους με διαφορετικό φύλο και σεξουαλικό προσανατολισμό στα πλαίσια της καθημερινής ζωής και των διαδικασιών κατασκευής νοήματος, απολαύσεων, ταυτότητας, κοινοτήτων, και πολιτικής δράσης.
- Φυλο, σώμα και τεχνολογία (παλιά και νέα) στην αναπαράσταση και ειδικά στην ποπ κουλτούρα, στον κινηματογράφο και στην επιστημονική φαντασία.
- Σεξουαλικότητα και νέες τεχνολογίες: η ερωτική διάσταση της τεχνολογίας και η τεχνολογική διαμεσολάβηση της σεξουαλικής έκφρασης και πράξης.
- Ο κυβερφεμινισμός---νέα μορφή φεμινιστικής σκέψης, έρευνας, πολιτικής οργάνωσης και πρακτικής.

Το δεύτερο μέρος αυτής της μελέτης ασχολείται με τις κυρίαρχες τάσεις στον ελληνικό προβληματισμό για το φύλο και τα ΜΜΕ---συγκεκριμένα με την έρευνα και τον δημόσιο διάλογο για αυτό το θέμα, και με τον κυρίαρχο λόγο ο οποίος έχει διαμορφωθεί στα πλαίσια αυτά. Η μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ στην Ελλάδα είναι

⁹⁵ Όπως τα τρυπήματα, το τατουάζ, η πλαστική χειρουργική, τα καλλυντικά, τα ρούχα/η μόδα.

περιορισμένη και λαμβάνει χώρα σε μεγάλο βαθμό έξω από τον ακαδημαϊκό χώρο. Αποτελείται από άρθρα στον τύπο, εισηγήσεις και πρακτικά συνεδρίων (από οντότητες και μέσα και έξω από τον ακαδημαϊκό χώρο), μικρές εμπειρικές έρευνες από κοινωνικοί/επαγγελματικοί/πολιτικοί φορείς, και λίγα θεωρητικά και εμπειρικά έργα από τον ακαδημαϊκό χώρο. Το ενδιαφέρον εστιάζεται σε αυτά τα έργα σε δύο θέματα: στα στερεότυπα γυναικών στα ΜΜΕ (κυρίως στην τηλεόραση αλλά και στον κινηματογράφο) και στην έλλειψη ισότητας στην συμμετοχή των γυναικών στους εργασιακούς χώρους και στην παραγωγική διαδικασία της βιομηχανίας των ΜΜΕ. Μέσα από αυτά τα έργα διαμορφώνεται ένας κυρίαρχος λόγος (discourse) για το φύλο και τα ΜΜΕ.

Οι κύριες υποθέσεις αυτού του λόγου ακολουθούν:

- Το φύλο είναι μια δεδομένη, σταθερή, αναλλοίωτη, «φυσική» ουσία, η οποία παίρνει μόνο δύο διαφορετικές μορφές---ανδρικό φύλο, γυναικείο φύλο---και συσχετίζεται φυσικά και φυσιολογικά με την ετεροφυλία.
- Η ύπαρξη των πατριαρχικών στερεότυπων στα ΜΜΕ θεωρείται ότι οφείλεται στον έλεγχο τους από άνδρες. Υποτίθεται ότι η ισότιμη απασχόληση των γυναικών σε κάθε πτυχή της λειτουργίας των ΜΜΕ θα οδηγήσει στην παραγωγή εκπομπών που θα έχουν αποτέλεσμα τον περιορισμό η και την εξαφάνιση των πατριαρχικών στερεότυπων των γυναικών που εμφανίζονται σήμερα.

- Οι θεατές είναι παθητικοί δέκτες των μηνυμάτων και των αναπαραστάσεων των ΜΜΕ---άρα τα ΜΜΕ έχουν τεράστια εξουσία και δύναμη στην διαμόρφωση συνειδήσεων, στάσεων, αντιλήψεων, πρακτικών.
- Επειδή τα ΜΜΕ είναι τόσο ισχυρά, και οι θεατές τόσο παθητικοί, μπορούν να παίξουν μεγάλο ρόλο στην διαπαιδαγώγηση, διαφώτιση και καλλιέργεια του κοινού γενικά αλλά συγκεκριμένα και στην προώθηση της ισότητας των δύο φύλων.

Η κριτική στις κυρίαρχες τάσεις της ελληνικής μελέτης και του προβληματισμού για το φύλο και των ΜΜΕ, έχει πέντε διαστάσεις:

- Δεν φαίνεται να υπάρχει συστηματική αντιμετώπιση του ζητήματος. Συχνά οι μελέτες δεν βασίζονται σε συγκεκριμένες και προσδιορισμένες μεθοδολογίες, και σε συστηματική εμπειρική έρευνα, αλλά σε προσωπικά σχόλια και «πρώτες εντυπώσεις». Επίσης, δεν υπάρχει διαχρονική αντιμετώπιση του ζητήματος.
- Με ελάχιστες εξαιρέσεις, η έρευνα για το φύλο και ΜΜΕ στην Ελλάδα δεν συσχετίζεται με πρόσφατους προβληματισμούς όπως διαμορφώνονται μέσα από την διεθνή βιβλιογραφία. Οι κυρίαρχες υποθέσεις της ελληνικής έρευνας και του δημόσιου προβληματισμού βασίζονται σε ιδέες και σε υποθέσεις που πηγάζουν

από την προσέγγιση/σχολή της μαζικής επικοινωνίας ⁹⁶ που έχουν σε μεγάλο βαθμό αμφισβητηθεί η και απορριφθεί.

- Δεν αντιμετωπίζει σε μεγάλο βαθμό εξελίξεις στην Ελλάδα στο χώρο των ΜΜΕ και των νέων τεχνολογιών.
- Δεν δίνεται «φωνή» σε διαφορετικές γυναίκες (π.χ. όσον αφορά την ηλικία, την φυλή, τη τάξη, την εθνικότητα, τη θρησκεία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό), ούτε σε ανθρώπους με άλλες μορφές φύλου, η με διαφορετικούς σεξουαλικούς προσανατολισμούς. Δεν γίνεται αντικείμενο μελέτης το πως κατανοούν, ερμηνεύουν, χρησιμοποιούν και απολαμβάνουν τα ΜΜΕ, και το πως αυτές οι διαδικασίες παίζουν ρόλο στην κατασκευή ταυτότητας, φύλου, σεξουαλικότητας, κοινοτήτων, και αντιστάσεων στην πατριαρχία.

Για την μελέτη του φύλου και των ΜΜΕ προτείνεται να αντιμετωπιστούν οι περιορισμοί και τα προβλήματα που έχουν ήδη συζητηθεί και να συμπεριληφθούν τα ακόλουθα:

- Κατάργηση του συνηθισμένου όρου «η γυναίκα» και αναγνώριση των διαφορετικών εμπειριών γυναικών (και ειδικά των μειονοτήτων)---ως προς την ηλικία, την τάξη, την φυλή, την εθνικότητα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

⁹⁶ Η οποία ήταν κυρίαρχη στην μελέτη των ΜΜΕ στην δεκαετία του '70 και στις αρχές τις δεκαετίας του '80.

- Προβληματισμός για το φύλο και τα ΜΜΕ και διερεύνηση του φύλου ως μια ιστορικά, κοινωνικά, πολιτικά, και πολιτισμικά προσδιορισμένη και κατασκευασμένη έννοια.
- Νέες και διεπιστημονικές προσεγγίσεις και μεθοδολογίες.
- Συσχέτιση της θεωρητικής και εμπειρικής έρευνας με τον διεθνή προβληματισμό--όχι μόνο για να εμπλουτιστεί με σύγχρονες ιδέες και προσεγγίσεις, αλλά και για να μπορέσει μελλοντικά να παίξει ένα ρόλο στον συνεχιζόμενο αναπροσδιορισμό του θεματικού πεδίου του φύλου και των ΜΜΕ σε διεθνές επίπεδο ⁹⁷

Στα πλαίσια αυτά, προτείνεται να δημιουργηθούν οι ακόλουθες κατευθύνσεις για μελλοντικό προβληματισμό και έρευνα:

- Διερεύνηση του φύλου, της σεξουαλικότητας και του σώματος στην αναπαράσταση και συγκεκριμένα στα πλαίσια ΜΜΕ, εκπομπών και προϊόντων στα οποία δεν έχει δοθεί ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον μέχρι σήμερα και ειδικά σε αυτά που συσχετίζονται με γυναίκες (το ραδιόφωνο, βιβλία/ταινίες/περιοδικά τις ποπ κουλτούρας, οι σαπουνόπερες και πρωϊνές εκπομπές).

⁹⁷ Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για ένα χώρο που συχνά τείνει σε εθνοκεντρικές προσεγγίσεις

- Η μελέτη των θεατών και ακροατών των ΜΜΕ με βάση το φύλο---δηλαδή μελέτη των διαδικασιών μέσω των οποίων παράγονται νοήματα και απολαύσεις, μελέτη των νοημάτων και των απολαύσεων και το πώς χρησιμοποιούνται στις διαδικασίες κατασκευής ταυτότητας, σεξουαλικότητας, κοινότητας, και συλλογικής πολιτικής δράσης.

- Η διερεύνηση της σχέσης των νέων τεχνολογιών και του φύλου:

--Η χρήση των νέων τεχνολογιών στην καθημερινή ζωή, από ανθρώπους διαφορετικού φύλου και διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού, και ειδικά στα πλαίσια των διαδικασιών κατασκευής του φύλου, της σεξουαλικότητας, της ταυτότητας, των κοινοτήτων, της συλλογικής δράσης.

--Το φύλο και η σεξουαλικότητα στον λόγο, στην αναπαράσταση και στις πρακτικές του κυβερνοχώρου.

--Το φύλο, η σεξουαλικότητα και η τεχνολογία στην αναπαράσταση (ειδικά στα ΜΜΕ και στην ποπ κουλτούρα).

--Η σχέση του φύλου, του σώματος και των βιοτεχνολογιών.

--Η σχέση του φύλου, του σώματος και των τεχνολογιών του σώματος ⁹⁸
στην αναπαράσταση, όπως και στα πλαίσια κοινωνικών σχέσεων.

⁹⁸ Όπως τα τρυπήματα, τα τατουάζ, η πλαστική χειρουργική, τα καλλυντικά, τα ρούχα/η μόδα.

Gender and the Media Review

Executive Summary

Despite the fact that the media have been at the forefront of public debate and discussion in Greece since the late 1980's, the subject of gender and the media has been largely neglected, both in and outside of academia. What little work does exist has been shaped within discourses and paradigms which were dominant internationally in the study of gender and the media during the 1970's and 1980's and has largely not been influenced by significant trends and shifts in theory and research which have developed since then. Work on gender and the media in Greece also tends to cover a very narrow range of issues and largely doesn't address phenomena and issues which have been especially relevant for Greek society and culture.

The goal of this study is to contribute to fruitful future thinking, debate and research on the subject of gender and the media in Greece. In particular it presents:

- A critical overview of dominant trends in theory and research on gender and the media as they appear in the international (but mostly Anglo-American) bibliography on gender and the media.
- An overview and critical appraisal of the same trends in the limited writings and research available on gender and the media in Greece (and especially in relation to the Greek media)

- A series of proposals for future research which will address and explore important and relevant issues related to gender and the media for Greek society but through up-to-date theoretical and methodological frameworks which will allow future work to be informed by, and contextualised within current international debates and research.

This, hopefully, will not only enrich and stimulate interest, debate and inquiry into this subject locally, by allowing new perspectives, issues, and approaches to be developed, but will also bring similar results for the international (but often ethnocentric) work in this area, by allowing Greek research to contribute to its on-going definition and development.

In particular, the first part of this study presents an historical overview of dominant trends in theory and research on gender and the media as they have developed since the emergence of this area of inquiry in the 1970s⁹⁹ initially from the theoretical priorities and research objectives of feminist agendas. In the early stages of the development of this subject area the mass communication perspective and also various types of ideological and semiotic analyses were prominent. Although these different approaches focus on the representation of women in the media, and are largely based on unproblematic conceptualisations of gender¹⁰⁰ they differ crucially in their methodologies,

⁹⁹ A comprehensive overview of work in this area which covers all the important developments in theory and research is impossible within the limitations and constraints of this study, thus, it is limited to the dominant trends which have defined and redefined the subject area of gender and media from the 1970's to the present.

¹⁰⁰ The meaning of "gender"---what it is and what it does---is not explored within this work, instead its meaning taken for granted.

conceptualisations of the media-viewer relationship, the communicative process, and both the real and ideal roles of the media in society.

The mass communication school sees images of women in the media as “stereotypes”---images which are unrealistic and which perpetuate patriarchal attitudes and thinking towards women. Research on the representation of women in the media from this school focuses on identifying the characteristics of such stereotypes and measuring their frequency of appearance through content analysis¹⁰¹ and the behavioural or psychological effects of their transmission. The effects of these stereotypes are thought to be directly damaging to the way society conceptualises and treats women, to their social roles and relationships with men, to how women think about themselves, and to the struggle towards women’s liberation and empowerment (van Zoonen, 1994). However, this approach does not allow for more complex analyses of media content nor does it acknowledge the active participation of viewers in the process of producing meanings from media texts. Also, the study of effects (of stereotypes) is problematic, to a great extent because of the difficulty in separating the effects of the media on the development of beliefs and attitudes towards gender from other important factors.¹⁰²

Ideological analyses of the media¹⁰³ are based on analyses of media “texts” which are produced through their operations. Media texts do not reflect social reality but construct it through the production and distribution of discourses and representations through which social reality is understood and interpreted.

¹⁰¹ A technique used to identify and measure the frequencies of particular characteristics in media broadcasting.

¹⁰² Such as the family, the school, the church, local culture and society etc.

¹⁰³ Which developed theoretically and methodologically through the coming together of structuralism, semiotics, marxist theories and psychoanalysis.

Ideological analyses dealing in particular with the representation of women in the media focus on how media texts work to shape the meanings created from them---how, despite inherent contradictions, media texts structure, guide and limit meanings produced from them in such a way so that they support patriarchal thinking and attitudes and seem “natural” and “taken-for-granted”. In these approaches, the media are not conceptualised in terms of producing effects on the viewers (as in the mass communication approach) but instead media texts are seen as “calling upon” the viewer to participate in the creation of the text’s meaning, albeit within such powerful textual constraints that the meanings made usually (but not always) support dominant patriarchal discourses. Work on the representation of women in the media from this approach commonly found that in patriarchal societies, women appear not in terms of how they exist in reality, but in terms of what they represent for men (Thornham, 2000:216).

The next dominant phase (of inquiry and research into the representation of women in the media) further developed the idea of the more “active” viewer by focusing not just on the text, but on the relationship between the text and the viewer from a psychoanalytic perspective. This approach focuses on how visual media texts, and in particular film texts, both enable and limit meanings and visual pleasures made from them through the creation of male and female subject positions. The production of meanings and pleasures on the basis of these textual positions, according to this approach, involves certain processes of identification (with the characters in the film) which are part of wider on-going processes of gender and identity construction in everyday life.

According to this approach, the visual pleasures offered by classic Hollywood and narrative films are largely limited to men (Mulvey, 1989), and the meanings created from the basis of such media texts (despite their inherent contradictions) still largely reinforce patriarchy. Thus, the meanings and pleasures available to females in their experience of such film texts, produced through their identification with the subject positions in the text are largely masochistic, alienated, and colonized (Gledhill, 1988:66).

The psychoanalytic approach to women's representation in film (and television) however involves the problematic collapsing of the subject positions in the text with historically and socially situated women in the material world and the assumption that the meanings made by the latter are the same as those allowed by the former. This assumption does not allow the acknowledgement of diverse and subversive meanings made from mainstream media texts nor for the contradictory pleasures created from them, and in effect does not shed much light on the experiences of real (historically and socially situated) women in relation to film.

The questioning of the assumptions of the psychoanalytic approach to the study of the representation of women in film, along with the continuing post-structuralist challenging and/or rejection of the tenets of post-enlightenment modern thought have played a determining role in the theory and research on gender and the media which follows. In particular, the rejection of holistic, universal theories and the rational and stable subject, the interpretation of social reality as discursive and constructed, the related "cultural" turn in the human and social sciences and the development of cultural studies, have resulted in dramatic changes in the manner in which gender and the media are understood and explored. (van Zoonen, 1994)

First, the dominance of cultural studies in the study of gender and the media ¹⁰⁴ entails a shift away from the study of social structures and macro-social and economic forces to the study of various discursive processes at the micro-levels of everyday life in relation to, and in the context of such macro-structures and forces. Thus, this shift involves the study of how meanings, discourses and representations ¹⁰⁵ are made and exchanged between different entities in particular historical, economic, social, political, cultural and geographical contexts characterised by unequal relations of power. The study of the media---a crucial force in the production and distribution of meanings, discourses, and representations in modern societies---is at the heart of cultural studies.

The major trends and issues in the study of the media from a cultural studies approach include:

- The exploration of media texts in relation to the context in which they are embedded---in relation that is, to particular spaces, places, historical moments/eras, economic, political, social and cultural forces, structures, discourses, representations and practices. The relation of the media to this context is a dialectical one---on the one hand this context shapes the media (its institutional aspects, functioning and output) on the other its activities brings about changes in the context.
- The exploration of the discursive processes through which different meanings and pleasures are produced from media texts by different groups or individuals .

¹⁰⁴ As in the study of the media in general.

¹⁰⁵ As well as pleasures and desire.

- Exploration of how the meanings produced from media texts are used in the discursive construction of place, culture, subculture, identity, gender, sexuality, community and collective political action.

Second, the manner in which gender is conceptualised has greatly changed due to the influence of post-structuralist theory. Instead of being considered a stable and natural “essence” which pre-exists social and cultural processes, gender is understood as a fluid historical, social, cultural and political construct which is discursively created through its intersection with a wide range of other factors (such as age, race, class, ethnicity) in on-going processes of identity construction. Such conceptualisations of gender also have led to a rethinking of the relationship of gender to the body and to sexuality, and in particular to the questioning of the assumptions which hold that anatomical reproductive characteristics are linked inevitably and naturally either to a male or female gender and to heterosexuality (Butler, 1990).

Third, the manner in which the relationship between the viewer and the text is conceptualised has also greatly changed. Whereas previously the meaning of the text was thought to be something which resided in the text itself and could be “uncovered” or “discovered” more recent work in media studies has involved the conceptualisation of the active viewer and audience as entities with great power to produce meanings and pleasures from media texts according to personal, social, political, cultural, beliefs, needs

and desires. These meanings cannot be known a priori but are the focus of research---they must be explored in relation to the particular context¹⁰⁶ in which they appear.

The result of these developments for the study of gender and the media is the dominance of the following directions in research:

- Ethnographic study of female viewers in particular contexts and of the meanings and pleasures they produce from media texts, especially from those traditionally associated with women: such as women's magazines and soap operas. Recognition and study of the production of meanings and pleasures which resist or undermine patriarchy and promote empowerment.
- Study of the representation of women in particular media texts and the ways in which this representation is interrelated with particular spaces, places, historical eras/moments, global and local economic, social, political, and cultural forces structures and forces.
- Study of the ways in which the media are used (both the meanings produced from media texts and the interactive use of communications technologies) by women in everyday life, and in particular, in the processes of the construction of gender, identity, sexuality, community, and collective political activity.

¹⁰⁶ The context in which meanings are produced can be understood as having micro and macro levels---it includes the particular space, place, and micro-social relations of the semiotic environment in which meaning is produced, but also a wider web of historical, economic, social, political, and cultural forces and relations.

These issues are also explored in relation to other forms of gender and non-heterosexual sexualities and identities.

The most recent developments in the study of gender and the media however are related to the study of gender and new technologies. New technologies in this context, include what are referred to as digital, computer, and information technologies, the networks which are created from and through these technologies (the internet for example), the imaginary spaces which are created through their operations (cyberspace and virtual reality) as well as biotechnologies, and technologies of the body.¹⁰⁷ This work to a great extent focuses on the following:

- Gender and the use of new technologies---the manner in which new technologies are used by those of different gender and sexual orientation in everyday life, and in particular, in the processes of the production of meanings, pleasures, identities, communities and political activity.
- Gender, the body and technologies (both old and new) in representation, and especially in popular culture---film and science fiction.
- Sexuality and new technologies---the erotic dimension of technology and the technological mediation of sexual expression and practice.

¹⁰⁷ Such as piercing, tattoos, plastic surgery, and cosmetics.

- Cyberfeminism---a new form of feminist thought, research and political organisation and practice.

The second part of this study deals with the dominant trends in Greek research and public debate on gender and the media, and also discusses the dominant discourse which has developed through them. Research and public debate on gender and the media in Greece, is limited and has taken place to a great extent outside of academia. It is constituted through articles in the daily press, conference papers and proceedings (from entities both within and without the academic world), small empirical studies by social/professional/political organisations, and some theoretical and empirical academic studies. The main focus throughout these works is on two issues---stereotypes of women in the media (mostly television) and lack of equality in women's participation and employment in the media industry. The dominant discourse about gender and the media which has evolved through these works includes the following assumptions:

- Gender is a stable, unchanging, natural essence which takes only two different forms---male and female---and is naturally and normally associated with heterosexuality.
- The existence of patriarchal stereotypes is due to the control of the media and its production processes by men. The increase of women working in the media industries and their equal participation, will lead to the production of programs

which will limit or eradicate the patriarchal stereotypes which characterise the media today.

- The viewers are passive receivers of messages and representations---thus the media have enormous power in the development of attitudes, beliefs, consciences, practices.
- Since the media are so powerful and the viewers so passive, the media must be used in general for the enlightenment, education and cultural “cultivation” of the audience---in particular, they must be used for the promotion of equality between the sexes.

The criticism of the trends in the Greek research and public debate on gender and the media has four dimensions:

- This field of inquiry has not been dealt with systematically. Individual studies are often not based on specific methodologies and systematic research but on personal commentary and impressions, nor is the subject dealt with systematically over time.
- With few exceptions, the study of gender and the media in Greece is not linked to recent debates as they have evolved through the international (English language) bibliography on the subject. The dominant assumptions in Greek research and

public debate are those of the mass communication school or approach, which have, to a great extent, been found problematic and/or have been rejected in recent work on the media.

- It largely does not deal with everyday developments and issues (related to gender and the media) as they have emerged in the particular local context of Greece.
- Different women (in terms of age, race, class, ethnicity, religion, sexual orientation) are not given a voice. The manners in which they understand, interpret, use and enjoy the media, and the role of these processes in the construction of gender, identity, sexuality, community, collective action and resistance to patriarchy are not issues for research.

The goal of future research and debate on the subject of gender and media should be to deal with the limitations and problems of the current work as discussed and to include the following:

- An end to the common use of the expression “woman” (for women in general) and its replacement by the expression “women”, along with the acknowledgment of the different experiences of different women (and especially minorities) in relation to age, class, race, ethnicity, sexual orientation.

- Exploration of gender as a historical, social, political and culturally constructed concept.
- The use of multi- and inter-disciplinary approaches and methodologies.
- The contextualisation of future Greek study and debate on gender and the media in terms of international trends.

In this context, the following areas for future inquiry and research are proposed:

- The exploration of gender, sexuality and the body in representation, and in particular, in relation to media programs/products which have been traditionally associated with women and/or have been ignored as subjects of research until today (morning chat shows, soap operas, pop culture books/magazines/films).
- The study of media audiences in terms of gender---the study of the processes by which meanings and pleasures are produced by those of different gender, the study of the meanings themselves, and of the ways in which they are used in the construction of identity, sexuality, community, and collective political action.
- The exploration of gender and new technology

--Use of new technologies in everyday life by those of different genders and sexual orientation and especially in relation to the construction of gender, sexuality, identity, community, collective action.

--Gender and sexuality in the discourses, representations and practices of cyberspace.

--Gender, sexuality and technology in representation (especially as produced by the media and in the context of pop culture).

--The relationship between gender, the body, and biotechnologies.

--The relationship between gender, the body and technologies of the body ¹⁰⁸ in representation, and in the context of social relations.

¹⁰⁸ Such as piercings, tattoos, plastic surgery, cosmetics, clothing/fashion.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ/BIBLIOGRAPHY

Gledhill, C. (1988). "Pleasurable Negotiations" in E.D.Pribram (ed) *Female Spectators: Looking at Film and Television*, London and New York: Verso. 64-89

Mulvey, L. (1975). "Visual Pleasure and Narrative Cinema" in *Visual and Other Pleasures*, (1989) (ed) L. Mulvey, London: Macmillan, 14-26.

Thornham, S. (2000). *Feminist Theory and Cultural Studies*, London, N.Y.: Arnold.

Zoonen, van Liesbet (1994). *Feminist Media Studies*. London: Sage.

